KÜRESEL DİYALOG

10.2

BÜLTEN

International Sociological Association

1 yılda 17 dilde 3 sayı

Alain Caillé ile Sosyoloji Üzerine — Sari Hanafi

Protestolar ve Hareketler — Ngai-Ling Sum, Michalis Lianos, Jorge Rojas Hernández, Gunhild Hansen-Rojas, Rima Majed

Medya ve Dijital Kapitalizm — Marlen van den Ecker, Marisol Sandoval, Sebastian Sevignani, Mark Andrejevic, Jack Linchuan Qiu, Tanner Mirrlees, Mandy Tröger

Teorik Perspektifler — Francis Nyamnjoh

Filipinler Sosyolojisi — Louie Benedict R. Ignacio, John Andrew G. Evangelista, Filomin C. Gutierrez, Phoebe Zoe Maria U. Sanchez

COVID-19: Pandemi ve Kriz — Geoffrey Pleyers, Klaus Dörre, Sari Hanafi

Serbest Bölüm

> Bangladeş'te Cinsiyetçi Kent Mekanı
> Emeğin Enternasyonalizmi ve Sermayenin Serbest Dolaşımı
> Portekiz Aşırı Sağ ile Yüzleşiyor

KD

CİLT 10 / SAYI 2 / AĞUSTOS 2020

https://globaldialogue.isa-sociology.org/

> Editörden

COVID-19 salgını ve kriz, dünyanın dört bir yanında pek çok ülkedeki tartışmalara ve gelişmelere hakim olmuş durumda. Salgının sıcak noktaları ya da Küresel Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki uçurum, sosyal eşitsizliklerin önemini gösteriyor. Önümüzdeki senelerde yalnızca sağlık hizmetleri değil, salgını takip edecek ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeler de kaygı verici birer sorun halini alacak. Bazı ülkelerde ekonomik kriz, süregelen derin bir toplumsal krize dönüşmekte ve/ya kısıtlayıcı siyaset nedeniyle demokrasi tehlikeye atılmakta. *Küresel Diyalog*, bu sayıyla birlikte pandemi ve pandeminin toplum ve sosyoloji için anlamı üzerine bir seri başlatıyor ve farklı ülkelerden ve bölgelerden yazarları bu konudaki fikirleriyle katkıda bulunmaya davet ediyor. Seriyi başlatmak üzere üç yazar, COVID-19 ve etkileri üzerine düşüncelerini paylaşıyor.

'Sosyoloji Üzerine' köşemizde Sari Hanafi, dost canlılığı hareketinin ve manifestosunun kurucularından Alain Caillé ile bir söyleşi gerçekleştiriyor. Caillé neoliberal duruşu eleştiriyor, "Dost Canlılığının" kökenlerini anlatıyor, "post-neoliberal bir dünya" yaratmayı uman ve amaçlayan insanları bir araya getiren bir "boş gösteren" işlevini nasıl gördüğünü gösteriyor.

Son yıllarda antidemokratik eğilimlere, neoliberal gelişmelere ve piyasa güdümlü ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin sonuçlarına karşı çıkan pek çok protestoya şahit olduk. Dünyanın pek çok farklı yerinde kurulu düzenin siyasetine meydan okuyan yeni toplumsal hareketler ve protesto biçimleri ortaya çıktı. Bu sayıdaki ilk sempozyumumuz Hong Kong, Fransa, Şili, Lübnan ve Irak'taki duruma ışık tutuyor. Bu sempozyuma Ngai-Ling Sum, Michalis Lianos, Jorge Rojas Hernández, Gunhild Hansen-Rojas ve Rima Majed katkıda bulundu.

İkinci sempozyumumuz ise medya ve iletişimin, kar güdüsüyle bir araya gelerek, toplumumuzu nasıl şekillendirdiğini gösteriyor. Marlen van den Ecker ve Sebastian Sevignani'nin derlediği makaleler, sosyal medya kullanıcılarının ücretsiz çalışanlar oluşundan, verinin kapitalist mülkiyet ve birikimdeki yerine, Çin'deki yeni dijital işçilere ve medya sistemlerinin yeniden yapılandırılmasına kadar, iletişimin dijitalleşmesi ve piiyasalaşmasının farklı boyutlarını ve etkilerini kapsıyor. Aynı zamanda bu süreçlerin kapitalizmin dünyanın farklı yerlerindeki dönüşümüyle nasıl iç içe olduğunu gösteriyor.

'Teorik Perspektifler' köşesi de bilgi ve iletişim teknolojilerini ele alıyor. Francis Nyamnjoh, Batı ve Orta Afrika'ya özgü olan, insanların "insan olmanın eksikliği ve bütüncüllüğü" ontolojisi içinde gömülü olduğu fikri üzerine düşünüyor ve bu fikrin teknoloji kulllanımı tarafından nasıl etkilendiğini gösteriyor.

Bir ülkenin ya da bölgenin sosyolojisi üzerine odaklanan bölümümüzü hazırlama görevini bu sayıda Filomin Gutierrez üstlendi ve önemli sosyolojik konuları ve bulgularını sunmak üzere Filipinler'den meslektaşlarını davet etti. Sonucunda kent çalışmaları, kamusal sosyoloji ve çok daha fazla alandan makalelerden oluşan etkileyici bir koleksiyon ortaya çıktı.

Serbest Bölüm'ümüzdeki makaleler, kamusal alanların cinsiyetçiliği, emeğin enternasyonalizmi, finansal kapitalizm ve sağ popülizme tepkiler gibi önemli sosyolojik konuları ele alıyor. ■

Brigitte Aulenbacher ve **Klaus Dörre**,
Küresel Diyalog editörleri

> *Küresel Diyalog* 17 dilde yayınlanmaktadır. *Küresel Diyalog*'un tüm sayılarına Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA)'nin internet sitesinden ulaşılabilmektedir.
> Yayımlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.

International Sociological Association

KÜRESEL DİYALOG

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Yardımcı Editör: Aparna Sundar.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:
Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalon, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: *(Tunus)* Mounir Saidani, Fatima Radhouani, Habib Haj Salem; *(Cezayir)* Souraya Mouloudji Garroudji; *(Fas)* Abdelhadi Al Halhouli, Saida Zine; *(Lübnan)* Sari Hanafi.

Arjantin: Magdalena Lemus, Pilar Pi Puig, Martín Urtasun.

Bangladeş: Habibul Haque Khondker, Hasan Mahmud, US Rokeya Akhter, Juwel Rana, Toufica Sultana, Asif Bin Ali, Khairun Nahar, Kazi Fadia Esha, Muhaimin Chowdhury, Helal Uddin, Md. Eunus Ali, Mostafizur Rahman, Jhilik Saha, Maria Sardar, Tahmid Ul Islam.

Brezilya: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes, Gustavo Dias, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Nidhi Bansal, Pragya Sharma, Manish Yadav.

Endonezya: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriyati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Abbas Shahrabi, Sayyed Muhamad Mutallebi, Faezeh Khajehzade.

Japonya: Satomi Yamamoto.

Kazakistan: Aigul Zabirova, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul.

Polonya: Justyna Kościńska, Magdalena Kamela, Aleksandra Lubińska, Adam Müller, Jonathan Scovil, Aleksandra Biernacka, Jakub Barszczewski, Agnieszka Szypulska, Iga Łazińska, Aleksandra Senn, Sara Herczyńska, Zofia Penza-Gabler, Iwona Bojadżijewa, Weronika Peek.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Diana Alexandra Dumitrescu, Iulian Gabor, Bianca Mihăilă, Alexandra Mosor, Mioara Paraschiv, Maria Stoicescu.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Tayvan: Wan-Ju Lee,Tao-Yung Lu, Po-Shung Hong, Yu-Min Huang, Bun-Ki Lin, Yu-Chia Chen.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

Son yıllarda dünyanın dört bir yanındaki pek çok ülke toplumsal hareketlerin ve kitlesel eylemlerin yükselişine şahit oldu. İfadesini en çok sokaklarda bulan bu ***protestolar ve hareketler****, antidemokratik eğilimlere, neoliberal gelişmelere ve piyasa güdümlü ekonomik ve sosyal eşitsizlerin etkilerine karşı farklı meseleler ve taleplerle ilgiliydi. Bu sempozyum bu toplumsal hareketlerin ve protestoların Lübnan, Irak, Fransa, Şili ve Hong Kong'da aldığı özgün biçimler üzerine düşünüyor.*

Bu bölüm, ***Filipinler sosyolojisine*** *ışık tutmaktadır. Filipin Sosyoloji Derneği (PSS) üyelerinin kentleşme ve yönetim, LGBT hareketi, uyuşturucu savaşında şiddet, yoksullar arasında kamusal sosyoloji yapmak ve Mindanao bölgesinin ötekileştirilmesi gibi birbirinden farklı konulardaki düşüncelerine yer verilmektedir.*

Küresel Diyalog bu sayıda, ***COVID-19*** *ile ilgili bir yazı dizisine başlamış, pandeminin farklı ülkeler ve bölgelerle beraber bir bütün olarak toplum ve sosyoloji için anlamını ve sonuçlarını tartışmaya açmıştır. Bu bölümde üç sosyolog, içinde bulunduğumuz dönemde sosyolojinin karşılaştığı zorluklar ve taşıdığı sorumluluklara yönelik fikirlerini sunmaktadır.*

KD

***Küresel Diyalog*, SAGE Yayınları**'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Dost Canlılığı Manifestosu: Yeni bir Siyasi İdeoloji.
Alain Caillé ile bir Söyleşi
Sari Hanafi, Lübnan 5

> PROTESTOLAR VE HAREKETLER

Küresel Gelişmeler ve Yerel Hareketler
Johanna Grubner, Avusturya 8

Hong Kong'un Protestoları 2019-20:
Neo-Foucaultyen bir Bakış
Ngai-Ling Sum, Birleşik Krallık 9

Deneysel Siyaset ve Sarı Yelekliler
Michalis Lianos, Fransa 12

Neoliberal Eşitsizliklere Karşı Toplumsal Uyanış
Jorge Rojas Hernández ve Gunhild Hansen-Rojas, Şili 15

Irak ve Lübnan'daki Ekim Ayaklanmalarını Anlamak
Rima Majed, Lübnan 18

> DİJİTAL KAPİTALİZM

Dijital Kapitalizmde Medya ve İletişim: Eleştirel Perspektifler
Marlen van den Ecker ve Sebastian Sevignani, Almanya 20

Dijital Sömürü: İletişim ve Emeği Bağlantılandırmak
Marisol Sandoval, Birleşik Krallık ve
Sebastian Sevignani, Almanya 22

Kapitalizmin Otomasyonu
Mark Andrejevic, Avustralya 25

Zamansallık ve Çinli Dijital İşçi Sınıfının Oluşumu
Jack Linchuan Qiu, Hong Kong 27

ABD-Çin Rekabeti? Dijital Teknoloji ve Kültür Endüstrileri
Tanner Mirrlees, Kanada 29

Özgür bir Post-Sosyalist Basın için Serbest bir Piyasa?
Mandy Tröger, Almanya 31

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Juju olarak BİT'ler: Afrika esintileri
Francis Nyamnjoh, Güney Afrika 33

> FİLİPİNLER SOSYOLOJİSİ

Filipinler'de Sosyoloji Yapmak
Filomin C. Gutierrez, Filipinler 36

Filipinler'de Kent Çalışmaları: Bir Çapa Olarak Sosyoloji
Louie Benedict R. Ignacio, Filipinler 37

Kuir Perspektifiyle Çatışmalar Arasında Seyretmek
John Andrew G. Evangelista, Filipinler 39

Filipin Uyuşturu Savaşının Farklı Anlatıları
Filomin C. Gutierrez, Filipinler 41

Filipinler'de Kamusal Sosyolojinin Görevi
Phoebe Zoe Maria U. Sanchez, Filipinler 43

Mindanao'yu Filipin Sosyolojisiyle Kaynaştırmak
Mario Joyo Aguja, Filipinler 45

> COVID-19: PANDEMİ VE KRİZ

Pandemi Sürecinde Küresel Sosyoloji
Geoffrey Pleyers, Belçika 47

COVID-19: Pandemiden Çıkarılacak İlk Dersler
Klaus Dörre, Almanya 49

Korona-Sonrası Dünyada Sosyoloji
Sari Hanafi, Lübnan 51

> SERBEST BÖLÜM

Bangladeş'te Cinsiyetçi Kent Mekanı
Lutfun Nahar Lata, Avustralya 53

Emeğin Enternasyonalizmi ve Sermayenin Serbest Dolaşımı
Raquel Varela, Portekiz 55

Portekiz Aşırı Sağ ile Yüzleşiyor
Elísio Estanque, Portekiz 57

"Genç insanlar telafisi mümkün olmayacak iklimsel ve çevresel felaketlerin eşiğinde olduğumuzu giderek daha çok farketmekte, fakat neoliberalizmin hegemonyasını sorgulamadan ve demokratik tahayyüle yeni bir can vermeden bu sorunlarla yüzleşemeyeceğimizi algılayamamaktadır."

Alain Caillé

> Dost Canlılığı Manifestosu:

Yeni bir Siyasi İdeoloji

Alain Caillé ile bir Söyleşi

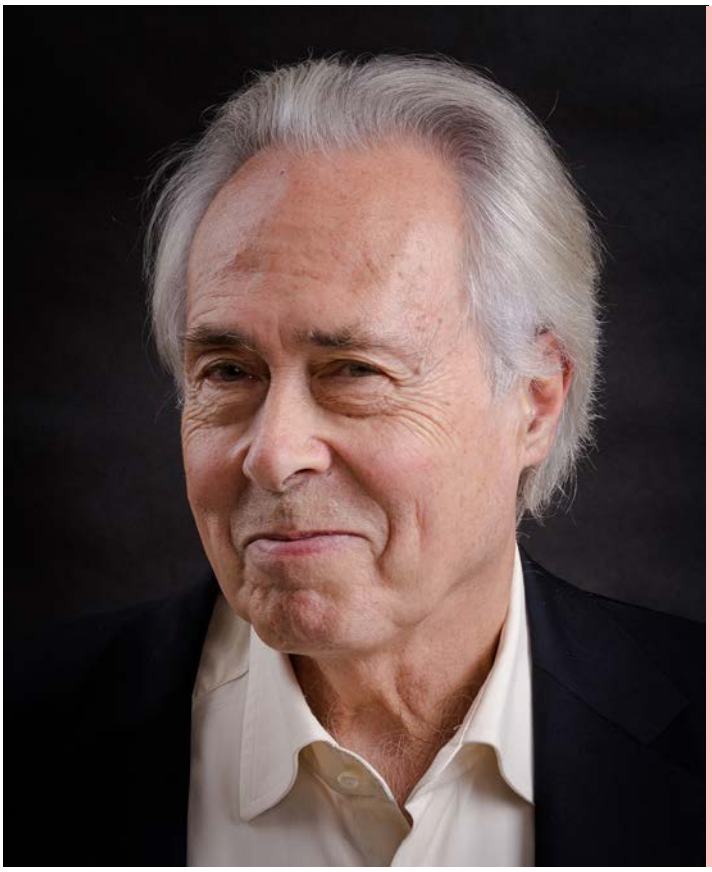

Alain Caillé Paris Ouest Nanterre La Défense Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Emeritus Profesör ve *La Revue du MAUSS*'un (Sosyal Bilimlerde Faydacılık Karşıtı Hareket) editörüdür. Sosyal bilimlerde çağdaş ekonomiye ve faydacılığa karşı radikal eleştirileriyle bilinir. *Dost Canlılığı Manifestosu*'nu başlatan kişidir. Manifesto'nun ikinci versiyonunun yayınlanması vesilesiyle ((Internationale convivialiste, *Second Manifeste convivialiste. Pour un monde post-néolibéral*, Şubat 2020), Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) Başkanı **Sari Hanafi** kendisiyle bir söyleşi gerçekleştirdi.

Alain Caillé. Fotoğraf: Alain Caillé.

SH: Dost Canlılığı Manifestosu'nu okuyucularımıza tanıtır mısınız?

AC: İçeriğiyle ilgili konuşmadan önce, bu İkinci Dost Canlılığı Manifestosu'unun 33 ülkeden neredeyse 300 entelektüel (iktisatçılar, filozoflar, sosyologlar, aktivistler) ve sanatçılar tarafından imzalandığını belirtelim. Bu kişiler, Dost Canlılığı Enternasyonel'in (Manifestonun kolektif yazarını belirtmek için seçilen isim) çekirdeğini oluşturuyor. Bu Enternasyonel, tümüyle enformel, ofissiz, örgütsüz (yalnızca iyi niyetli) ve fonsuzdur; fakat manifestoyu 300 ilk imzacının ötesine, diğer entelektüellere, aktivistlere ve sanatçılara taşımakta ve daha da ötesinde, dünya komuoyunda kararlı bir yön değişimini provoke etmek amacıyla aktif olmuştur. Uzun yıllardır kendi dünyamızdan başka bir dünyayı tahayyül etmemize engel olan, neoliberal ideolojinin etkisi, ya da Gramsci'nin deyimiyle hegemonyası, altında yaşıyoruz. Tümüyle rantçı ve spekülatif kapitalizmin emirlerine boyun eğmiş şekilde yaşıyoruz. Doğası itibariyla bu, her gün içeriğinin demokratik ideallerini giderek boşaltan, baş döndüren eşitsizlikler ortaya çıkarıyor. Diktatörlerinden kurtulmaya çalışan ülkeler dışında, bu ideallere giderek daha az "inanç" söz konusu, özellikle genç insanlar arasında. Bu elbette bir felakettir. Demokrasi dünyanın neredeyse her yerinde tehdit altındadır, tıpkı 1930'lar Avrupa'sında olduğu gibi. Onunla birlikte, sosyolojiyle başlayarak, eleştirel düşüncenin parçası olan her şey de, yok olma tehlikesi altındadır.

>>

SH: Neoliberal ideoloji neden bu kadar güçlü?

AC: Elbette büyük maddi, ekonomik, finansal, askeri kaynaklarla, güvenlik ve medya kaynaklarıyla ve bazen kriminal kaynaklarla destekleniyor. Fakat, daha az idrak edilmesine rağmen çok temel olan bir diğer etken, dost canlılığının var olma sebebidir: bugüne kadar, alternatif bir ideoloji olmamıştır, yalnızca finansal ve spekülatif mantıkla yönetilen bir dünya dışında başka bir şey hayal eden sayısız insanı bir araya getirecek, az ya da çok uyumlu bir fikirler, kavramlar, teoriler ve değerler dizisi yoktur. Çok iyi bildiğimiz gibi, dünya, telafisi mümkün olmayacak iklimsel ve çevresel felaketlerin eşiğindedir. Zengin ülkelerde genç insanlar giderek daha çok bunların farkına varmakta, fakat neoliberalizmin hegemonyasını sorgulamadan bunlarla yüzleşemeyeceğimizi ve demokratik tahayyüle yeni bir can vermeden bunu başaramayacağımızı görmemekte ya da anlamamaktadır.

Bir ideal tip olarak neoliberal ideolojinin şu altı ifade etrafında örgütlendiğini söyleyelim: 1) Toplumlar yoktur, yalnızca bireyler vardır. 2) Açgözlülük iyidir. 3) Toplum ne kadar zenginse o kadar iyidir, çünkü herkes damlama etkisinden faydalanacaktır. 4) İnsan özneler arasında arzu edilen tek işbirliği biçimi serbest piyasadır, bu kendini düzenleyen finansal ve spekülatif piyasayı da içerir. 5) Sınırlar yoktur. Daha çok, daha iyi anlamına gelir. 6) Alternatif yoktur. Şaşırtıcı olan bu ifadelerin hiçbirinin gerçekten teorik ya da ampirik tutarlılığı olmamasıdır. Ama yine de onlara neyin karşı çıkacağını bilmiyoruz.

SH: Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

AC: Eğer neoliberalizm karşısında etkisiz kalırsak bunun sebebi varisi olduğumuz büyük modern siyasi ideolojilerdir: liberalizm, sosyalizm, komünizm, anarşizm (bunları dilediğimiz gibi birleştirebiliriz) bugün karşı karşıya olduğumuz sorunlarla baş edecek kapasiteye artık sahip değildir. Bunun üç nedeni var: 1) Tüm bu ideolojiler, en azından temel varyasyonları, insanların her şeyden önce ihtiyaçları olan varlıklar olduğu ve aralarındaki çatışmaların maddi yetersizlik nedeniyle ortaya çıktığı ilkesine dayanır, bu da ilk zorunluluğun daha çok üretme olduğu fikrine varır. 2) Bu "çözüm", doğa, tükenmez ve sınırsızca sömürülebilir göründüğü sürece anlamlıdır (pek çok iktisatçının teşhis ettiği gibi, uzun vadeli ekonomik durgunluk [piyasa bazlı ekonomide görmezden gelinecek büyüklükte büyüme olması durumu] tehdidi altında değilsek). Durumun böyle olmadığını biliyoruz. 3) Bizleri muhtaç yaratıklar olarak algılayan bu ideolojiler, maddi kıtlık kadar önemli diğer çatışma kaynağının kabul edilme arzusu olduğu görmezden gelir. Sonuç olarak bizlere, farklı kültürler ve dinlerin, farklı ülkeler içinde ya da arasında, bir arada yaşama imkanları ve kadın erkek ilişkilerine dair bir şey söylemezler.

Dolayısıyla "dost canlısı" kavramı en azından bir boş gösteren olarak (Lévi-Strauss'a göre *mana* ile aynı anlamda...) görülebilir. Bu, post-neoliberal bir dünya inşa etmek isteyenlerin içinde kendilerini görebilecekleri yeni bir siyasi ideolojinin umudunu sembolize eder. Her biri bu kavramın altına kendi hedef ve çıkarlarını koyabilir.

SH: Fakat "dost canlısı", yeni bir siyasi ideolojiyi adlandırmak için en iyi kavramsal tercih mi?

AC: Bu doğru kavram mı? Ve sorun gerçekten neoliberalizm mi? Bu doğru bir terim mi? İngilizce ve Fransızca'da dost canlılığı arkadaşlarla birlikte yeme ve birlikte iyi vakit geçirme sanatıdır. Dost canlılığı kelimesi de biraz da olsa "sevimli" bir ima barındırıyor, bu bazı potansiyel destekçilerimiz için itici oluyor. Fakat insanların (Marcel Mauss'un deyimiyle) "birbirlerini katletmeden fakat birbirlerine karşı olarak" işbirliği yapabilmelerinin nasıl mümkün olabileceğini sormamıza yardımcı olacak bir birlikte yaşama (dost canlılığı) felsefesi için daha iyi kavram düşünemedik. Bu esas sorun mu? İletişim kurduğumuz bazı araştırmacılar, günümüzün en önemli probleminin neoliberalizmin hegemonyası değil popülizmin yükselişi olduğunu söyleyerek imzalamaktan vazgeçtiler. Popülizmin yükselişi aslında neoliberal hegemonyanın bir sonucudur, bir açıdan onun bir başka yönüdür. Buna ikna olmak için Karl Polanyi'nin *Büyük Dönüşüm*'ünü tekrar okumanız gerek.

SH: Dost canlılığının temel ilkeleri nedir?

AC: "Dost canlılığı" yalnızca bir boş gösteren, bir umut sembolü değildir. Kendi adıma, (bazıları liberal ya da sosyalist, diğerleri komünist ya da anarşist, ve elbette farklı dini geleneklerden gelen) çok çeşitli entelektüel kişiliklerin, beş önemli değer ya da ilkede hemfikir olabilmiş olması beni memnun etti. Burada bu ilkeleri detaylı olarak anlatmam zor: ortak doğallık, ortak insanlık, ortak toplumsallık, meşru bireyleşme ve yaratıcı muhalefet (birbirini katletmeden birbine karşı çıkarak işbirliği yapmak). Bu beş ilke, olası meşru siyasi seçenekler alanını çerçeveleyen orta bir değerbilimsel alan çiziyor. Birbirlerini yumuşatıyorlar. Fakat hepsi kategorik olduğu söylenebilecek bir zorunluluğa tabi: aşırılığa ve kibire karşı çıkmak için gerekli olan ustalık. İnsanlığın kibire karşı eğilimini nasıl kontrol altına alacağını öğrenmek için çok zamanı vardır. Sosyolojinin öncelikli görevi muhtemelen insanlığa bunu yapabilmesi için yardımcı olmaktır.

SH: Sosyolojiniz sosyolojiyi ahlak felsefesiyle birleştirmek yönünde bir çağrıyı içeriyor mu?

AC: Diğer şeylerin yanı sıra, evet, bunu da içeriyor. Marx, Tocqueville, Weber, Durkheim gibi sosyolojinin büyük klasiklerini birer ahlak ve siyaset filozofu gibi düşünmeden okuyamam, her ne kadar kendilerine has bir tür olsalar da. Hobbes ve ("Gerçekleri bir kenara bırakalım" diyen) Rousseau'nun aksine bunlar, gerçekler ve tarihsellikleriyle ilgilenen filozoflardır. Aynı zamanda antropolojiyle ilgilidirler. İçinde geçmiş toplumsal biçimlerden nelerin kaldığını göremeden bugünümüzü nasıl anlayabiliriz Marcel Mauss'la ilgilenmemin sebebi de budur: Mauss bizlere ilk toplumlarda üyelerin kabulünün verdikleri armağanla-

>>

ra veya fenomenolojik geleneğin bağış olarak adlandırdığı alana verdikleri katkılarla orantılı olarak gerçekleştiğini ve toplumların kendilerini buna göre örgütlediklerini gösteriyor. Bağış alanı için kullanılan en bilindik ifade *mana*dır. Ahlak felsefesinin bu boyutu olmadan klasikler bizimle konuşmayı ve bize ilginç gelmeyi bırakır. Kendini gerçekleri ortaya koymakla kısıtlamış bir sosyoloji (ki bu bitmeyen bir görevdir – hangi gerçekler? nasıl? neden?) sonunda kuruyup gider ve önemsiz hale gelir.

SH: Ahlak girişimcilerinin arasında dini otoriteler de var. Onlarla tartışmayı ya da işbirliği yapmayı düşünüyor musunuz?

AC: Bence bizleri tehdit eden (ekolojik, ekonomik, finansal, sosyal, siyasi ve ahlaki) felaketlerden kurtulmak için tek şansımız, tehlikedeki konuların aciliyetine ve büyüklüğüne dair küresel bir farkındalık olmasıdır. Bugün hakim olan finansal ve spekülatif kapitalizmin (genel olarak kapitalizmle ilgili bir şey söylemediğim dikkatinizi çekmiştir) yarattığı hasarlara karşı mümkün olduğu kadar çok ülkede kamuoyunun çoğunluğunu harekete geçirmeliyiz. Bunun kolay olacağını ya da başarı şansımızın büyük olacağını iddia etmiyorum. Fakat bariz bir şekilde dini otoritelerin desteği olmadan başarılı olma şansımız hiç olmayacaktır. İkinci Manifesto'nun *Dünya Barışı ve Bir Arada Yaşam için İnsan Kardeşliği* adlı bildiriden uzun alıntılar yapmasının nedeni budur. Bu bildirge, 4 Şubat 2019 tarihinde Hristiyanlar adına Papa Francis ve Müslümanlar adına al-Azhar Baş İmamı Ahmad al-Tayyeb (Mısır) tarafından imzalanmıştır. Protestan, Budist, Yahudi vb. ahlaki otoritelerin de bununla ilişkilenmemesi için bir neden görmüyorum. Herhalde acilen Ortak İnsanlık Dünya Asamblesi gibi bir şey yaratmalıyız. Bu asamble, dost canlılığının ilkelerini kendilerine uygun gören sivil toplum dünyasının, felsefenin, sözde "gerçek" diye anılan bilimlerin ve beşeri ve sosyal bilimlerin ve farklı etik, ruhani ve dini akımların temsilcilerinden oluşmalı. ISA'nın da burada önemli bir rol oynayabileceğini düşünüyorum.

SH: Bu manifestoya dair düşüncelerin Küresel Güney için kullanışlı/geçerli olduğuna dair bir onay alındı mı? Bu ülkelerde herhangi bir araştırma yapıldı mı?

AC: Buna hem evet hem hayır diye cevap verebilirim. Evet, çünkü imzacıların önemli bir kısmı Küresel Güney dediğimiz ülkelerden geliyor ve Güneyden bazı arkadaşlarımız daha ilk *Manifesto*'dan beri (2013) dost canlılığı ile birlikte. Ve hayır, maalesef, çünkü yazma ve düzelti çalışmalarının büyük bir kısmı Kuzeyde gerçekleşti. Dost canlılığı düşüncesinin Güney tarafından benimsenmesi ve zenginleştirilmesi önemli bir adım alacak. İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Japonca'ya ek olarak Portekizce ve İspanyolca çeviriler yapılıyor; bunun yanı sıra arkadaşlarımızın çevirileri Arjantin, Brezilya ve Meksika'ya ve, umuyorum, Hindistan'a, Afrika'ya vb. götürmesini bekliyoruz. Arapça çevirisi, pek çok nedenden, özellikle önemli olacaktır. Fakat konumuza geri dönelim. Bu *İkinci Manifesto*'nun önemli ekolojik, ekonomik ve siyasi meseleler üzerine post-neoliberal bir konsensüsün temelini inşa ettiğini söyleyebilirim. Bu zaten iyi bir şey. Ama postkolonyal, madun ve kültürel perspektiflerin ve toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil olduğu tüm tartışmaları entegre etmek için daha çok çalışılması gerekiyor. Bu da *Üçüncü Dost Canlılığı Manifestosu* (ki onun da güncellenmesi gerekir) olması gerekir. En azından *Dost Canlılığı Manifestolarına Ek* diye de adlandırabiliriz. Burada Güneyin katkısı kaçınılmaz olacaktır.

SH: Dost canlılığını yayma konusunda iyimser misiniz?

AC: *İkinci Dost Canlılığı* Manifesto'sunun şu an acilen ihtiyacımız olan siyasi felsefenin temellerini attığını düşünüyorum. Fakat bir siyaset felsefesi politika üretmez. Daha ileri girebilmek için "siyasi girişimcilerin" bunu ele alması ve her ülkede hemen herkesin (sıradan çalışanlar, güvencesiz işçiler, küçük tüccarlar ve girişimciler, ayrışmış nüfuslar, vb.) dost canlılığından ne kazancı olacağını somut biçimde göstermesi gereklidir. Tüm bu toplumsal kategorilerde daha çok insan kendi kendilerine "ben dost canlısıyım" diye düşünürler ve birbirlerine de bunu söylerlerse, bizi bekleyen felaketlerden kaçınmak için bir şansımız olacaktır.

SH: Teşekkürler Alain, sana Dost Canlılığı Manifestosu için en iyi dileklerimizi sunuyoruz.

Alain Caillé'ye ulaşmak için <alaincaille90@gmail.com>
Sari Hanafi'ye ulaşmak için: <sh41@aub.edu.lb>

> Küresel Gelişmeler ve Yerel Hareketler

Johanna Grubner, Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya ve *Küresel Diyalog* Yardımcı Editörü

Covid-19 salgınından, hareket ve toplanma özgürlüğüne dair kısıtlamalarının yürürlüğe girmesinden önce dünyadaki pek çok ülke protestoların yükselişine şahit oldu. Bu protestolar yürüyüş ve eylemlerden oluşuyor, en çok sokaklarda gerçekleşiyor ve farklı konuları ve talepleri ele alıyordu. Bu sempozyumda bu toplumsal hareket ve protestoların Lübnan, Irak, Fransa, Şili ve Hong Kong'da aldığı özgün biçimler üzerine düşünen beş makale bulunuyor.

Sempozyum Ngai-Ling Sum'un Haziran 2019'da Hong Kong sokaklarında gerçekleşen protestoları inceleyen makalesiyle açılıyor. Sum protestoyu Neo-Foucaultyen bir açıdan yorumluyor ve liberal olmayan otoriter koşullar altında bir harekete nasıl dönüştüğünü, mücadelenin egemenin orantısız polis şiddeti kullanarak kontrolünü arttırması üzerinden nasıl ifade edildiğini ve ayaklanmanın ön hatlarındakilerinin olumlayıcı biyopolitikalarının nasıl yaşamı (neredeyse) ölümden korumasıyla sonuçlandığını gösteriyor.

Kasım 2018'de Fransa'nın dört bir yanında Sarı Yeleklilerin protestoları başladı. Bu protestolar yeni bir toplumsal hareket yapısı ve pratiği ortaya çıkardı. Michalis Lianos makalesinde bizlere, örgütlenme, mimari, kolektif siyasi eylem ve düşünümselliğin başarısına dair sosyolojik anlayışımıza meydan okuyan bu spontan ve tarafsız hareket biçimi üzerine derinlemesine bir bakış sunuyor.

Şili'de 40 yıldır süregelen neoliberal politikalar ve protestolardan sonra, Şililer arasında yeni bir özgürlükçü bilinç gelişti. Bu bilinç Ekim 2019'daki devasa ve yaratıcı protestoları tetikledi. Jorge Rojas Hernández ve Gunhild Hansen-Rojas, ülkenin neoliberalizmden kaynaklanan toplumsal krizini, Şili'nin karşı karşıya olduğu özgün tarihsel fırsatı ve yeni bir anayasa için referendum yapılması çağrılarına yol açan toplumsal protestoları anlatıyor.

Bu sempozyumu Rima Majed'in Irak ve Lübnan'da Ekim 2019'da gerçekleşen ayaklanmalara dair incelemesiyle bitiriyoruz. Majed bu ayaklanmaları, ortaklaşmacı demokrasi olarak bilinen siyasi sistem içinde ortaya çıkan devrimci süreç bağlamında inceliyor. Kayıp "biz"in arayışında olan toplumsal aktörler, bir yandan sosyo-ekonomik adalet taleplerinde kendi sosyal ve siyasi odak noktalarını korurken, diğer yandan mezhepçi iktidar paylaşımı sistemini reddediyorlar. ■

> Hong Kong'un Protestoları 2019-20: Neo-Foucaultyen bir Bakış

Ngai-Ling Sum, Lancaster Üniversitesi, Birleşik Krallık

2019'da Hong Long'da eylemciler kendilerini polisin biber gazından şemsiyelerle koruyor. Fotoğraf: Joe Lee.

Hong Kong'da Haziran 2019'da gerçekleşen protestoları, Suçluların İadesi Yasa Tasarısı tetiklemişti. Eğer kabul edilirse yasa, Hong Kong vatandaşlarının/ziyaretçilerinin (hukukun üstünlüğü olmadan) hukukla yönetilen bir sisteme sahip Çin'e iade edilmelerini mümkün kılacaktır. Bu durum, Hong Kong'un "Bir Ülke İki Sistem" çerçevesi içinde sahip olduğu "yüksek derecede özerkliğinin" kaybedileceğine dair yerel bir korkunun alevlenmesine neden olmuştur. Bu özerklik, Hong Kong'un 1997 yılında Çin'e Özel Yönetim bölgesi olarak iade edildiğinde sahip olması için, 1984 Çin-Britanya Ortak Bildirgesi ve 1990 Çin Temel Kanunu ile güvence altına alınmıştı. Bu çerçeve altında Hong Kong yürütme ve yasama gücüne, bağımsız bir yargıya ve Merkez hükümet tarafından seçimler ya da yerel istişareler sonunda bir Baş Yönetici atanması hakkına sahiptir.

2003 yılında beri özerkliği kaybetme korkusu, Çin'in bağımsız "Bir Ülke" ilkesinin yaşama giderek daha çok nüfuz ediyor olmasıyla artmıştır. Buna örnek, Çin yanlısı kanunların kabul edilmesidir. Bunların arasında 2003 yılında geçirilen ve herhangi bir isyan, ayaklanma ya da hükümeti devirmeyi yasaklayan 23. Madde ve 2019 yılında kabul edilen [Çin] Ulusal Marş Yasası da bulunmaktadır. Bu tedbirlerin yanı sıra, Hong Kong'un demokratik öğelerini de geri çekilmiştir. Örneğin, Baş Yönetici'nin doğrudan seçilmesi 2015 yılında kaldırılmış ve 2017 yılında demokrasi yanlısı altı yargı görevlisi seçimlerden men edilmiştir. "Bir Ülke" yaşamının istilası, 2019 İade Yasasının hızlandırılmasıyla iyice artmıştır. Özel Yönetim Bölgesi hükümeti, Çin Merkez hükümetinin de desteğiyle, komite seviyesinde yasal incelemeyi bile atlayarak yasa tasarısını onay için doğrudan Çin yanlısı yasama organına taşımıştır. Bu ani hareket karşısında önce bir, sonra iki milyon kişi 9 Haziran ve 16 Haziran'daki barışçıl yürüyüşlere katıldı. Resmi tepkilerin gecikmesi ve polis şiddetinin varlığına rağmen, protestolar düzenli olarak devam ediyor. Protestocuların beş talebi vardı: Suçluların İadesi Yasa Tasarısının geri çekilmesi; göstericilerin "isyancı" olarak tanımlanmasına son verilmesi; tutuklanmış tüm protestocular için af ilan edilmesi; polis şiddetine dair ba-

>>

ğımsız bir soruşturma gerçekleştirilmesi ve Hong Kong'un Baş Yöneticisi ve Yasama Konseyi için yapılacak seçimlerde genel oy hakkı sunulması. Yasa Tasarısı sonunda 4 Eylül 2019'da geri çekildi. Fakat polis şiddetinin sürmesi ve Baş Yönetici'nin protestocuların diğer talebini gerçekleştirmeyi reddetmeye devam etmesi nedeniyle (bkz. Tablo 1), direniş bir toplumsal harekete dönüştü.

Bu makale, bu protestoyu bir toplumsal hareket olarak analiz ederek, yaşam/ölüm üzerine egemenin biyopolitikalarına odaklanan neo-Foucaultyen bir perspektif kullanıyor. Foucault için, egemen kendisini bir alana hükmetme hakkına sahip olarak görür ve kendi güvenliğini/emniyetini sağlamak için ölüm/yaşam biyopolitikalarıyla uğraşır. Egemenlik dereceleri modern toplumlarda farklılık göstermektedir ve liberal olmayan otoriter bağlamlarda demokratik olanlardan daha görünürdür. Hong Kong'da Bir Ülke yaşamının hamlesiyle Özel Yönetim Bölgesi Hükümeti, Hong Kong'un istikrarını/güvenliğini sağlamak amacıyla anakara Çin'in tek parti rejimiyle birlikte ortak bir egemen iktidar oluşturmuştur. Hong Kong protestocuları bu otoriter koalisyonun kenarlarında yaşamayı sürdürmekte ve çok az hareket alanına sahip olmaktadır. Onların direniş biyopolitikası, ön safhalardaki ayaklanmacıların yaşamlarını (nedeyse) ölüme karşı silah olarak kullanmalarını ve arka plandaki destekçilerin ayaklanmacıların yaşamının (neredeyse) ölüme karşı korunmasını onaylamalarını içermektedir.

> Ayaklanmacı biyopolitikası: Yaşamın (neredeyse) ölüme karşı silah olarak kullanılması

Anakara Çin'in egemen Bir ülke yaşamının gücünü artırması ve bunun 2019 protestolarını tetiklemesinin karşısında polis (ve hukuk) şu biyopolitikalarda hakim rol oynar: a) sokaktaki protestoları zayıflatmak; b) tutuklama, soruşturma ve davalarla korku salmak ve c) orantısız şiddet aracılığıyla bedensel hasar meydana getirmek. Çin merkezi hükümetinin protestocuları "neredeyse terrorist" olarak kınaması ve Hong Kong Baş Yöneticisinin protestocuların beş talebine yanıt vermemesiyle (bkz. Tablo 1), protestolar barışçıl eylemlerden daha zorlu/şiddetli araçlara dönüştü (bkz. Tablo 2). Çevik kuvvet polisleri, Baş Yönetici'nin desteğini de alarak, biber gazı, keyfi/zorla tutuklamalar, vahşi dayaklar, kimyasal su fışkırtarak ve hatta gerçek silahlarla vurarak daha da şiddetli bir tepki gösterdiler.

Tablo 1: Hong Kong Protestocularının Beş Talebi, 2019

Suçluların İadesi Yasa Tasarısının geri çekilmesi
Göstericilerin "isyancı" olarak tanımlanmasına son verilmesi
Tutuklanmış tüm protestocular için af ilan edilmesi
Polis şiddetine dair bağımsız bir soruşturma gerçekleştirilmesi
Hong Kong'un Baş Yöneticisi ve Yasama Konseyi için yapılacak seçimlerde genel oy hakkı sunulması

Protestocuların içine casuslar yerleştirdiler, protestocuları güvenliği sağlamak amacıyla silinebilecek "hamamböcekleri" olarak damgaladılar. Bu durum birden "şiddet daha çok şiddet doğurur" senaryosuna dönüştü ve protestocular kişisel ve kamusal bir korku ve umutsuzluk hissetmeye başladı.

Tablo 2: Barışçıl ve Zor Kullanan Protesto Biçimleri

Protestonun Doğası	Örnekler
Barışçıl	Gösteriler, insan zincirleri, kamusal alanda toplanmak/ şarkı söylemek, posterler/ heykeller yapmak, Lennon Duvarları/ Tünelleri, uluslararası savunu, vb.
Zor Kullanan	Spray tenekeleri, lazer meşaleler, sokak dövüşü, petrol bombaları, barikatlar, özel/ kamusal tacizler, tuğla atmak, Çin yanlısı ticari işletmeleri yakmak, üniversite işgaller, vb.

Ön saflardaki protestocular, orantısız polis şiddetine, kendi geleceklerine ve Hong Kong'un geleceğine dair korkularına karşı yaşamlarını bir silah haline getiriyorlar. Yerlerinden edilmeyi reddediyor oluşları, Hong Kong kimliğinin büyümesi için verimli bir alan sağlıyor. Bazı ayaklanmacılar Hong Kong'un İki-Sistemde oluşturulmuş özerk yaşamını savunmak/kurtarmak için canlarını feda etmeye hazırlar. Polisle yaşadıkları, anca savaş alanında görülecek bir tür mücadelede, bazıları çantalarının içinde vasiyetlerini (ve intihar notuna benzer notlarını) hazır ediyorlar. Kişisel notlarının arasında "Hong Kong Toplumu için Yaşamını Feda Et", "Hong Kong'u Kanımla Savundum", "Özgürlüğe Karşı Ölümü Kullan" var. Hong Kong'un ayaklanma biyopolitkaları içinde yaşamı bu yollarla bir silah haline getirmek, umut/korku, şok, öfke, gözyaşı, kan ve (neredeyse) ölüm bağlamında tutkulu bir şekilde kavramsallaştırılmıştır. Direniş, psikolojik travma, fedakarlık, fiziksel yaralanmalardan, tutuklanmaktan, hepse atılmaktan, yok edilmekten ve intiharlardan korku biyopolitikalarını içerir.

> Olumlayıcı biyopolitika: Yaşamın (neredeyse) ölümden korunması

Protestocuların ayaklanma biyopolitikaları, yaşamı korumak için olumlayıcı çabaları davet ediyor. 2014'teki *Şemsiye Hareketi*'nin destekçileri, liderlerin yargılanıp hapse atılabileceklerini öğrendiler. Bu deneyim, günümüzdeki hareketin resmi bir lider olmadan yürütülmesine katkıda bulundu. Hareket, lidersiz bir strateji belirlemiş ve "su gibi olma" ve karşılıklı yardım gibi dağınık taktikler uygulamaktadır. Bunlar, bilgiyi yaymak ve aralarında eylemleri/kararları koordine etmek için kullandıkları Telegram ve Airdrop gibi İnternet uygulamalarıyla sağlanmaktadır.

Hareket bulut üzerinden fonlanmakta ve meslek, jenerasyon, toplumsal cinsiyet ve ırk hatlarını kesen karşılık-

>>

2019'da Hong Kong'da kitlesel bir eylem. Fotoğraf: Virginia Pak.

ı yardım gruplarıyla güçlendirilmektedir. Bu destekçiler, ayaklanmacıların yaşamlarını (neredeyse) ölümden korumak etrafında toplanmaktadır. Bunun bir örneği "gümüş saçlılar" (yaşlı vatandaşlar) grubu tarafından başlatılmış olan *Çocukları Koru* kampanyasıdır. Kampanyanın amacı en öndeki gençleri takip etmek ve onları korumaktadır. Bazıları çevik kuvvet polisleri ve ön saflardaki gençler arasında durmayı seçiyorlar; diğerleri ise "Çocuklarımızı Vurmayın" gibi yazılar içeren afişler taşıyorlar. Yaşamı koruyan bu eylemler bağış, yemek, su, (kimlik saklamak ve güvenlik amaçlı) yüz maskeleri, şensiyeler, veri güvenliği, ücretsiz taşıma, tıbbi yardım, sosyal bakım, yasal tavsiye ve evlerini açmak gibi ön saflardaki koruyacak biyopolitika tedarik zincirleriyle desteklenmektedir.

Diğer olumlayıcı biyopolitikaların arasında şunlar vardır: a) Özgürlük arzusunu sembolize etmek için Hong Kong limanın bir başından diğerine kadar otuz millik bir insan zinciri oluşturmak; b) topluca iyileşme ve bağlılıkları yenilemek amaçlı, ölenler için kamusal yas faaliyetleri organiz etmek; c) moralleri yükseltmek ve hareketi birleştirmek için beş gün içinde *Hong Kong'un Görkemi* gibi yeni şarkılar bestelemek ve kaydetmek; d) sokak protestolarının enerjisini konsolide etmek için yeni sendikalar ve seçmen desteği kurmak. Benzer yaşam güçlendirici pratikler yerel(-ötesi) ve ulus(-ötesi) olarak da gözlemlenebiliyor. Hong Kong yanlıları, bu mücadelede "Hong Kong'la dayanışma" için yerel toplulukları, ulusal meclisleri, küresel medyayı ve uluslararası organizasyonları hedef alan uluslararası savunuculuk ve yüz yüzyüze diplomasi girişimleri için diaspora ve destekçilerle elbirliği yapıyorlar.

> Sonuç olarak

Bu makale Hong Kong'daki 2019-20 protestolarına dair neo-Foucaultyen bir yaklaşım benimsiyor. Bu protestoların Hong Kong Özel Yönetim Bölgesi Hükümeti ve Anakara Çin'in tek parti rejimi arasındaki egemenlik paylaşımını yönetiminin liberal olmayan otoriter koşulları altında gerçekleşmekte olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu protestoları anlayabilmek için biyopolitika perspektifi önem kazanıyor. Bir Ülke yaşamının Hong Kong'da tam olarak uygulandığı 2019 bağlamında bazı İki Sistem vatandaşlarının "yüksek derecede özerkliklerini" teslim etmeyi reddetmelerinin eşlik ediyor olduğunu vurguluyor. Bu Bir Ülke İki Sistem mücadelesi egemenin ortantısız polis şiddeti kullanımıyla artan kontrolünü empoze etmesi üzerinden ifade ediliyor. Buna karşılık, Hong Kong'un yerinden etme siyasetine karşı bu mücadelede, destekçilerinin olumlayıcı biyolopolitika eylemleriyle bir arada varolan protestocuların yaşam/ölüme biyopolitikaları, bu artan kontrole ve şiddete karşı çıkıyor. ■

Ngai-Ling Sum'a ulaşmak için: <n.sum@lancaster.ac.uk>

Teşekkür
Bu makalenin yazımındaki destekleri ve fotoğrafları için Brigitte Aulenbacher, Bob Jessop, Virginia Pak, Joe Lee ve Lancaster Hong Kong'la Dayanışıyor Grubuna teşekkür ederim.

> Deneysel Siyaset ve Sarı Yelekliler[1]

Michalis Lianos, Rouen Üniversitesi, Fransa

Paris'te 2019'daki bir gösteride polis yoğunluğu. Fotoğraf: Michalis Lianos.

Sarı Yelekliler bir anda ortaya çıktı. Fransız toplumu bu tür bir hareketin sahip olabileceği potansiyelin hiç farkında değildi. Yerleşik siyasi kurumların ve medyanın hareketi şeytanlaştırdığı artık yaygın şekilde biliniyor. Beyaz alt sınıfların, ayrımcılığa uğrayan ırksal azınlık ve orta sınıfların çeşitli tabakaları arasında uyuşuk ve kalın kafalı bir tampon olarak görüldüğü düşünülünce, bu şaşırtıcı değildir. Şaşırtıcı olan sanayi sonrası toplumda yerleşik siyasi tabakalaşma mimarisini kırarak spontan, tarafsız bir hareketin çıkmış olmasıydı. Bu durum elbette yeni bir siyasi partinin ("La République En Marche") ortaya çıktığı, hem başkanlık hem meclis seçimlerini kazandığı ve daha önce hiç kamu görevi olmamış bir kişinin Başkan seçildiği kritik anla ilişkiliydi. İyileşme umutları yüksekti, fakat dolayısıyla hayalkırıklığı da yüksek oldu.

Hareket, ulusal kamusal alanda 17 Kasım 2018 tarihinde ortaya çıktı. İki hafta sonra tüm dünyada manşetlerdeydi. Bu süreçte muhteşem bir dönüşüm yaklaşıyordu. Sarı Yelekliler, benzin vergisiyle bağlantılı ilk kıvılcımdan günümüz toplumlarının siyasi mimarisinin sorgulanmasına doğru hızla ilerledi. Artık yönetimin tüm alanlarındaki önemli kararlar için "halka" tam kontrol verilmesini amaçlayan, yurttaşlık girişimiyle bir referendum yapılmasını talep edi-

>>

Bir eylemci pozisyonunu ifade ediyor, Paris, 2019.
Fotoğraf: Michalis Lianos.

yorlardı. Aynı zamanda kendilerinin "halk" olduğunu, küçük düşürüldüklerini ve sessizce neredeyse yoksulluk içinde yaşamak zorunda olduklarını, Fransız toplumunun kalbini oluşturdukları halde "seçkinler" tarafından görmezden gelindiklerini söylüyorlardı. Bu toplumsal meşruiyet duygusu kendilerini "apolitik" ve "şiddete karşı" olarak sunmaları sayesinde güçlendi. Çünkü çoğu daha önce hiçbir eyleme katılmamıştı, siyasi partilere karşı umursamaz ya da muhalif bir duruşları vardı. Dolayısıyla şiddetli polis baskısıyla karşılaştıklarında şok oldular ve gücendiler. Çünkü kendilerini protesto haklarını ilk kez kullanan, kanunlara uyan vatandaşlar olarak görüyorlardı.

Bir protesto hareketi olarak önemli olmalarının dışında Sarı Yelekliler, toplumsal hareketlerin yapısı ve pratiği açısından yeni bir safhanın başlangıcını yapmış oldu. Onlara özgü pek çok özellik, kolektif siyasi eylemin doğası, örgütlenmesi ve başarına dair bir dizi varsayıma meydan okuyor. Bu yeniliklerin sosyolojiyi nasıl ilgilendirdiğini göstermek için birbirine bağlı beş noktaya değineceğin:

1. Tüm siyasi partiler ve kurulu hareketlerle bağlantıyı reddetmek

Bu olgunun en etkileyici kısmı spontan olması. Sayı Yelekliler belirli bir siyasi yaklaşım ya da teori altında bir araya gelmediler. Zayıf bir siyasi perspektifi bile paylaşmıyorlardı. Fakat içgüdüsel olarak tüm siyasi "biçimlendirme" yapılarının güvenilir olmayacağını hissediyorlardı. Güç sahibi olan ya da güç arayan kimseler onların gözünde yozlaşmış, yolsuzluk yapabilir kişilerdi ya da en basitinden, "halkın" değil kendi çıkarlarına ulaşmayı hedefliyorlardı. Bunun tam zıttı olarak Sarı Yelekliler yalnızca otoriterliğe değil, hareketin içinde hiyerarşiye bile karşı çıktı. Hemen sıkı bir topluluk, kendilerini sıklıkla adlandırdıkları biçimiyle bir "aile" haline geldiler; üzerinde anlaştıkları ya da anlaşamadıkları her konu için ayrı ayrı karar verme hakkını sert bir şekilde koruyan üyelerden oluşan bir aile. Herhangi bir verili sosyopolitik çerçeve ya da platformdan kendiliğinden uzaklaşmış oldular.

2. İdeolojik çokluk

Toplumsal hareketler ideolojik homojenliğe yatkınlıklarıyla bilinirler. Bir hareket içinde gerilimler ve husumet her zaman gelişebilir, fakat bu gerilimlerin birleştirici bir ideoloji çerçevesi ve sonucunda gelişem eylemin kontrolü etrafında döndüğü, genellikle verili olarak kabul edilir. Sarı Yelekliler homojenlik kanununa açık bir istisna oluşturuyordu. Belirli bir siyasi ideoloji etrafından bir araya gelmiyorlardı, aynı zamanda kendi talepleri için çoğulcu bir zemin tutmayı da başardılar. Siyasi partileri hareketlerinden kararlı bir şekilde uzak tuttukları ve birbirleriyle bir arada yaşamayı kendiliğinden kabul ettikleri için bu mümkün oldu. Öte yandan bazı konularda büyük ayrışma içindeydiler. Açıklamaları deneyseldi. "Aynı bokun" içindeydiler ve onlar için önemli olan nesnel benzerlikleri ve bu koşulları değiştirme iradeleriydi. Koşulları açıklama biçimleri birbirinden farklı olabilir, fakat her zaman bir şekilde güçlülerin insanlar için makul bir yaşamı güvence altına almayacak kadar "halka" saygı duymadıkları bir sistemle alakalıydı.

3. Nöronal mimari ve özerklik

Hareket ya internette ya da yüzyüze ortaya çıktı ve kısmen birbiriyle örtüşen gruplar etrafında kendi kendine örgütlendi. Her katılımcı, bir ya da birden çok internet grubu ya da bir ya da birden çok cadde üzerinde tartışmaların, toplantıların ve protesto eylemlerinin içindeydi. Bütün Fransa'yı (uzaktaki sömürge topraklarını da içerecek biçimde) kapsayan bu nöronal yapı, Sarı Yereklilerin çok önemli bir özelliğiydi. İnternetin sunduğu, bireysel özerkliğe dair farkındalıkları, toplulukların toplanma noktası olarak kavşakları seçmiş olmalarına da yansıyordu. Her iki durumda da kavramsal çıkış noktası özerk kesişim noktalarının yalnızca bu tür bir ağın güç sahibi olmasını garanti altına alıyor olmasıydı. Yöneten bir tepe birim ve yürüten bir alt birim yoktu.

>>

4. Doğrudan demokrasi

Doğal olarak bu nitelikler sürekli ve eşit katılımın ütopyacı bir amaç değil, bir önkoşul olarak görüldüğü bir politika hedefleyen, sembolik bir zemin oluşturdu. Etkileyici bir biçimde alt sınıftan gelen, mütevazi eğitime sahip ve ilk kez eyleme katılan protestocular hızlı bir biçimde temsili katılım ve karar sistemlerinin eskimiş ve tehlikeli olduğunu ileri sürdüler. Bu iddiayı ifade etmek için iki güçlü yol kullandılar. İlk olarak, hareketin ne düzeyde olursa olsun herhangi bir kişi tarafından temsil edilmesine izin vermediler. Tüm siyasi kurumların kendilerine kalıcı temsilciler seçmeleri için büyük baskı yapmış olmalarına rağmen, her durum için ayrı ayrı kavşak "sözcüleri" seçtiler, Hiçbir zaman Sarı Yelekliler adına koşuna tek bir kişi olmadı; böyle bir girişimde bulunmak harekete ihanet etmek anlamına geliyordu. İkinci olarak, günümüz toplumlarının tüm siyasi yapısının değişmesi gerektiğine karar verdiler. Her alanda vatandaş yurttaşların girişimiyle oluşturulacak referandumlar yapılmasını talep ettiler. Onlar karar verecek ve "seçkinler" yalnızca onların aldıkları kararları hayata geçireceklerdi.

5. Belirsizliği hoş görmek

Bugün (23 Şubat 2020), Sarı Yelekliler hareketinin 67. haftasındayız. Şüphesiz Sarı Yelekliler yakın tarihte kapsamlı siyasi protestolar arasında en uzun süreli hareket oldu. Sayı Yeleklilerin peşinde koştukları belirli bir ütopya ya da uygulamak istedikleri belirli bir siyasi plan yoktu. Aksine, çoklu öncelikleri ve fikirleri hakkında karşılıklı olarak birbirlerine açık devam olmaya devam ettiler. Bu onların daha önce görülmemiş bir kolektif düşünümsellik düzeyine ulaşmalarını sağladı. Kurulu bir düzen içinde güçün bir parçasını ele geçirmektense, toptan bir siyasi değişiklik sağlamaya odaklandılar. Böyle yaparak sonucun belirsizliğini umursamıyorlardı. Onlarla görüştüğümde sıklıkla söyledikleri gibi, "Devam etmeliyiz. Bunun sonucu ne olacak, göreceğiz."

O kadar çok sayıda olmasa da, Sarı Yelekliler toplantıları, yürüyüşleri ve protestoları Fransa'nın farklı yerlerinde devam ediyor. Herkes hareketin kalıcı etkisinin ne olacağını merak ediyor. En azından şu sonuca rahatlıkla varabiliriz. Sarı Yelekliler, yeni bir kolektif siyasi düşünümsellik düzeyinin mümkün olduğunu ispat etmiş oldu. Büyük ölçekli bir doğrudan demokrasiyi önceden tahayyül edebilme biçimi olarak bireysel deneyim, topluluk ve politika arasında yeni bir bağ kurmuş oldular. ■

1. Bu makale Sarı Yelekliler hareketinin başlangıcından beri yapılmakta olan kapsamlı ampirik araştırmaya dayanmaktadır. Daha fazla analiz için, bkz, bkz, ve bkz.

Michalis Lianos'a ulaşmak için <michalis.lianos@univ-rouen.fr>

> Neoliberal Eşitsizliklere Karşı Toplumsal Uyanış

Jorge Rojas Hernández, Tarım ve Madencilik Su Araştırma Merkezi (CRHIAM), Şili, ve
Gunhild Hansen-Rojas, Concepción Üniversitesi, Şili

Şili'de protestoların bir parçası olarak dikkat çekmek için tencere tavalara vuruluyor. Fotoğraf: Diego Correa/flickr.com. Bazı hakları saklıdır.

Şili'deki güncel toplumsal protestolara (*estallido social*), graffiti, muraller, müzik, şiir, şarkı, toplantılar ve kolektif tartışmalar eşlik ediyor. Şilililerin tarihsel olarak biriken hoşnutsuzluğu, böylece yeni bir estetikle ifade ediliyor. On yıllardır sürmekte olan memnuniyetsizlik, toplumsal taciz, ayrımcılık ve sosyal adaletsizlik, şu gibi sloganlarla kınanıyor: "Şili uyandı!", "... insan onuru gündelik alışkanlık olana kadar!", "Şili neoliberalizmi gömecek!", "Korkumu kaybettim!", "Tacize geçit yok!", "Özel emekliliğe son!", "Piyasa sosyal hakları korumuyor!",

>>

"Savaşta değiliz!", "Yeni Anayasa!", "Biz kadınlar olmadan siyasi anlaşlma olmaz!", "Yeni bir demorasiye ihtiyacımız var!" "Herkese ücretsiz eğitim!", "Ücretsiz ve kamusal su hakkı!", "En büyük korkum her şeyin aynı kalması!", "Sorun normallik!", "Barış içinde yaşama hakkı için!"

> Acılı bir uyanış

18 Ekim 2019'da Şili değişti. Birikmiş öfke hem büyük hem yaratıcı bir şekilde açığa çıktı. Şimdi, dört aydır süren protestolardan sonra, tersine çevrilemeyen, yeni bir cumhuriyet ruhu hissedilebiliyor. 40 yıl sonra Şililer mevcut merkantilist ve düzenlemeye tabi olmayan neoliberal modelin olumsuz etkilerini farkediyorlar: toplumsal eşitsizlik, temel hizmetlerin, emekliliğin, sağlık hizmetlerinin ve doğal kaynakların özelleştirilmesi. Hükümet ise bu uyanışa polis şiddetiyle yanıt verdi. 400'den fazla insan silah kullanımı nedeniyle gözlerini kaybetti, kadınlar tecavüze uğradı. İşkence ve binlerce keyfi tutuklama gerçekleşti. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve diğer uluslararası organizasyonlar insan haklarının olağanüstü ölçüde ihlal edildiğini doğruladı ve Şili hükümetini harekete geçmeye çağırdı.

Şili toplumunun bu uyanışı spontan bir şekilde gerçeklemedi. Toplumsal memnuniyetsizlik ve olumsuz deneyimlerin birikimiyle oluşan karmaşık süreçlerin bir sonucuydu. 40 yıl sonunda neoliberal sistem tükendi ve bir krize yol açtı; ülkenin çok zor düzelteceği tersine çevrilemez hasarları açığa çıkardı. Protestolar ve yeni bilgi akışı sayesinde Şililer arasında yeni bir özgürlükçü bilinç gelişiyor.

> Sosyal ve ekolojik eşitsizlikler ve toplumsal hareketler

Şili'de sosyal ve yapısal eşitsizlikler, piyasanın vaatlerinden daha hızlı büyüdü: düşük ücretler, insani olmayan emeklilik maaşları, eğitim ve sağlık sisteminin özelleştirilmesi, yaşam giderlerindeki artış, güvencesiz çalışma, temel hizmetlerin özelleştirilmesi ve pahalı olması, yüksek yaşam maliyetleri ve zenginliğin yoğunlaşması. Bunlara ek olarak, genç insanlar emek piyasasına girmekte zorlanıyorlar; kadınlara karşı ayrımcılık devam ediyor ve yerlilerin hakları hala tanınmıyor. Düşük düzeyde kamusal katılım, çevre sorunları ve iklim değişikliğine karşı kırılganlık ve su ve kaynakların kısıtlı olması, temel hizmetlerin sunumundaki sorunlara ek sorunlara neden oluyor.

Bu özelleştirme ve bireyselleştirme politikaları bir anlam kaybına olduğu kadar geleceğe dair belirsizliğe de yol açıyor. Protestolar ve yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı bunun sonucudur: 2006 yılı "penguen protestolarına" şahit olmuştu, lise öğrencileri daha iyi bir kamusal eğitim sistemi talep eden bir hareket oluşturmuş. 2011 yılında etkili ve büyük bir öğrenci hareketi, ücretsiz üniversite eğitimi talep ediyordu. Her iki hareket de kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. 2018 yılında özelleştirilmiş emeklilik sistemine karşı "No+APF" hareketi ortaya çıktı. Etnik hareketler ve özellikle Mapuche topluluklarının temsilcileri anayasada tanınmayı, topraklarının iade edilmesini ve etnik azınlıklar olarak belirli bir özerklik talep ediyor. Ekosistemlerin ve habitatın yok olmasıyla sonuçlanan megaprojelerin inşa edilmesine karşı yeni çevre ve protesto hareketleri de var. Patagonya'daki Hydro-Aysen megaprojesi bu hareketin en önemli sembolü haline geldi. Buna ek olarak, çevre politikalarına karşı vatandaşların protestoları, Quintero, Puchuncaví ve Coronel belediyelerindeki terk edilmiş bölgelerde (*zonas de sacrificio*) görülüyordu. Bu bölgeler, sanayinin yoğunlaştığı ve hastalık oranlarının çok yüksek olduğu yerlerdi. 2019 aynı zamanda cinsel tacize karşı çıkan ve toplumsal cinyet eşitliği isteyen kadın hareketinin de yılıydı. Bu örnekler Şili toplumunun zaman içinde sarsıldığını, çok övülen modelin karanlık yönlerini farkettiğini ve aktif olarak aşağıdan örgütlenmeye başladığını gösteriyor.

> Sosyal reformlar ve toplumsal sözleşme/pakt

Bu durumda Şili'nin, mevcut eksiklikleri karşılayacak ve protestocuların taleplerini yerine getirecek bir refah devleti için olağanüstü sosyal reformlara ihtiyacı var. Çeşitli toplumsal örgütlerin birliği olan the Mesa de Unidad Social, "sosyal adalet olmadan barış olmaz" sloganı altında sivil toplumun da katılımıyla bir toplumsal pakt yapılmasını talep etti. 22 Aralık 2019'da Şili belediyelerinin çoğunluğu vatandaşlara dair başarılı bir araştırma organize etti. Araştırmanın konusu nüfusun acil sorunlarıydı ve 2,5 milyondan fazla Şilili araştırmaya katıldı. Araştırmada şu sonuçlar ortaya çıktı: %91,3 yeni bir anayasa istiyor; %89,9 Nisan 2020'de yapılacak referanduma katılmak istiyor; büyük çoğunluk demokratik olarak seçilecek bir kurucu meclis olmasını savunuyor. Referandum aynı zamanda üç önemli öncelik olduğunu gösterdi: daha iyi emeklilik, daha iyi bir sağlık sistemi, iyileştirilmiş kamusal eğitim sistemine erişimin güvence altına alınması. Toplumsal pakt neoliberal modelin mevcut krizini çözmeye büyük katkı sağlayacaktı.

Bu toplumsal talepler halihazırda yirminci yüzyıl demokrasilerinin bir parçasıydı, fakat küresel neoliberal stratejiler tarafından kısmen yok edilmişti. Güncel küresel gelişmeler ve tartışmalar, refah devletinin bu tarihi başarılarının yirmi birinci yüzyılda tekrar ele alınması ve insanların yaşam kalitesini güvenceye almak, sağcı popülizmle mücadele etmek ve ülkelerin kalkınmasını sağlamak için mevcut politikaların içine yeniden entegre edilmeleri gerektiğini gösteriyor..

> Devletin meşruiyet krizi ve siyasi partiler

Toplumsal kriz devletin neoliberalism tarafından yaratılmış zayıflıklarını açığa çıkardı. Neoliberalizm her zaman küçük devlet ve özelleştirilmiş ve bireyselleştirilmiş toplum çağrısı yapmıştı. Bu doktrinin yıkıcı sonuçları bugün hissediliyor. Şili'nin muhafazakar hükümeti boğuluyor ve şiddetle, olağanüstü hal ilan ederek ve baskıyla karşılık veriyor; geniş demokratik barışçıl vatandaş protestoları ve küçük, izole grupların yağma, yakma ve yıkıcı şiddeti arasında ayrım yapmıyor.

Centro de Estudios Públicos bu bağlamda Aralık 2019'da Şililerin kurumlarına olan güvenine dair araştırmanın sonuçlarını yayınladı: Nüfusun yalnızca %5'i hükümete, %3'ü

>>

meclise, %2'si siyasi partilere ve %8', yargıya güveniyor. %67'si yeni bir anayasa istiyor, %56'sı yeni anayasanın mevcut sorunları çözmekte önemli bir araç olacağını düşünüyor. %87'si toplumsal ve siyasi diyalog ve konsensüs sağlayabilecek liderler olması taraftarı. Katılımcılara göre hükümetin acilen şu üç konuyu ele alması gerekiyor: %64'e göre emeklilik, %46'ya göre sağlık, %38'e göre eğitim. Araştırma bir siyasi sistem olarak demokrasinin meşruiyetini vurguluyor.

> Yeni bir anayasa ve yenilenmiş bir demokrasi için

15 Kasım 2019'da güçlü ve kalıcı toplumsal protestolar hükümetin ve muhalefetin 25 Ekim 2020'de yeni bir anayasa için referendum yapma konusunda anlaşmasını sağladı. Bu yeni anayasayı oluşturacak temsilciler 11 Nisan 2021'de seçilecek ve üç önemli kriteri karşılayacak: kadın-erkek sayısı dengesi, siyasi partilerle herhangi bir bağları olmaması ve yerli azınlıkların temsiliyeti.

Bu halk oylaması ve gelecek için bununla alakalı stratejilerle, Şili'nin mevcut siyasi ve toplumsal sorunları tüm toplumsal aktörlerin katılımıyla barışçıl ve demokratik şekilde çözmek için tarihi bir fırsatı var. Yine de, muhafazakar kesimin yeni anayasayayı, kurumların ve emekliliğin, sağlık ve eğitim sistemlerinin modernizasyonunu engelleme ve bölyece mevcut güç ve piyasa yapılarını koruma amacıyla bu süreci desteklemeyi reddetmesi, potansiyel bir engeldir. Vatandaş hareketlerinin taleplerinin, eninde sonunda barışçıl ve demokratik süreçlerle ve tüm kesimlerin katılacağı başarılı bir halk oylamasıyla yansıtılacağı umuluyor. ■

Jorge Rojas Hernández'e ulaşmak için <jrojas@udec.cl>
Gunhild Hansen-Rojas'a ulaşmak için <hansen-rojas@udec.cl>

> Irak ve Lübnan'daki Ekim Ayaklanmalarını Anlamak

Rima Majed, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan ve ISA Silahlı Kuvvetler ve Uyuşmazlık Çözümü (RC01), Irkçılık, Milliyetçilik, Yerlilik ve Etnisite (RC05), Siyaset Sosyolojisi (RC18), Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32), Toplumsal Sınıflar ve Hareketler (RC47), Toplumsal Hareketler, Kolektif Eylem ve Toplumsal Değişim (RC48) Araştırma Komiteleri Üyesi

Irak'taki Ekim ayaklanmaları sırasında Beyrut'ta bir gösteri, 2019. Kaynak: Wikimedia Creative Commons.

Ekim 2019'da hem Irak hem Lübnan'da daha önce eşi benzeri görülmemiş kitlesel ayaklanmalar patlak verdi. Protestolar orman yangını gibi bir anda her iki ülkeyi sardı ve günler içinde milyonlar değilse bile yüz binlerce protestocu çekti. Taleplerin temelinde işsizlik, adaletsiz vergi sistemi, yaygın yolsuzluk, su ve elektrik gibi temel hizmetlerin olmayışı ve kötü yönetim vardı. Bu tür talepler sokaklarda ilk kez seslendiriliyor olmasa da, Ekim 2019 protestoları hem kapsam hem de büyüklük açısından daha önceki protestolardan açıkça farklıydı. Lübnan'daki gibi Irak'ta da bu ayaklanmalar kısa süre içinde "devrim" olarak adlandırıldı, bu durum bu protestolarla her iki ülkede (2011 ve 2015'de gerçekleşmiş protestolar gibi) önceki ayaklanma dalgaları arasında sert bir kopuşa işaret ediyordu.

Bu ayaklanmalar geleneksel toplumsal hareket literatüründeki "devrim" tanımının altına düşmüyor olsa da (çünkü rejimi bir bütün olarak devirmediler), devrimleri başarılı olan ya da olmayan birer olay olarak düşünmek yerine devrimci bir *süreç* olarak düşünmek önemlidir. Hatta, Irak ve Lübnan'daki Ekim ayaklanmaları, her iki ülkede on yıldan fazla süren döngüsel mobilizasyonlar bağlamında gerçekleşmiştir. Burada 2015 yılı, kimlik politikalarının fazla vurgulu merceğinin ötesinde, sosyo-ekonomik taleplere dayanan rejim karşıtı hareketlerle birlikte temel bir dönüm noktası olmuştur. Dahası, bu devrimci "sosyal patlamalar" açık bir şekilde, 2018 sonunda Sudan ve Cezayir'de başlayan ve iki diktatörü devirmeyi başaran "ikinci Arap isyanı dalgası" bağlamında ortaya çıkmıştır.

Fakat Irak ve Lübnan örneklerini 2011 yılından beri Arap bölgesinin geri kalanından farklı ve birbirleriyle karşılaştırılabilir kılan şey, bu iki ülkede protestocuların devirmeye çalıştığı siyasi sistemdir. Arap dünyasında devrimler otoriter rejimlere ya da monarşilere sahip ülkelerde gerçekleşirken, Lübnan ve Irak, ayaklanmaların başladığı ülkeler arasında, ortaklaşmacı demokrasi olarak bilinen siyasi sisteme sahip tek iki ülkedir. Kimliklere (mezhep ve etnisite) dayalı iktidar paylaşımı düzenlemesi olan bu rejimde, devirilecek bir tek "lider" yoktur. Neoliberalizm, (*muhasasa* olarak bilinen) mezhepçi kayırmacılık ve iç savaş ve şiddetin mirası, bununla bir araya gelerek bu ayaklanmaların yönünü anlamayı güçleştirmiştir.

> Mezhepçiliğe karşı Milliyetçilik: Mesele Kavranamıyor mu?

Ekim 2019'dan beri Lübnan ve Irak'taki ana meydanlar, ulusal bayrağı sallayan ve milli marşı söyleyen protestocularla dolup taşıyor. Bu, bu ülkedeki protestocular tarafından mezhepsel ve etnik ayrımları reddedildiğini ifade eden ve çeşitliliğe rağmen "bir arada yaşamayı" ve "milli birliği" vurgulayan bir harekettir. Fakat milliyetçilik gerçekten mezhepçiliğin tam tersi midir?

>>

Mezhepçilik ve milliyetçilik üzerine on yıllardır oluşmuş literatür, bu iki olgunun birbirinin tam tersi olmadığını, milliyetçiliğin genellikle mezhepçi çağrışımlarla yerleştiğini gösteriyor. Örneğin, Arap milliyetçiliği sıklıkla Sunni imalarla ilişkilendirilmiş, Lübnan milliyetçiliği ise tarihsel olarak Hristiyan imalarla bağlantılandırılmıştır. Fakat toplumsal düzeyde milliyetçiliğin, mezhepçiliğin reddinin bir işareti olarak ortaya çıkması yaygındır. Irak ve Lübnan'daki ayaklanmalar, mezhepçilik sorunu boğuşurken "hayali bir ulusa" duyulan özlemi bir çare olarak görmüştür.

Irak'ta hareketlenme, *Nazel Akhod Haqqi (*Hakkımı Almak için Harekete Geçiyorum) adı altındaki bir grubun çağrısını takiben Ekim ayı başında başladı. Irak meydanlarındaki temel sloganlar, 2011'deki meşhur tezahuratı yankılayan ,"halk rejimi devirmek istiyor" ve "bir anavatan istiyoruz" du. Bir "anavatan" ya da "ülke" veya "ulus" talep ederek protestocular, vatandaşlarına hizmet edebilen ve mezhepçi ve etnik bölünmenin ötesinde bir aidiyet sunabilen bir devlete olan arzularını ima ediyorlardı.

Lübnan'da da benzer bir "ulusu" yeniden tahayyül etme süreci gözleniyordu. Ayakalanma, hükümetin (aralarında WhatsApp aramalarına koyulacak vergileri de içeren) yeni vergileri kabul etmesinden sonra başlamışsa da, meydan hızlı bir şekilde ulusal bayraklarla doldu; Lübnan marşını da sıklıkla duymak mümkündü. Sloganlar ünlü "halk rejimi devirmek istiyor"u da içeriyordu, ama daha özel bir slogan da eklenmişti: "Herkes derken hepimizi kastediyoruz". Slogan, mezhepçi iktidar yaplaşım sisteminin ve mezhebinden bağımsız olarak tüm liderlerin reddedildiğini anlatıyordu. Irak'taki gibi mezhepçiliğin reddi de tüm mezhepçi liderden kurtulma, vatandaşlarını koruyacak ve hepsine eşit ve adil davranacak bir "ülke, bir "devlet" ve bir "ulus" inşa etme arzusu üzerinden ifade ediliyordu.

Pek çok kişi her iki ülkedeki yolsuzluk ve eşitsizlik düzeylerinin mezhepçi sistemin bir sonucu olduğunu düşünse de, bu yaklaşım ekonomik sistemin (neoliberalizm) bu ayaklanmalara yol açan krizi yaratmakta oynadığı önemli rolü görmezden gelmektedir. Irak ve Lübnan'daki hareketlerin karşı karşıya olduğu büyük bir zorluk, mezhepçi-neoliberal rejimlerinin iki temel ilkesiyle aynı anda mücadele etmektir: sosyo-ekonomik adalet ve refah devleti talebine odaklanmaya devam ederken bir yandan da mezhepçi iktidar paylaşımı sistemini reddetmek.

> Neoliberalizm ve memnuniyetsizlik: Kayıp "biz"in arayışında

Neoliberalizm, Lübnan'da savaş sonrasında (1990 sonrası) ve Irak'ta işgal sonrasında (2003 sonrası) gelişti. Devletin zayıflatılmasına ve mezhepçi kayırmacılıktaki artışa öncelikle ve en çok, bireyselliğe odaklanan neoliberal siyasi kültür eşlik ediyordu. Bu siyasi kültür hem devlet ve toplum tarafından şekillendirilmişti hem de ortaya çıkan aktivizm ve muhalefetin doğasına yansımıştı.

Pek çok aktivist son on yıllar içinde toplumsal hareketler ve kampanyalarda faal olmuş olsa da, en büyük ve en etkili girişimlerden bazılarının bireyler etrafında şekilleniyor oluşu dikkat çekiyordu. Örneğin, Lübnan'da 2015'teki hareketlenmelerden çıkıp büyüyen temel seçim kampanyalarından biri *Beirut Madinati* (Beyrut, Benim Şehrim) idi. Bu isim, neoliberalizmin bireysel mantığına karşı çıkarak şehri herkesin paylaştığı bir mekan olarak yeniden düşünen kolektif bir "bizim"i vurgulamak yerine, şehirle bireysel bir ilişki olduğunu vurguluyordu. Benzer şekilde, 2019'daki finansal çöküşten sonra Lübnan ayaklanmasındaki aktivistler bankaların ön cephelerine "*bize paramızı* geri ver" yerine "*Bana Paramı* Geri Ver" yazan graffitiler yaptılar. Bankalara karşı kolektif bir öfke olduğu çok açıktı, fakat aktivizmi şekillendiren siyasi kültür hala mücadele ettiği sistemin bir ürünü olmaya devam ediyordu.

Pek çok kampanya hem Lübnan'ın hem Irak'ın gerçeklerinden kopuk görünen yasal ve hak temelli bir yaklaşımı vurguluyordu. Her iki ülkede de yasalar ve adalet sistemi çok zayıf ve yolsuzdur, insanların bu sistemlere güveni çok azdır. Dolayısıyla "haklar" ve "ödevler" dilinin bu ülkelerdeki insanların siyasi tahayyüllerinde merkezi bir yeri yoktur. Fakat bazı önemli siyasi hareket ve kampanyalar aktivizmlerinin merkezine bireysel "haklar"ı koydular. Bunların örnekleri arasındaki daha önce bahsedilen Irak'taki "*Haklarımı* Almak için Harekete *Geçiyorum*"; ya da Lübnan ayaklanmasında çok aktif olarak "*Li Haqqi*" (*Haklarım* İçin) isimli siyasi grup vardır.

Hem Irak ve hem Lübnan'da mezhepçi-neoliberal sistemin bir başka sonucu, ayaklanmanın yeni bir siyasi sisteme dönüşmesi için köprü görevi görecek bir siyasi alternatifi temsil eden siyasi örgütlerin ya da sendikaların bulunmamasıdır. Her iki ülkede de yakın zamanda COVID-19'un ortaya çıkmasıyla, kayıp "biz"in ortaya çıkması ve örgütlenmesi, toplumu ne ekonomik felaketlerden ne de pandemilerden koruyabilen bir sistemi alt etmek için bir önceliktir. ■

Rima Majed'e ulaşmak için <rm138@aub.edu.lb>

> Dijital Kapitalizmde Medya ve İletişim: Eleştirel Perspektifler

Marlen van den Ecker, Jena Friedrich Schiller Üniversitesi, Almanya ve **Sebastian Sevignani,** Jena Friedrich Schiller Üniversitesi ve Paderborn Üniversitesi, Almanya

Dijital kapitalizmde kullanıcılar sıklıkla ücretsiz işçi işlevi görüyor. Fotoğraf: Alex Kotliarskyi/unsplash.com.

Günümüz medya teknolojileri sıklıkla "dijital kapitalizm" olarak adlandırılan toplumsal koşullarda geliştirilmekte ve iletişim için kullanılmaktaıdr. "Sanayi sonrası", "bilgi" veya "küresel bilgi toplumu" teşhislerinden farklı olarak "dijital kapitalizm", toplumsal değişimin aynı anda temel toplumsal ilişkiler, kültürel yabancılaşma ve siyasi hakimiyet açısından önemli devamlılıklar gösterdiğini ifade eder. Dijital kapitalizm dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır: Dijital kapitalizm dünyanın bu tarafından yaratıcı sınıflar ve bilgi sınıflarının oluşmasını sağlar ve tüketimi kışkırtırken, diğer tarafta milyonlarca insan geçimlerini gerekli ham maddeleri çıkararak ya da parçaları kötü koşullar altında bir araya getirerek sağlamaktadır. Fakat bu çeşitlilikte bir bütünlük de vardır: Kullanıcılar, sosyal medya platformları ya da dijital medya üreticilerine yeni bir sömürü sınıfı olarak hizmet etmektedir. Gözetim teknolojileri vatandaşların kişisel haklarını tehdit etmektedir. Sermaye güdümlü çıkarlar, kendi kendine örgütlenmiş medyanın tabandan gelen demokratik ve yıkıcı potansiyellerini engeller.

Dijital medya teknolojilerinin giderek artan önemiyle birlikte, eleştirel medya ve iletişim sosyolojisi genel anlamda toplumsal değişimi anlayabilmemiz için derinlemesine bir

>>

bakış sunar ve hatta disiplinimiz için öncü bir rol oynar. Yeni rasyonalizasyon dalgalarını, vasıf(sız)laşmayı, emek faaliyetlerinin ve değer zincirlerinin yeniden örgütlenmesini açıklayarak emek ve endüstri sosyolojisi alanlarına katkıda bulunur. Büyük verinin, algoritmaların, hedefe yönelik rekalmcılık ve yeni pazarlar olarak dijital platformların önemli rolünü inceleyerek ekonomik sosyoloji ve tüketim sosyolojisiyle etkileşime girer. Dijital kültür endüstrilerini ve kamusal alanların son dönemdeki dönüşümünü anlamaya çalışarak kültür ve siyaset sosyolojisiyle işbirliği yapar. "Üreten tüketici" gibi dijital olgular içinde iletişim ve emek arasındaki ilişkinin bulanıklığına işaret ederek sosyal teoriyi canlandırır.

Bu sempozyumdaki makalelerin sunduğu eleştirel bakışın, bu meselelerin köklerine doğru iz sürmek için yeni girişimlere yol açacağını umuyoruz.

Mevcut eleştirel sosyal bilimin medya ve iletişime dair söyleyebilecek çok şeyi yoktur. Öte yandan iletişim araştırmaları da genellikle dijital çalışma üzerinden sömürü meselelerini dışarıda bırakır. Bu sempozyumdaki makalelerinde Marison Sandoval ve Sebastian Seignani iletişim ve emeği " dijital sömürü" üzerinden düşünerek bağlantılandırıyor. Güncel küresel medya kültürünün üretiminin (Büyük Teknoloji tarafından kontrol edilen ve yönetilen) iletişim ve işbirliğine dayandığı sıklıkla görmezden gelinmektedir. Sosyal medya platformlarının kullanıcıları olan bizler, bu şirketler için ücretsiz dijital işçiler olarak işlev görürüz, çünkü insanların veri izlerinden beslenirler.

Avusturyalı araştırmacı Mark Andrejevic de veri temelli iş modellerinin mantığını inceliyor. Makalesi, otomatik olarak üretilen veriye dair artan eğilim ve bunun kapitalist mülkiyet ve birikimdeki rolünü ele alıyor. Otomatize edilmiş sistemlerin kullanılmasının *gerekip gerekmediğini* değil, bugüne kadar *nasıl* tasarlandıklarını soruyor.

Hong Kong'dan yazan Jack Linchuan Qiui, yeni bir dijital işçi sınıfının ortaya çıkma ihtimalini tartışıyor. Çin örneği hükümetin gözetleme teknolojilerinin mekansal anlamda sosyal kontrol uygulama konusundaki gücünü gösteriyor. Farklı zamansal örüntülere odaklanırken Qui, dijital işçi sınıfının iş yavaşlatma, sabotaj ya da grev gibi kolektif yıkımcı eylemlere giriştiğinde kendi yıkıcı potansiyelini açığa çıkarabileceğini ileri sürüyor. Dijital işçilerin sınıf mücadelesi, zamansal bağımsızlık kazanmak için yeni yollar bulmakla ilgilidir.

Kanadalı meslektaşımız Tanner Mirrlees, genelde sunulduğunun aksine Çin'in ABD karşısında ciddi bir rakip olduğu konusunda şüpheli. ABD'nin yalnızca en büyük ekonomik ve askeri güce sahip olmadığını, dijital teknolojilerinin ve kültür endüstrisinin Çinli rakiplerini büyüklük, erişim ve kar konusunda katbekat aşmış olduğunu vurguluyor.

Sevgili meslektaşımız Mandy Tröger'in yazdığı son makale, bize Almanya'nın birleşmesinden sonra medya sisteminin post-sosyalist dönüşümüne dair bir tarih dersi veriyor. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde özgür ve demokratik Doğu Alman basını için oluşturulmuş sayısız girişim, 1990 baharında hızlıca, piyasa yapılarını kendi çıkarlarına göre inşa etmiş bir avuç Batı Alman siyasi ve ekonomik grup tarafından istila edildi. Bu, demokratik potansiyeli olan medya yapılarına özel ekonomik çıkarlar tarafından tarih boyunca sürekli zarar verilmiş olmasının bir örneğidir.■

Marlen van den Ecker'e ulaşmak için <marlen.van.den.ecker@uni-jena.de>
Sebastian Sevignani'ye ulaşmak için <sebastian.sevignani@uni-jena.de>

> Dijital Sömürü: İletişim ve Emeği Bağlantılandırmak

Marisol Sandoval, City, Londra Üniversitesi, Birleşik Krallık, ve **Sebastian Sevignani**, Paderborn Üniversitesi ve Jena Üniversitesi, Almanya

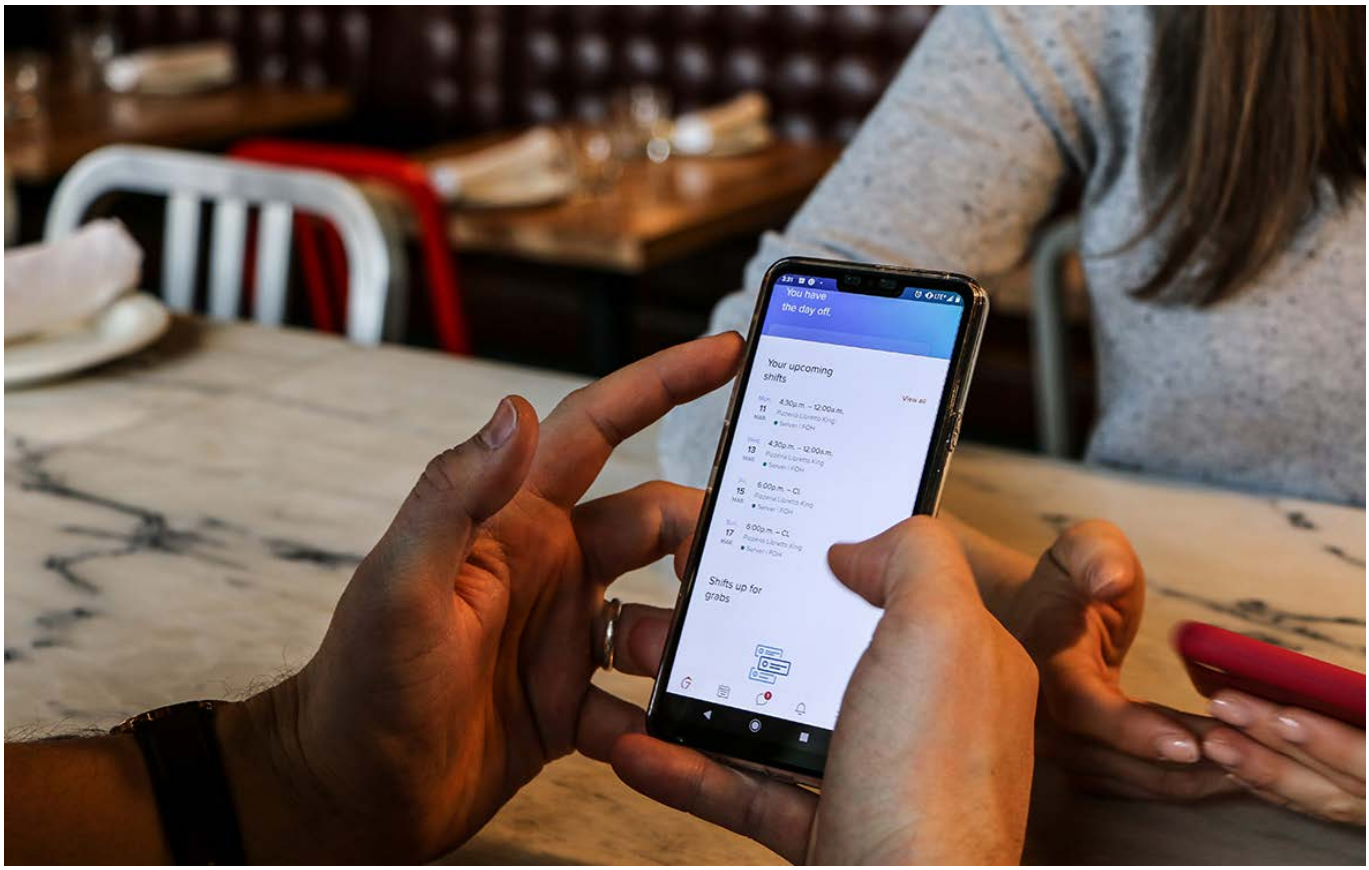

Medya ve iletişimin rolünü analiz ederken emeğin rolü genellikle göz ardı ediliyor. Fotoğraf: 7shifts/unsplash.com. Creative Commons.

Eleştirel medya ve iletişim sosyolojisi teorik ve pratik bir ikilemle karşı karşıya: Marxçı ve Marxist düşünceden ilham alam eleştirel sosyal teori için üretim faaliyeti, toplumsal dönüşümün devinimini anlamak için önemli olsa da, iletişim ve medya kenarda köşede kalmış meseleler olmaya devam ediyor. Öte yandan eleştirel iletişim araştırmaları ideolojileri ve medya etkilerini analiz ediyor, fakat çoğunlukla emeği görmezden geliyor. Jürgen Habermas'ın sosyal yaşamın iki ayrı alanı olarak araçsal ve iletişimsel eylem arasında yaptığı önemli ayrım, yalnızca anaakım medya sosyolojisi ve

>>

iletişim çalışmalarına korku salmıyor, eleştirel geleneği de kısıtlıyor. Bu, dijitalleşme çağında medya ve iletişimi anlamak konusunda ciddi kısıtlamalar getiriyor. Biz, eleştirel humanist araştırma geleneği üzerine inşa edilmiş bütünleyici bir yaklaşımı savunuyoruz. İletişim ve emeğin pratik ve teorik olarak birbiriyle üç biçimde bağlantılı olduğunu ileri sürüyoruz.

> Medyada çalışma koşulları

İletişim ve emeği bağlanın ilk ve muhtemelen en bariz yolu, küresel ölçekte güncel medya kültürünün temelini oluşturan çalışma koşullarunu ciddiye almaktır. Eleştirmenlerin çalışmayı, haklı olarak, medya ve iletişim araştırmalarının kör noktası olarak betimlemelerinden sonra, son on yılda pek çok çalışma içinde gazetecilik, tasarım, moda, medya ve sanatın bulunduğu çeşitli medya ve kültür sektörü mesleklerini incelediler. Bu çalışmalar, bu endüstrilerin etrafındaki meritokrasi ahlakı, gençlik, açıklık, yaratıcılık, özerklik ve kendini gerçekleştirmenin arkasında, yapısal ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, güvencesiz sözleşmeler, ücretsiz emek ve uzun saatler, iş stresi, anksiyete, kendini suçlama, rekabetçilik ve bireycilik kültürü olduğunu ortaya koyuyor.

Küresel kültürel üretimin tedarik zincirine bakmaya devam ettiğimizde, ortaya medya kültürünün yapısal olarak fiziksel üretime nasıl bağlı olduğunu gösteren ikinci ve daha derin bir tabaka çıkıyor. Günümüzde medya kültürünü, dünyanın dört bir yanındaki üretim tesislerinde bilgisayarların ve elektronik ürünlerin montajını yapan binlerce sanayi işçisinin emeği olmadan düşünmek imkansız. Elektronik üretimini inceleyen araştırmalar, modern dijital kültürü ayakta tutanın, yapısal açıdan endüstriyel kapitalizmin erken dönemlerini andıran çalışma koşullarını sürdüren bir sanayi olduğunu ortaya koyuyor. 2010 yılında Apple tedarikçisi Foxconn'da bir dizi işçi intiharının meydana gelmesi gibi skandallar bir yana, bu işçilerin gündelik gerçekleri modern aygıtların zarif yüzeyleri ve hafiflik ve invasyonu vurgulayan reklam kampanyalarının arkasında gizli kalıyor. Örneğin, gazeteciler, tasarımcılara ve sanatçılara birer işçi olarak olarak bakarken aynı zamanda elektronik üretimi hem endüstriyel hem iletişimsel bir emek olarak düşünmek, medya, sanat ve iletişim hiçbir zaman yalnızca bir üstyapısal bir olgu olmadığını, kapitalist ekonomiler ve sömürü yapılarının içine derin bir şekilde entegre olmuş olduğunu gösteriyor.

> Üretmek için iletişim kurmak

İkinci olarak, üretmek için iletişim ve işbirliği kurmak gerektiği ileri sürülebilir. Her üretim, iletişimsel ve dolaylı üretim ilişkileri içinde gerçekleşir. Burada medya ve iletişim sosyolojisi, emeğin nasıl örgütlendiğini ve kontrol edildiği gösteren araştırmalar için emek sosyolojisi ve araştırmalarıyla etkileşime girer. E-posta, akıllı telefonlar, dijital platformlar gibi (yeni) medya ve iletişim teknolojileri, her zaman çevrimiçi olan bir kültür yaratıyor ve çalışma saatlerinin artmasına katkıda bulunuyor ve yeni ve genellikle ücretsiz emek biçimlerini değer zincirlerinin içine entegre ediyor. Aynı zamanda işyerinde şirketler arasında emeğin bölünmesini ve yeniden düzenlenmesini sermayenin dinamik çıkarları için daha verimli ve esnek hale getirerek emeği yoğunlaştırıyor. Belirli işgüçleri için, Slack gibi medya uygulamaları giderek daha özerk, diyalog temelli ve araştırmacı çalışma biçimlerine doğru bir değişimi destekliyor. Bu çalışma biçimleri geleneksel yönetim görevlerini projeye ve bilgi işçisine kaydırıyor. Çeşitli algoritmik geri bildirim ve değerlendirme uygulamaları bu tür "özerk" iletişimsel ve ortak işlerin hala iletişimsel üretim araçlarına sahip olanlar tarafından kontrol edilebilmesi ve yönetilmesi amacıyla kullanılır.

> Üretim olarak İletişim

İletişim ve emeği ilişkilendiren üçüncü bir seçenek aslında biraz genel kanıların dışında: İletişimin kendisi bir emek ve üretim olarak görülebilir. Eğer iletişimin emekle aynı yapıya sahip olduğunu hayal edersek ve her ikisini de nesneleştiren faaliyet olarak ortak bir çerçeveye koyabilirsek bu fikir makul olacaktır. İnsanlar nesne üretmek için iş birliği içinde (bazen maddi dünyanın dirençli hakimiyetiyle yüzleşerek) araçlar ve (ham) maddeler kullanırlar ve böylece öznelliklerini geliştirir ve rafine ederler. Bu insanları aktif, nesneleştirici, sahiplenen ve öğrenen sosyal varlıklar olarak gören Marxist antropolojinin başlangıç noktasıdır. İletişim, insanın becerilerini maddi objeler içinde nesneleştirmek yerine, bilgi üretmek için iletişim araçları kullanarak işaretler ve semboller, yani başka işaretler, semboller ve medya oluşturmayı içerir (Raymond Williams). Bilgi kelimesinin birini şekillendirmek veya iz bırakmak ve birisini bilgilendirmek anlamına gelen Latince kökeni "in-formare", bunu mükemmel şekilde ifade etmektedir. Nesneleşmiş işaretler ve kodlanmış anlamlar (Stuart Hall ve İngiliz Kültürel Çalışmaları'ndan) sahiplenilmeli ve kodları çözülmelidir. Bunun sonuçları şudur: Maddi dünyayı yapılandırmak yerine iletişim iletişim kuranın kendisinin ve diğer öznelerin zihinsel düzenini yapılandırır. İnsanlar yalnızca işaretler üzerinde çalışarak iletişim kurabilir; her etkileşime, en yakınındaki de dahil olmak üzere, bu sembolik-maddi dünya aracılık eder.

Örneğin Facebook, Instagram, Weibo, Snapchat, TikTok gibi tekelleşmiş sosyal medya platformlarının duvarlarla çevrili bahçelerine gelmeleri için cezbedilen kullanıcıları düşünün. Yeni çerçeve içinde aktif olarak iletişim kuruyorlar, ama aynı zamanda sömürülen birer üretici-tüketiciler. İletişimsel nesneleştirmeleri, gözetim temelli iş modelleri içinde bu verilere fiyat biçecek olan sosyal medya sermayesine veri izleri bırakıyor. İnternet kullanıcıların iletişimsel faaliyeti olmadan ve onların nesneleştirmeleri kamusallaştırılmadan, reklam endüstrisine satılacak bir meta ya da ticeri sosyal medya için bir kar olmazdı. Emek/iletişim ve sermaye arasındaki eşitsiz ve sömürücü sosyal ilişki içinde sermaye, dijital medyayı bize daha çok ve yoğun olarak kullandırmayı hedefler; iletişimsel faaliyetimizi reklamlara ve tüketime doğru yönlendirir. Böylece kullanıcı aktivitemiz

>>

sermayenin buyruğuna gidere; (sosyal medya) sermayesi zengin sosyal sınıflar tarafından diğerlerini daha çok sömürmek üzere kontrol altına alınmış "ölü" bir iletişimsel faaliyettir.

Fakat sosyal medya sermayesi arkasındaki kar çıkarları yalnızca iletişimi sömürmekle ve eşitsiz toplumsal ilişkileri kendi diledikleri gibi yeniden üretmekle kalmaz, aynı zamanda daha genel bir dijital yabancılaşma biçimine doğru da taşar. Bizim iletişimsel faaliyetimizle eğitilen büyük veri ve algoritmalar çağında, dijital kapitalizmin altında yatan siyasal iktisadı sorgulamadan insani ve bilgilendirilmiş bir özerklik biçimi sürdürmek hatta hayal etmek mümkün değildir. İletişimsel nesneleştirmeye el koyulması ve iletişimsel faaliyetin yabancılaşması bizleri halihazırda dijital çağın özneleri değil, nesneleri haline getirmeye başladı.

Hümanist bütünleyici yaklaşımın medya kültürünün analizini içerik ve etkinin ötesine taşıyarak bizleri iletişimsel kapitalizmin karmaşıklığını kavrayabilmek ve küresel kültürel emeğin eşitsiz dağılımını eleştirmek için daha iyi hazırlayacağını ileri sürüyoruz. Bu yaklaşım bizlerin küresel medya sermayesi altındaki ortak sömürü ve yabancılaşma deneyimimizde çıkan dayanışma anlarına dikkat etmemizi sağlar. İletişim ve emeğin küresel kapitalizmin çelişkileri tarafından şekillendirilme biçimlerini ve bunların bu kapitalizmi dönüştürmeye nasıl katkıda bulunacağını incelemek, eleştirel medya iletişim sosyolojisi için bir görev olmayı sürdürüyor.■

Marisol Sandoval'a ulaşmak için <marisol.sandoval.1@city.ac.uk>
Sebastian Sevignani'ye ulaşmak için <sebastian.sevignani@uni-jena.de>

> Kapitalizmin Otomasyonu

Mark Andrejevic, Monash Üniversitesi, Australya

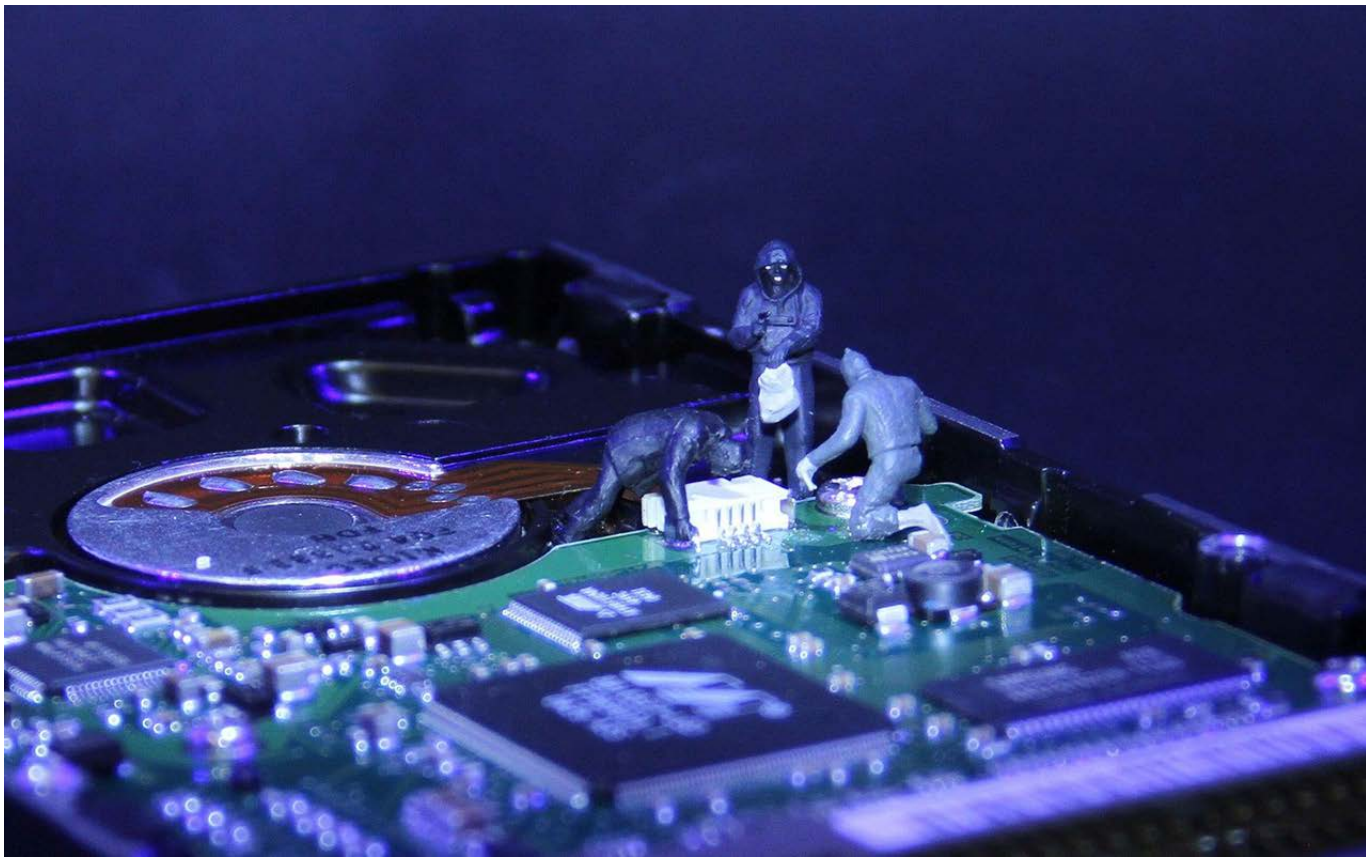

Otomasyon: insanlara hizmete adanmış maddi bir dünya mı yaratılıyor? Fotoğraf: Franck V./unsplash.com. Creative Commons.

Toplumsal ilişkilerden kopuk, soyut bir "otomasyon" fikri, insanların hizmetine adanmış maddi dünya fantazilerine davet çıkarır: ihtiyaçlarımıza kendiliğinden yanıt veren evler, bizim için çalışan fabrikalar, bizi kapıyı açarak karşılayan, müzik çalan ve hatta düştüğümüzde yakalayan mekanlar. Fakat günümüz toplumsal ilişkilerinin içine yerleştirildiğinde otomasyonun somut biçimleri biraz daha distopik görünüyor, hatta neredeyse yabancılaşmanın tam kendisini andırıyor. Otomatize edilmiş sistemlerden süzülen faaliyetlerimizin, nasıl olduğunu bilmesek de, bilgi ortamımızı şekillendirdiğini biliyoruz: platformlarımızdan gelen müzik, zaman akışımıza ardı ardına düşen haberler, arama sayfalarımızdaki sonuçlar. Aynı zamanda pek çok durumda otomatize edilmiş sistemlerin işyeri performansını, kredi notumuzu ve yaşama şansımızı değerlendirdiğini biliyoruz.

Otomasyon, kendi inşa ettiğimiz interaktif altyapılar sayesinde toplumsal alanlarda giderek daha önemli bir rol oynamaya başlıyor. Bunlar otomatik olarak o kadar çok veri süretiyor ki, bu veriyi kullanışlı kılmanın tek yolu onları, elbette otomatik olarak, işlemektir. Dijital bilgi, dünyamızı yeniden yapılandırdıkça, otomasyon da mutlaka ona eşlik edecektir.

Öyleyse medya çalışanların karşısına çıkan önemli bir soru, kendisini sermayenin önceliklerine göre ayarladığında otomasyonun alacağı şekildir. Çok uzak olmayan bir geçmişte, soyut ele alındığında demokrasi ve kitlesel güçlen-

>>

menin müjdecisi gibi görülen interaktivite hakkında da bu soru sorulmuş olmalıydı.

Otomasyonun "vaatlerini" ele alırken sormamız gereken soru da budur. Otomasyon, tesadüfi olmayan bir şekilde, milenyumun başında doruk noktasına ulaşan ve o zamandan beri inişte olan interaktivite kavramının yerini almıştır. Soru, yeni bir soru değildir; sürekliliği kapitalizmin sürekliliğini bile gölgeleyen siyasal iktisadın eleştirisinin sürekli ortaya çıkan sorusudur. Eğer Cambridge Analytica olayının sonuçlarının ve son zamanda "gözetim kapitalizm"ine verilen tepkilerin yapıcı bir etkisi olacaksa, bunun iktidarın siyasi-ekonomik düzenine yeniden odaklanmayı sağlayacak bir biçim alması gerekiyor. Medya bağlamında ise bilgi ortamımızı şekillendiren otomatize sistemlerin şeklini alması gerekiyor. Buradaki sorun otomasyonun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği değil, nasıl gerçekleşeceğidir.

Bu soruya cevap vermek kapitalist mülkiyet ve birikim koşulları altında otomasyon mantığıyla etkileşim kurmayı gerektirir. Teknolojinin gelişme hızı göz önünde bulundurulduğunda, otomasyonun, gücü konsolide etmek ve kontrolü güçlendirmek üzere kullanılacağı sayısız yöntemi şekillendiren mantığı farkedebilmek, potansiyel olarak üretken bir yaklaşımdır. Böyle bir yaklaşımın avantajı, güncel gelişmeler arasında bağlantıların izini sürmesi ve gelecek trend ve eğilimleri saptayabilmesidir. Hedef, elbette, tepki vermek yerine öngörmektir: Kontrolü gelecek nesil Zuckerberglere ve Bezoslara teslim etmek yerine, teknolojileri ortak önceliklere göre şekillendirebilme imkanını hayal etmek.

Günümüz koşullarında otomasyona dair birbirine bağlı üç eğilim saptayarak ve bunların etkilerini ele alarak başlayabiliriz: ön alım, çerçevesizlik ve operasyonelleştirme.

Ön alım, otomatize edillmiş veri toplama ve veri madenciliğinin öngörü vaadine dayanan risk ve fırsat yönetimine atıf yapar. Giderek daha tanıdık gelen bir mantığı vardır: Amazon istediğimizi henüz kendimizin bile bilmediği ürünleri bize gönderme imkanını tahayyül eder (arzunun önünü almak); öngörülü polis faaliyeti suçu gerçekleşmeden engellemeyi tahayyül eder. Yeni otomatize edilmiş güvenlik sistemleri yumruğu ilk çıktığında ama henüz hedefini bulmadan saptayacağını vaat eder. Bu iki an arasındaki milisaniye otomatize edilmiş ön alım aralığını işaret ediyor: sistemin bir gün yumruk atılmadan tepki verebileceği an.

Ön alım, bu bağlamların hepsinde, sensörlere ve otomatize veri toplama faaliyetine dayanır. Tüketicinin istediğini ve suçlunun niyetini kendileri bilmeden önce bilmek, gömülü sensörler ve kapsamlı veri toplama ile onlar hakkında mümkün olduğu kadar çok şey öğrenme anlamına geliyor. Dolayısıyla ön alım, her yerde bulunan, tam kapsamlı izlemeden farksızdır: herşeyi biriktirip sonsuze dek saklamak.

Çerçevesizlik, dünyayı dijital formunda iki katına çıkarma çabası(nın imkansızlığını), yani hiçbiri çerçevenin dışında bırakmamayı ve verinin sürekli başka şekillerde tekrar tekrar kullanılmasını anlatır. İş başvurusu yapmak için kullandığımız İnternet tarayıcısının gelecekteki iş performansımızı daha iyi öngöreceği ya da el yazımızın ya da annemizi kaç kere aradığımızın kredi notumuz üzerinde etkili olduğu söylendiğinde, verilerle ilgili alışılagelmiş çerçevelerimiz alt üstü olur. Böyle durumlarda anlatılar bir kenara atılır, çünkü neden belli bir değişkenin alakalı olabileceğini anlatarak, bir çerçeveyi tekrar empoze etmeye çalışır. Fakat onlardan tümüyle vazgeçebileceğini hayal eden korelasyon mekanizmasının arkasından gider. Chris Anderson'ın açıklama amaçlı kendi ölüm ilanına yazdırdığı gibi: "Linguistikten sosyolojiye, insan davranışıyla ilgili tüm teorileri bir kenara atın. Taksonomi, ontoloji, psikolojiyi unutun. İnsanların yaptıkları şeyleri neden yaptıklarını kim biliyor? Sonuçta, yaptıklarını yapıyorlar ve biz bunları daha önce görülmemiş bir doğrulukla takip edebilir ve ölçebiliriz. Yeterli veriyle sayılar kendileri için konuşur.

Harun Farocki'nin "operasyonel" imgeler üzerine çalışmalarını takip ederek, bunu bir "operasyonelleştirme" olarak tanımlayabiliriz: bilginin artık yorumlanmasına ihtiyaç yoktur çünkü kendisi hareket eder. Yani, yoruma ihtiyaç olmadan kendisi bir sonuçla neticelenir: doğru İnternet tarayıcısını kullanan ya da uygun faizi kullanan işi ya da krediyi alır. Örüntülere uyan kişi tutuklanır, terfi eder ya da hedef alınır.

Bu üç mantık (ön alım, çerçevesizlik ve operasyonelleştirme) hedeflenmiş reklamlardan hedefe odaklı drone saldırılarına otomatize edilmiş bir dizi sürece yani satmadan öldürmeye kadar pek çok eyleme uygulanabilir. Veriye erişimi ve verişi işleme gücü olanların elindeki gücün lokasyonunu belirlerler. Otomatik veri toplama otomatik olarak işlemeyi ve otomatik yanıtı gerektirir. Aynı zamanda bu mantıklar bir direniş alanıdır: küçümsenemez sınırlılığımızın getirdiği bir zorluk. Gücün amacı, çerçevesizliğin gayesinin hem büyük hem imkansız oluşunu gizlemektir. Yani, ne muhteşem bir ön alım gerçekleştirebilir ne de açıklamaktan vazgeçebilir. ■

Mark Andrejevic'e ulaşmak için <Mark.Andrejevic@monash.edu>

> Zamansallık ve Çinli Dijital İşçi Sınıfının Oluşumu

Jack Linchuan Qiu, Hong Kong Çin Üniversitesi

Dijital teknolojiler artık her yerde. Kontrol etmek için kullanılabildikleri gibi isyan etmek için de kullanılabiliyorlar. Fotoğraf: Owen Winkel/unsplash.com. Creative Commons.

Dijital medya platformlarının, lokasyon bazlı hizmetlerin ve yapay zekanın (AI) yardımıyla Çin hükümeti halkının hareketleri ve kentsel ve kırsal alanlarının evrilen coğrafyası üzerindeki sosyal kontrolünü güçlendirdi. Fakat bu makale, Çin'in dijital işçi sınıfının (DİS) oluşumunu ve bozuluşunu incelerken dikkatimizi mekansallıktan zamansallığa çevirirsek, Beijing'in kontrolü kaybettiğini görebileceğimizi iddia ediyor. Burada sınıf, hem Marxçı hem Weberci manada anlaşılmaktadır. Birincisi "devrim zamanlarına", ikincisi ise "tüketim zamanlarına" karşılık gelmektedir.

Devrim ve tüketim birbiriyle zıt iki zamansallık biçimidir: İlki yıkıcı, kolektif, anti-kapitalist, ileriye bakan, kahramanca ve hiper tarihi iken (ki buna Richard Florida'nın "Dünya Sivri Uçludur"undan esinlenerek "sivri uçlu" zaman diyorum), ikincisi sürekliliği olan, bireysel, neoliberal, bugüne odaklı, dünyevi ve tarihdışıdır (buna da Thomas Freidman'ın "Dünya Düzdür" tezinden esinlenerek "düz zaman" diyorum).

Çin'in işçi sınıfı nüfusuna odaklanmayı seçtim çünkü diğer sosyal gruplarla karşılaştırınca bu grup, daha çoklu zamansallıklarda yaşama eğilimindedir. Dolayısıyla iç çatışmalarına rağmen bir arada olan zamansal düzenlere dair daha kapsamlı bir derleme sunarlar. Bu da sivri uçlu zaman ve düz zaman arasındaki karşılıklı etkileşime dair dinamik bir inceleme yapabilmeyi sağlar.

Sivri uçlu zaman ve düz zaman, Raymond Williams'ın çerçevesinde, kalıntı haline, egemene ve yükseliş sürecine ait farklı zamansallıklarla aşılanmış manyetik alanın iki zıt kutbunu meydana getirir. Düz zaman çoğu işçi için giderek dijitalleşen gündelik yaşamları içinde egemen olandır; sivri uçlu zaman ise az çok bölünmüş anları içinde kalıntılar arasında gezer ve/ya bir değişim gücü olarak ortaya çıkar ve düz zamanın pürüzsüz yüzeyinde (Manuel Castells'in adlandırdığı haliyle "zamansız zamanda") delikler açar. Sivri uçlu zaman kolektif mücadeleye ve DİS'in kendi için bir sınıf olarak oluşmasına yardımcı olurken düz zaman işçilerin atomize koşullarda yaşamalarını, başkalarının hayallerini kurmalarını ve kendi kimliklerinin özgün bir şeye, işçi sınıfı dayanışmasına evrilebileceğini unutmalarını teşvik ederek sınıf oluşumunu baltalar.

Sivri uçlu ve düz aynı zamanda çok benzerdir. Her ikisi de, Çin'de, Konfüçyüsçü (gerilemeye değer verir), Budist (döngüzel reenkarnasyonlar) veya Modernist (ilerici fakat öngörülebilir) de dahil tüm geçmiş rejimlerin özelliği olan zamansal lineerliğe karşı gelir. Düz zaman ne gerici, ne ile-

>>

rici ne de döngüseldir; sivir uçlu zaman ise ilerleme ve gerilemenin çarpışmasıyla oluşan keskin köşesiyle anılır; bu köşe, Stuart Hall'un deyimiyle "garantisi olmayan siyaset" sayesinde yaratılmıştır.

Hem sivri uçlu zaman hem de düz zaman senkronize olmaları nedeniyle güçlüdür. Yunmanman'a (Çin'in uzun mesafe kamyon ulaşımı platformu) karşı kamyon şoförlerinin ülke çapında 2018 yılında yaptıkları grevi düşünün; batı şehirlerinde Uber'e karşı verilen mücadelelere benziyordu fakat ulusal düzeydeydi. Ya da her yıl 11 Kasım'da gerçekleşen ve bir e-ticaret karnavalı olan "Bekarlar Günü"nü düşünün, çeşitli sosyal sınıflardan Çinli tüketiciler görkemli bir çevrimiçi alışveriş çılgınlığı yaşıyorlar. İşçiler yılın 360 günü düz zamanda yaşabilir fakat kalan beş günü öznel eylemi tetikleyen yapısal nedenler sebebiyle sivri uçlu zamanda geçirebilir.

Yukarıda bahsedilen zamanları (sivri uçlu ya da düz, Konfüçyüsçü, Budist ya da Modernist) birbirinden ayıran temel vektör, Judy Wajcman'ın "zamansal egemenlik" olarak adlandırdığı şeydir. Yani, zamansallığı tanımlamak için mutlak gücün kimin elinde olduğudur. Temel zaman birimi nedir? Bu birimler birbirleriyle nasıl ilişkilidir? Anlamlı zamansal bütünlük nedir?

Konfüçyüsçü gibi geleneksel zaman algıları insanüstü egemenler olduğunu düşünür; Modernist zamansallık Çin bağlamında devletçilik olarak ifade edilir. Bu devlet-sosyalizmi ya da devlet-kapitalizmi olabilir. Çin Komünist Partisi en bariz Modenist zamansal egemendir. Yine de hem sivri uçlu zaman hem de düz zaman devletin zamansal rejimine başkaldırır, devlet dışı aktörler tarfından doldurulacak bir boşluk yaratır; şirketler düz zamanı, aktivistler sivri uçlu zamanı doldurur.

Zamansallık, özellikle sekülarizasyon, bireyselcilik ve artan mobiliteyle tanımlanan günümüz Çin'inde, elbette asla durağan değildir. Akıllı telefonlar ve İnternet kafelerin getirdiği belirli bir yenilik olsa da, yirminci yüzyılın başından itibaren Çin işçi sınıfının kolektif deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda, kopuştan çok tarihi devamlılık olduğu görülmektedir.

İşçiler genellikle patronlarının kendilerine empoze ettiği zaman akışına uyum sağlamak zorundadır – fabrikanın endüstriyel zamanı; sosyal medyalarını yürüten şirketin düz zamanı. Fakat arada bir, sakatlandıklarında, yönetimin tacizlerine karşı kolektif hareket yükseldiğinde, koronavirüs salgını ekonomiyi durduruduğunda, DİS'in karşı karşıya olduğu varoluşsal tehditler alternatif bir zaman algısı ortaya çıkarır. Burada zamansal egemen, işçilerin ta kendisi olur. İş Yavaşlaması. İş durdurma. Sabotaj. Denetimsiz Grev. Bu dijital zamanda sınıf mücadelesi, işçilerin sahibi olduğu alternatif zaman rejimleri kurmaktır: sivri uçlu zaman.

Düz zamanın yükselişi küresel bir olgudur. Yapay zekayla güçlendirilmiş içerik çiftlikleri sahte haberler, viral-piyasa millietçisi internet esprileri yayar, Adam Greenfield'in "gündelik insansonrası" diye kavramsallaştırdığı şeyi yaratır. Düz zaman iki taraflıdır: Tüketicileri için "doğal" olmalıdır, veri bilimi ve Wall Street'in kurallarıyla yönetilir. IT şirketleri için aynı zaman, bir kere ele geçirilirse şirketler tarafından sahiplenilmektedir, bunlar da zamanı sermaye birkimi için bir ham madde olarak manipüle eder ve finansallaştırır.

Fakat küresel trend Çin'de kök saldığında özel bir durum ortaya çıkmaktadır: devletin beklenmedik bir şekilde geri çekilmesi. Çin, zamanın kamusallaştırılması açısından, yalnızca okullar ve medya üzerinden değil aynı zamanda Maoist dönem süresince ve sonrasındaki siyasi hareketler üzerinden de, dünyadaki en güçlü devlet mekanizmalarından biridir. Deng Xiaoping'in 1992 yılındaki piyasalaştırma reformundan beri Çin Komünist Partisi, Avrasya, Afrika ve Amerika'ya kadar uzanan mega-yapılar üzerinden mekansal planlamada merkezi bir rol ornamaktadır. Fakat Xi Jinping yönetiminde otoriteler zamansallık üzerindeki kontrollerini nedense kaybettiler.

Parti devlet bu güce tutunmaya çalıştı. Fakat devletin çabalarına rağmen zamansallığı manipüle etme gücü kamusal otoritelerden özel şirketlere kaydı. İşçiler için hükümetin öncülüğünü yaptığı hiçbir kampanya "Bekarlar Günü" alışveriş festivalinin yakınına bile gelemedi. Devletçi zaman artık neredeyse kalıntı statüsündedir. Her gün prime-time televizyonda, tanrı benzeri bir figür olan Xi Jinping'in ayinsel görüntüleri, artık gerçeküstü biçimde sıradanlaşmıştır. Kalabalıkların Xi'yi alkışladığı görüntüler dakikalar sürebilir. Bu da Modernist devletçi zamanın içinin boşaltıldığını, düz zamana dahil edildiğini göstermektedir.

Çinli çalışanlar için 2004 yılı İnternet çağında devrimci zamanın dönüşü oldu. Shaanxi, Sichuan, ve Guangdong bölgelerindeki üç mücadele, yerel otoriteler tarafından çevrimiçi forumları ve weblog'ları kullanarak kontrol edilen bilgi akışını ihlal etti. O zamandan beri dijital medyaya sahip işçi-asilerin patronları ya da otoriter sansürcüler üzerinde kısmen ya da tam başarı ilan etmesi sıradan hale geldi. Bu durum 2010 Honda Locks grevinde, 2014 Yue Yuan ayakkabı fabrikası grevinde ya da 2018 Jasic mücadalesinde görüldü.

Giorgio Agamben'in "mesihçi zaman"a karşı "kronolojik zaman" argümanına referans vererek bitirmek istiyorum. Bunlar Agamben'in sivri uçlu zaman ve düz zamanın birlikteliğine parallel zamansallıklarıdır. "Mesihçi zaman kronolojik zamana dışsal değildir: Kronolojik zamanın bir kısmıdır, bir kasılma sürecinden geçerek onu tümüyle dönüştüren bir kısmıdır. Çin'in DİS'ı için mesihçi zaman şu an yaşanmaktadır. Dijital medyanın yaygınlığı ve düz zamanın hakimiyetiyle devrimci zamanın doğuşu genellikle gözle görülmezdir. Fakat sivri uçlu olan düzün içine saklanmıştır. Devrimler tam da bu tür dalgınlık anlarında gerçekleşir.■

Jack Linchuan Qiu'ya ulaşmak için <jacklqiu@gmail.com>

> ABD-Çin Rekabeti?
Dijital Teknoloji ve Kültür Endüstrileri

Tanner Mirrlees, Ontario Teknik Üniversitesi, Kanada

Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve kültürel hakimiyeti sona mı eriyor?
Kaynak: Wikimedia Creative Commons.

Soğuk Savaş'ın sonundan, ABD'nin öncülük ettiği Teröre Karşı Savaş'ın Büyük Durgunluk'a toslamasına kadar, ABD rakipsiz bir biçimde dünyanın en büyük imparatorluğuydu. Fakat bugünlerde ABD Başkanı Donald Trump, ABD dış politika stratejistleri ve hatta Pew Araştırma Merkezi tarafından yapılan kamuoyu yoklamasına katılan halk, Çin'i ABD'nin küresel düzene hakimiyetine karşı bir tehdit olarak görüyor. "ABD Çin'e Karşı: Sınırları Olmayan, Yeni bir Güç Rekabeti Çağı" (*New York Times*) ve "ABD-Çin rekabeti ısındıkça, yakında Güneydoğu Asya için taraf tutulmayan günlerin sonu gelebilir" (*South China Morning Post*) gibi manşetler, ABD ve Çin'i "rakip" olarak konumlandırıyor. Fakat gerçekten öyle mi? ABD İmparatorluğu uzun zamandır üç yapısal güç ilkesiyle destekleniyor: küresel ekonomik güç, askeri üstünlük, teknolojik ve kültürel popülerlik. Çin'in ekonomisi ve ordusu sürekli büyümeye ve "yumuşak güç" kampanyaları ivme kazanmaya devam etse de, Çin hala gerçek bir rakip değildir. 2019 yılında ABD İmparatorluğu Çin'e karşı ekonomik ve askeri açıdan ve özellikle dijital teknolojileri ve kültürel endüstrileri açısından üstün geldi.

Dünyanın en büyük halka açık şirketlerini sıralayan Forbes Küresel 2000 listesine göre, bu şirketlerin 575'inin genel merkezi ABD'deyken, Çin ise yalnızca 309'una ev sahipliği yapıyor. En büyük 20 küresel şirketin 10'u Amerikan şirketi, 5'i ise Çin şirketidir. Dünyanın en büyük rezervi ve en çok kullanılan para birimi renminbi değil, dolardır. ABD'nin nominal GSYİH'ı 19,39 trilyon dolar civarındayken Çin'inki 12,24 trilyon dolardır. ABD'nin savunma bütçesi 684,6 milyar dolarla Çin'in 185 milyar dolarının katbekat üstündedir. Bu savaş fonunun ganimetleri, dünyanın en büyük silah üreticisi ve ihracatçıları olan Boeing, Lockheed Martin, General Dynamics'in kasasına gitmektedir. Güney Kore'deki Daegu Hava Üssü'nden Almanya'daki Spangdahlem Hava Üssü'ne, pek çok ülkede yüzlerce ABD askeri üssü bulunmaktadır. Yakın zamanda bu üsler Çin'i fiziksel olarak çevreleyecek ve baskı altına alacak şekilde Hint-Pasifik bölgesine de genişlemiştir. Karşılaştırıldığında Çin'in küresel askeri ayak izi çok küçük kalmaktadır. Yalnızca Djibouti'de, ABD'den çok uzaklarda, bir yabancı üssü bulunmaktadır.

>>

ABD'nin küresel ekonomik ve askeri güçünü artıran etkenler, büyüklüğü, erişimi, karları ve gücü Çin'inkilerin kat kat üstünde olan dijital teknolojileri ve kültür endüstrisidir. Örneğin, şunu ele alalım: Dünyadaki en büyük 154 küresel teknoloji şirketinin 65'i Amerikan şirketi iken, yalnızca 20 tanesi Çin şirketidir. İlk ondakilerin sekizi Amerikalı (Apple, Microsoft, Alphabet-Google, Intel, IBM, Facebook, Cisco Systems, and Oracle) ve talnızca biri Çinlidir (Tencent Holdings). Dünyadaki en büyük iki telekomünikasyon şirketi Amerika merkezli AT&T ve Verizon'dur. Üçüncüsü ise China Mobile'dır. Silikon Vadisi en çok ziyaret edilen websitelerinden 14'üne ev sahipliği yapmaktadır. Bunların arasında video paylaşım platformu YouTube, dijital mikrobloglama (Twitter), ansiklopedi (Wikipedia), eğlence akışı (Netflix), e-posta (Outlook ve Yahoo), fotoğraf paylaşma (Instagram), tartışma forumları (Reddit) ve müstehcen siteler (Pornhub ve Xvideos) bulunmaktadır. Çin'in İnternet şirketler büyümektedir fakat en çok ziyaret edilen sitelerin yalnızca iki tanesine sahiptir (Baidu ve qq.com).

Hollywood'un küresel gişeleri domine eden "beş büyük" stüdyosu – Walt Disney Stüdyoları ve (Walt Disney Company'ye ait olan) 20th Century Stüdyoları, (AT&T-WarnerMedia'nın sahibi olduğu) Warner Bros., (Comcast-NBCUniversal'ın sahibi olduğu) Universal Pictures ve (ViacomCBS'ye ait olan) Paramount Pictures – Çin'e ait değildir. 2019 yılında Hollywood'un toplam gişe hasılatı, tüm zamanların en yüksek rakamı olan 42,5 milyar dolardı: Kuzey Amerika gişe hasılatı 11,4 milyar dolar, uluslararası hasılat ise 31,1 milyar dolar getirdi. Çin hükümeti ulusal eğlence endüstrisini korur ve büyümesini destekler, dolayısıyla Çin'de gösterilen en popüler film ve diziler "Çin yapımı"dır. Çin ABD kültürel emperyalizminin bir kurbanı değildir, fakat Çin ve ABD arasındaki kültürel ticaret ilişkisi dengesizdir, çünkü ABD'nin lehine işler. Hollywood filmlerinin Çin gişesinde her yıl büyük palar kazanmasına rağmen Çin filmleri ABD sinemalarında sıkça gösterilmez ve dolayısıyla gelirlerini karşılaştırmak mümkün değildir. 2019'un en yüksek hasılarını yapan filmi *Avengers: Endgame*, Çin'de 30'dan fazla gişe hasılatı rekoru kırmışken, Çin'in gişe rekorları kıran filmi *Gezen Dünya*, ABD'de hiç rekor kırmadı. Yani, Çin'in küresel eğlencesi, Hollywood'un sınır tanımayan karı ve kültürel çekiciliğiyle karşılaştırılabilecek durumda değil.

Silikon Vadisi ve Hollywood, her sene ABD GSYİH'sına milyarlar ekliyor. Aynı zamanda dijital medya platformları, kapitalizmin tüketici yaratma ve onları satın almaya devam etmek için ikna etme ihtiyacını karşılıyor. Google dünyadaki en büyük dijital reklam satıcısıdır, dünyadaki reklam harcamalarının %31,1'ine ya da 103,73 milyar dolarına sahiptir. Ondan sonra 67,37 milyar dolarlık net reklam gelirleriyle Facebook gelmektedir. Facebook'u 29,20 milyar dolarla Çin merkezli Alibaba ve yaklaşık 14,1 milyar dolarla Amazon takip etmektedir. Hollywood filmleri ve TV dizileri de kapitalizmin reklam ihtiyaçlarına hizmet eder. Onlar en başta deneyime dayanan kültürel metalardır, stüdyolar tarafından dağıtımcılara satılmak üzere üretilirler ve her türlü gösterim piyasasında faaliyet gösteren sergileyicilere satılmak üzere dağıtımları yapılır. Hollywood tarafından her ürünü pazarlamak için 20 ila 150 milyon dolar arasında bir para harcanmaktadır. Fakat küresel reklamcılar da hikayenin içine markalarını yerleştirmek üzere Hollywood'a ücret öderler. *Spider-Man: Far From Home* 288 milyon dolarla promosyonlar açısından markalı eğlence için bir rekor kırmış oldu: Spider Man'in Mysterio ile mücadelesini izleyin ve Audi, Pepsi ve United Airlines'ın keyfini çıkarın! *Stranger Things*'in üçüncü sezonu, Coca-Cola, Burger King ve KFC sayesinde 15 milyon dolarlık ürün yerleştirme gelirinin sahibi oldu.

ABD dijital teknolojileri ve kültür endüstrisi kapitalist mantık güdümündedir, fakat aynı zamanda ABD jeopolitik hedefleriyle de bağlantılıdır. ABD Dışişleri Bakanlığı Silikon Vadisi'ni güçlendirmek ve Hollywood'un karlarını artırmak için dokundukları her ülkede kültürel ve dijital serbest ticareti ve sert fikri mülkiyet haklarını destekliyor. ABD ulusal güvenlik kurumu (NSA), veri profil üretmek, küresel nüfusu veri profilleri olarak izlemek ve ABD'ye karşı nasıl bir tehdit teşkil ettiklerini öngören analizler yapmak için Büyük Teknoloji'nin "gözetim kapitalizmi" modelini kullanıyor. ABD'nin "yumuşak gücünü" kuvvetlendirmek için ABD Kamu Diplomasisi ve Kamu İşleri Ofisi yeni ya da eski her türlü medya için Amerikan yanlısı reklamlar hazırlar. ABD Savunma Bakanlığı İnterneti ve sosyal medya platformlarını "sibersavaş" için "silah" ve "savaş meydanı" olarak kullanır ve Amazon, Google ve Microsoft gibi şirketlerle Şeylerin İnterneti ve yapay zeka (AI) üzerine askeri araştırma ve geliştirme yapmak üzere sözleşmeler yapar. ABD güvenlik devletinin tüm kolları kültür endüstrileri içine gömülmüştür; sık sık Hollywood'un güvenlik temalı TV dizileri ve filmlerinin yapımına yardımcı olur. CIA bir Soğuk Savaş draması olan The Americans'ın yapımına yardımcı olumuştur; eski bir ajan olan Joe Weisberg dizinin yaratıcılarından biridir. Savunma Bakanlığı, Hollywood'la birlikte *Tom Gun: Maverick*, *Captain Marvel* ve *Transformers* gibi pek çok "askeri-eğlence ürünü"nün yaratıcılığını yapmıştır.

ABD dijital teknolojileri ve kültürel endüstrilerinin kapitalist mantığının yirminci ve yirmi birinci yüzyılı arasındaki benzerlikler ve ABD güvenlik devletinin jeopolitik eylemleri, *Hearts and Mines: The US Empire's Culture Industry* (2016) [Kalpler ve Madenler: ABD İmparatorluğu'nun Kültür Endüstrisi] aldı kitabımda ve ortak editörlüğünü yaptığım *Media Imperialism: Continuity and Change* (2019) [Medya Emperyalizmi: Devamlılık ve Değişim] adlı kitapta daha detaylı olarak inceleniyor. Kısaca, ABD devlet organları ve dijital teknoloji ve kültür endüstrileri, Silikon Vadisi ve Hollywood'un karları için üzerinlerinde baskı yaptığı bir küresel entegre müttefik devletler sistemi inşa ediyor, koruyor ve teşvik ediyor; bu sistem ABD askeri-güvenlik rejimi gözetiminde gerçekleşiyor ve Amerikan popüler kültür ve platformları tarafından yayılıyor. Çin ise yumuşak güç kaynaklarını ve sibersavaş cephaneliğini genişletiyor ve kültürel etki kampanyaları hazırlıyor. Fakat Çin henüz ABD İmparatorluğu'yla karşılaştırılabilecek durumda değil.■

Tanner Mirrlees'e ulaşmak için <tanner.mirrlees@uoit.ca>

> Özgür bir Post-Sosyalist Basın için Serbest bir Piyasa?

Mandy Tröger, Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi, Almanya

Berlin'de bir gösteri, Kasım 1989.
Fotoğraf: Peter Zimmermann/Bundesarchiv.

Batı Alman sendika gazetesi *Publizistik & Kunst* "altına hücum" olarak adlandırdığını, *die tageszeitung* gazetesi "kapitalizmin erken dönemlerine" benzetiyordu. Her ikisi de 1990 baharında eski Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde (ADC) basın piyasasının gelişmesine atıfta bulunuyordu. Batı Alman siyasi ve ekonomik grupları önemli bir demokratik medya reformunu engelleyerek kendi çıkarlarına göre piyasa yapıları inşa ediyordu.

Yalnızca beş ay önce, Kasım 1989'da yüzbinlerce Doğu Alman vatandaşı devlet baskılarını protesto etmek ve özgür ve demokratik medya talep etmek üzere sokaklara dökülmüştü. Protestolar Berlin Duvarı'nı yıktı ve medyada da bir ilerici reformlar dalgasını harekete geçirdi. 2 Ekim 1990'da ADC, Federal Cumhuriyet'e katıldı ve Almanya birleşmiş oldu. Birleşme üzerine çok yazılmış olsa da aradaki geçiş dönemi tarihe kayıt düşülmedi. Bu makale, Alman basın piyasasının Mayıs 1990 itibariyla fillen birleştiğini gösteriyor.

> Reform

Kasım 1989'daki ilk medya reformu hedefi, Sosyalist Birlik Partisi'nin (SED) enformasyon tekelini kırmaktı. SED, ADC'deki toplam gazete üretiminin %70'ini elinde tutuyordu. Takvimler daha henüz Aralık 1989'u gösteriyorken ADC Bakanlar Konseyi muhalif grupların medyaya eşit erişimini güvence altına alarak onları destekleyen resmi kararı onayladı. Kısa bir süre sonra, 5 Şubat 1990'da Düşünce, Bilgi ve Medya Özgürlüğü Yasası sansürü yasakladı; basının siyasi ve ekonomik tekelleşmeden muaf olduğunu ve dolayısıyla kamusal tartışma için açık bir platform olduğu ilan etti. ADC'deki tüm bireylerin ve tüzel kişilerin medya yayımlama, basma ve dağıtma hakkı vardı.

Bunu gazete start-up'larında yaşanan bir patlama takip etti: Yalnızca 1990 yılının Şubat ayında on altı gazete kuruldu; 1990'ın Temmuz ayına gelindiğinde sayı neredeyse yüze ulaşmıştı. Yalnızca on yedi milyon insanın yaşadığı bir ülkede bu start-up dalgası, yapısal reform ve demokratik katılım anlamına geliyordu. Bu arada, mevcut gazeteler siyasi bağımsızlıklarını ilan ettiler ve kendi içlerinde reformlar yaptılar; basını gerçekten neyin özgür yaptığı, gazetelerde, haber bürolarında ve editörlere yazılan mektuplarda tartışılıyordu.

Aynı zamanlarda amacı yalnızca ADC medyasında bir reform yapmak olan birkaç kurum kuruldu. Örneğin, tabandan gelen tarafsız Medya Kontrol Konseyi (MKR) ve Medya Politikası Bakanlığı (MfM) Nisan 1990'da kurulmuştu. Mayıs 1990'da Bakan Gottfried Müller'in açıkladığına göre amaçları, "basitçe Batı modellerini ve kavramlarını almak veya taklit etmek değil", "medya özgürlüğüne geliştirilmiş

>>

bir geçişi" güvence altına almaktı. Hedef, özgür basın için yeni modeller bulmaktı.

> Piyasanın ele geçirilişi

Bu siyasi reform girişimleriyle aynı zamanda, Batı Alman medya şirketleri Doğu Alman piyasasını keşfetmeye başladı. Henüz Aralık 1989 gibi erken bir tarihte yayıncılar, ADC'de yayınlarının dağıtımını yapıyordu. Seyrek ihracat kısa sürede sistematiğe döndü. Şubat ortası itibariyle Batı Alman İçişleri Bakanı (BMI) bir düzenlemeye ihtiyaç olduğunu itiraf etti: vergiler ödenmiyordu ve fiyatlar sabit değildi. Fakat BMY "yayıncıların bu yasal olarak gri alanda olan faaliyetlerini" "tasvip ediyordu". Böylece şiddetle Batı Alman partizan çıkarlarının finansmanı aracılığıyla, ADC'nin Mart 1990'da gerçekleşen ilk özgür seçimlerini etkileyecek bilgi akışını güvence altına almayı amaçlıyordu. Bu, basının Batı Alman piyasa çıkarları tarafından şekillendirilmiş geçişi için siyasi temeli atmış oldu.

5 Mart 1990'da büyük yayınevleri Springer, Burda, Bauer und Gruner + Jahr (G + J) sistematik ihracata başladılar. Tek başlarına kendi tescilli sistemlerini harekete geçirdiler. ADC'yi dört dağıtım bölgesine bölerek, birlikte daha çok kendi yayınlarını dağıttılar ve Doğu Alman piyasasını boğdular. Federal hukuka göre yasadışı bu hareket, tüm ADC siyasi ve sivil kurumlarını afallattı. Bu durum seçimden yalnızca iki hafta önce başladığı için ADC hükümeti harekete geçemedi. Düzenleme çabaları ya reddedildi ya da görmezden gelindi.

Seçimlerden kısa bir süre sonra bu yayıncılar, yıkıcı fiyatlandırma aracılığıyla birbirleri üstünde karşılaştırmalı üstünlük sağlamayı hedeflediler. Para kaybeden bu işin amacı, gelecekte daha çok okuyucu kazanmaktı. Bu fiyatları karşılayamayan küçük Batı Alman yayıncıları dışlandı ve Doğu Alman gazeteleri üzerinde daha da büyük bir baskı oluştu: eskimiş matbaalar, kağıt kıtlığı ve güvenilmez dağıtım altyapıları, rekabeti zorlaştırdı. Dahası, 1 Nisan 1990 tarihinde ADC basın sübvansiyonlarını sona erdirdi. Çoğu gazete fiyatını ikiye ya da üçe katladı ve hızlıca reklama döndü. Bu da Batı Alman uzmanlığını gerekli kılıyordu. Bu ve ek olarak sermaye yatırımına duyulan ihtiyaç, Doğu Alman gazetelerini daha başında bağımlı hale getiriyordu.

> İki ülke, bir piyasa

Nisan 1990 itibariyla tüm Doğu Alman gazeteleri, Doğu'da karşılaştırmalı üstünlük sağlamaya çalışan Batı Alman yayıncılarıyla yapılacak ortak teşebbüs müzakerelerinde yerini aldı. Söz konusu, yayınlandıkları bölgelerde neredeyse tekel olan on dört adet eski SED yerel gazetesiydi. Resmi olarak bu gazeteler niyet anlaşmaları imzaladı. Fakat aslında Batı Alman yayıncılar, reklamcıların alınmasından gazetelerin basılmasına kadar geniş bir yelpazede iş ilişkleri kuruyorlardı ve sermaye yatırımları yapıyorlardı. Bu ortak teşebbüsler yalnızca Nisan 1991'de Alman hükümetinin güven kurumu (Treuhandanstalt, THA) tarafından yasal sözleşmelere dönüştürüldü. THA, eski devlet basin tekellerini hiç değiştirmeden büyük Batı Alman yayıncılara teslim etti. Batı Alman yayıncılar da kısa sürede piyasayı daha da konsolide etti.

> Bir rüyanın ölümü

Sonuç, basının yoğunlaşması oldu: 1992 yılında, 1990 yılında kurulan 120 gazetenin yalnızca 65'i hala yaşıyordu. Bunlar 50 yayıncı tarafından basılıyordu. Kasım 1992'de sayı, 35 yayıncı tarafından basılan 50 gazeteye düşmüştü. Tarihçi Konrad Dussel'e göre bu, federal hükümetin "her türlü deneye karşı" olma kararının bir sonucuydu. Bu, 1989'un demokratik rüyasının ölmesi anlamına geliyordu. ADC deneyimlerine dayanan özgür bir basın üzerine nasıl düşünüleceğine dair deneyimler, fikirler ve girişimler yenik düşmüştü. Bu durum, geçiş dönemini kapanmış bir fırsat penceresi olmasına ve Almanya'nın birleşmesinin basitçe Batı siyasi-ekonomik düzeninin genişlemesi haline gelmesine yol açtı. Bağımsız bir Doğu Alman basını hiçbir zaman gelişmedi. ■

Mandy Tröger'e ulaşmak için <Mandy.Troeger@ifkw.lmu.de>

> *Juju* olarak BİT'ler: Afrika Esintileri

Francis Nyamnjoh, Cape Town Üniversitesi, Güney Afrika

İlüstrasyon: Arbu

Dünyadaki ve yaşamdaki her şeyin noksan olduğu fikrine inandığımız, bu fikir etrafında bir araya geldiğimiz ve hayatımızı bu fikir ışığında sürdürdüğümüz Batı ve Orta Afrika'da büyüdüm: doğa eksikti, doğaüstü eksikti, insanlar eksikti böylece insan eylemleri ve kazanımları da eksiksiz değildi. Her kim bu eksiklik fikrini hayatın normal düzeni olarak ne kadar erken kabul ederse, onun için daha iyi olacağını düşünüyorduk. Aynı zamanda bu eksiklik nedeniyle, her ne kadar görünüşleri bunun tam tersi olduğunu düşündürtse de,

>>

insanlar kendi öz ve biçimleriyle ne biriciktiler ne de onlarla tamamen bütünleşmişlerdi. Şeyler için de bu durum geçerliydi. Akışkanlık, varlığın bütüncüllüğü ve ister tam ister parçalı olsun eş zamanlı çokluklarda var olma kapasitesi gerçekliğin temeli ve eksikliğinin ontolojidisir. Bununla birlikte Batı ve Orta Afrika, iç içe geçmişliğin ve birbirine bağlılığın olduğu ve övüldüğü, aynı zamanda insanlar arasında, insanlar ile doğa ve doğaüstü dünyalar arasındaki ilişkilerin bu hakim ve arzu edilen modelde düzenlendiği bölgedir.

> Eksiklik Üzerine

Bu eksikliğin, Batı ve Orta Afrika'da yaşayan insanlar tarafından biliniyor olması onların diğer insanlarla ilişkilerini geliştirmeleri yönünde yeni yollar aramasına neden olmakta ve insanlarla beraber doğa ve doğaüstü güçler ya da aracılarla etkileşimlerinin devamını sağlayacak büyülü nesnelerin edinilmesi için yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini kullanmalarına olanak tanımaktadır. Moderniteye özgü dilde *teknoloji* olarak adlandırılan bu büyülü nesneler, Batı ve Orta Afrika'daki yerel dilde, aşağı yukarı *juju* olarak çevirebileceğim bir adla bilinmektedir. Geçmişte ve hatta günümüzde de kozmoloji ve ontolojinin yol açtığı bu tür inanış ve pratikler, Afrika üzerine çalışmalar yürüten modern zaman öğrencileri ve gözlemcileri ve birtakım Afrikalılar tarafından bile büyücülük, paganizm, batıl inanç ve ilkellik olarak karakterize edilmekte ve küçümsenmektedir. Çelişkili bir biçimde, modernleşme ve kalkınmanın sıfır toplamlı bir arayış olduğu konusunda ısrar edenler dahi, dijital devrimin kahraman ilan ettiği yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT'ler), bu tür bir kozmoloji ve ontolojiyle beraber inanışlar ve pratikler mantığı ışığında bile olumlu bir tarafının olmadığını görmektedirler.

Ancak, fetih yoluyla hakimiyet kazanma ve üstünlük hırsıyla borcun ve borçluluğun reddini bir kenara bırakırsak; gelecek, eksikliğin gerçekliğiyle işlenmiş bu popüler inanışlar ve pratiklerle şekillenmektedir. Sıradan insanlardaki eksiklikler ve diğer insanlarla ilişkilerini geliştirmek için attıkları adımlarla onları tamamlanmaktan mahrum bırakan borçlanmalar ve teknolojiler, aslında insanların tüm diğer insanlarla, doğayla ve doğaüstüyle bütünleşik olduklarının ve yine- insanlara, doğaya ve doğaüstüne olan borçlarının kabulüne işaret etmektedir. Eksiklik, devamlılık gösteren bir durum olup, birinin eksikliğinin giderilmesi için çözüm yolları araması o kişinin daha önce hiç denemediği şeylerle karşılaştığında kendi eksikliğinin farkına varmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, bu tür yollar yalnızca kısmen ve belli bir süre için işe yararlar ve bunların bir kısmı aslında kişinin başarabileceğini düşündüğü tamamlanma halinin de içini oymaktadır. Tamamlanmışlığın sadece fetihe yönelik steril hırsların ve sıfır toplamlı oyunlar yoluyla açığa çıkabilen bir ilüzyon olduğu gerçeği, aynı zamanda açık-uçlu, birbirine bağlı, akışkan ve keyifli, hiç kimsenin gücün ya da güçsüzlüğün tekelinde olmadığı, insanların ve şeylerin birbirlerini tamamladıkları bir dünyayı keşfetmek, düşünmek ve mümkün kılmak için bir çağrı niteliğindedir.

İç içe geçmişlik ve birbirine bağlılığa atfedilen önem bizi, eksikliğin olduğu ve oluşunun normalliğini kabul etmeye davet etmekte, böylelikle üstünlüğe ulaşmak için sıfır toplamlı arzular tarafından sistematik olarak istismar edilmemizin önüne geçebileceğimizi de göstermektedir.

> *Juju* olarak Dijital Teknolojiler

Chinua Achebe'nin görünmez güç hakkında *Arrow of God* (Türkçeye *Tanrının Oku* adıyla çevrilmiştir, 2013) kitabında yer alan sözü şöyledir: "yolun ortasında dans eden küçük bir kuş gördüğümüz vakit, trompetçinin hemen oradaki çalılıkta olduğunu bilmemiz gerekir" Her şeyi bilme, her şeye kudreti yetme ve her yerde bulunma gibi tanrıya ait özellikler iddasında bulunmak için insanlar kendi sıradan benliklerini olağandışı aktivatörlerle-*juju* geliştirmeye yönelmelidir. Böylelikle, Batı ve Orta Afrika'daki yaygın inanış doğrultusunda sıradan bir insan olsak da, her şeyi bilme, her şeye kudreti yetme ve her yerde bulunma becerimiz *juju*larla (tılsımlar, büyüler, karışımlar, iksirler, vs. ve daha fazlas) geliştirilebilir. Bu tür bir *juju* genellikle durugörü sahibi biri ya da spiritüel uzmanlar gibi farklı bağlamlarda farklı adlarla anılan kişiler tarafından hazırlanır

Dolayısıyla, BİT'ler ya da dijital teknolojileri Batı ve Orta Afrika'daki *juju*lara benzetiyorum. Dijital insan bilimleri alanında çalışan akademisyenleri, insanın eksikliği ve bütünlüğüyle beraber aynı zamanda her yerde olabilme becerisine dair bölgedeki inancı, BİT'lerdeki yenilikçi gelişmeleri anlamak ve onlardan yararlanmak için aslında geçmişten çok şey öğrenebileceğimizin emaresi olarak görmeye davet ediyorum. İnsanlar ve şeylerin orada değilken bile orada bulunmalarını ve oradayken bile aslında orada bulunmadıklarını mümkün kılan dijital teknoloji fikri, büyücülük ve sihir olarak damgalanan inanışlardan pek de farklı değildir. Söz konusu inanış, kendisini sonsuz olasılıklara açmıştır-eş zamanlı çokluklar içinde var olma dünyası ve gerçekliği yeniden tanımlayan sonsuz güçler. Batı ve Orta Afrika'nın popüler dünyası- esneklik, akışkanlık ve eksiklik dünyası, sömürgeci güçler tarafından ortadan kaldırılmış ve modernleşmeciler tarafından da küçümsenmeye devam etmektedir- zaman ve mekanın hakikatin ve onun getirdiği karmaşanın önünde durmasına izin vermemektedir. Yakın zamanda ortaya çıkan internet, cep telefonu ve akıllı telefonlar gibi yeni BİT'ler ve onların her an her yerde olmayı ve ulaşılabilirliği mümkün kıldığı "sihir" ve "büyüsü"yle beraber yarattığı narsizm, rahatına düşkünlük ve görünüşe önem verme gibi durumlar bu dünyayı daha da iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.İkilikler çerçevesinde düşünmek yerine, Batı ve Orta Afrika geleneklerinde yer alan yaratıcı hayal gücüyle öz-uzanım, insanlar ve BİT'ler arasındaki kesişimleri kuramsallaştırmak için birbirine bağlılık ontolojisini öne sürmektedir.

*Juju*yu kendi kendini aktive eden ve öz-uzanım teknolojisi- benliğin sıradanlığının ötesine geçebilmemizi mümkün kılan, önceden başarmamızın mümkün olmadığı şeyleri başarmamızı sağlayacak kendi doğal beceri ve güçlerimizin farkında olma kudretini bize veren- olarak görüyorum. Bedenlerimizin, geliştirildiğinde bir *juju* haline gelebileceği ve olağanüstü işler başarabileceğimiz bir gerçektir. Ancak,

>>

teknik anlamda donanımlı, programlı ya da disipline edilmiş bedenler dahi karşılaştığı zorluklarla baş edilmek için ekstra bir güce ihtiyaç duymaktadır. Bir diğer deyişle, bedenlerimiz her ne kadar bizim ilk *juju*muz olma potansiyelini taşısa da, eylemlerimizde daha etkili olabilmemiz için eninde sonunda ekstra bir *juju*nun varlığına da gereksinim duymaktadır.

*Juju*nun, düzgün çalışabilmesi için çoğu zaman birbirine geçmiş karmaşık bir ağdan faydalanması, onun eklenmiş ve mutevazı bir araç olduğunu, böylelikle kibre yol açabilecek herhangi bir eğilimin de önünün kesilmesine neden olmaktadır. Bilgisayar (masaüstü ya da dizüstü), cep telefonları (basit ya da akıllı) ve diğer mobil aygıtlar (tablet, iPad) gibi daha bilimsel ve teknik *juju*larla kişinin donatılması ve uzanımı, o kişinin en çok ihtiyaç duyduğu anda bu araçların onu yarı yolda bırakmayacağının garantisini vermemektedir.

Belki de bu yüzden Batı ve Orta Afrika'daki kadın ve erkek *juju*lar, kimilerinin "Afrika'nın elektronik aletleri" olarak nitelendirdiği aygıtlarla birlikte modern/bilimsel teknolojileri de (akıllı telefonlar, tabletler, iPadler, vb.) kullanmaktan çekinmemektedirler. Geleneksel ve modern *juju*lar, kendi kendini aktive edebilme ve öz-uzanım özellikleri sayesinde kendi köylerinden uzakta birbirinden farklı yerlerde hatta farklı kıtalarda yaşayan müşterileriyle bir araya gelebilmektedirler.

*Juju*lara, tılsımlara, büyülere ve durugörüye bel bağlamak ilkel ve irrasyonel görünebilir ancak bunlar eksiklik gerçeği karşısında eylemde bulunabileceğimiz güç repertuvarımızın birer parçalarıdır. Bu anlamda, yukarıda da bahsedildiği üzere *juju*lar bildiğimiz sözde daha bilimsel, rasyonel ve modern (fotoğraflar, bilgisayarlar, internet, cep telefonları, akıllı telefonlar, kitle iletişim aygıtları, sosyal medya, kitaplar, elektrik, çamaşır makineleri, yapay zeka, nükleer silahlar, vb.) öz-uzanım teknolojilerinden çok da farklı değillerdir. Örneğin, Fransa, Kanada ya da Belçika'da *derviş* sözcüğü için yapılan basit bir Google araması sizi yalnızca Senegal,Mali veya Nijer'deki dervişlerin internet siteleri ve iletişim bilgilerine değil aynı zamanda onların yurt dışındaki ofislerine, temsilcilerine, telefon numaralarına ve randevularına dair bilgilere de götürecektir. Örneğin Kamerun'daki falcıların diasporadaki Kamerunlular'ı bilgisayarları, akıllı telefonları ve tabletlerinin başında toplayıp onlara ulaşması ve onların geride bıraktıkları ilişkilerine yönelik acılarına, zor durumlarına çare bulmaya çalışması az rastlanan bir durum değildir.

> *Juju:* Önlenemez bir musibet mi?

Dijital teknoloji çağında yazılım tasarımcılarının olağanüstü, artan ve rahatsız edici güçlerine ve algoritmaların inişli çıkışlı potansiyeline tanıklık etmekteyiz. Artık hackerların, şifrelenmiş mesajlarımız da dahil olmak üzere akıllı telefonlarımızdaki tüm içeriğe ulaşmak için uzaktan casus program yüklemeleri ve bize fark ettirmeden mikrofon ve kameramızı kontrol edebilmeleri hayal gücünün ötesinde değildir. Bu tür casus programlarını geliştirenlerin Batı ve Orta Afrika çalıları arasında çaldıkları trompetleriyle müşterilerini ve müritlerini diğerlerinin gözleri önünde korkusuzca fazla hoşgörü çılgınlığına sürükleyen medyumlardan farkı yoktur.

Nasıl ki hayatta eşitsizliklerin yarattığı ve sürdürdüğü hiyerarşiler varsa, *juju*lar arasında da eşitsizlikler ve hiyerarşiler bulunmaktadır. Kimin *juju*su daha güçlüyse, o kişinin olma, görme, yapma, hissetme ve maddi ya da manevi şeyleri koklayabilme yetisiyle beraber, diğer insanları, şeyleri, olayları ve olguları etkileme ve kontrol altına alma şansı da o kadar yüksektir. *Juju* gücünün arttırılması için tek başına ya da diğerleriyle birlikte kullanılabilir. İyi bir *juju*yla (drone örneğinde olduğu gibi) istenen sonuca ulaşmak için iyi ya da kötü, sevgi ya da nefret etkisi yaratma sürecinde kişinin fiziksel olarak söz konusu yerde bulunmasına gerek bile yoktur. Bu dünyada hiçbir şey iyi donanımlı (uygulamalar ve kontaklarla) bir akıllı telefonun-en moda *juju*lardan biri- sosyal medya, üst-bağlantısallık ve keyif çağında Wi-Fi'ye, hotspota ya da Bluetooth'a erişim sağlayan- verdiği hizmet kadar iyi bir şey sunmayacaktır.

Ancak, ikilikleri ve manipüle edilebilirliğine rağmen *juju*nun (teknik ve teknolojiler) yaratıcı coşkunluğunun ortaya koyduğu heyecan verici macera ve hırs duygusunun olmadığı bir hayat hayli sıradan, tahmin edilebilir ölçüde standart ve rutin olurdu. Bireyler ve toplumlar doğaçlama ve kendilerini yeniden keşfetme becerilerini kaybettiğinde yaratıcı icatlar fikri de ölmüş olacaktır. Bu da, *juju*nun toplum ve toplumsal ilişkiler açısından ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bireyler ve toplumlar, durumları ve diğer insanları ya da toplumları etkileri altına alabilmek, ikna ve kontrol etmekle beraber *juju*suz ortadan kaldırılmayacak sorunlara çözüm bulmak için *juju*yu kullanmaktadırlar.

*Juju*nun her yerde bulunabilir olması, gücün birkaç kişinin elinde toplanmasını imkansız hale getirirken, gücün elden bir anda kayıp gidebileceği ve tekrar kazanılabileceği fikrini de öne çıkarmaktadır. Ancak, kişi ne kadar güçlü olursa olsun, kendini bedeni ve duyuları ötesinde *juju*yla (teknik ve teknolojiler) geliştirme yollarını da aramaktadır. Bu durum, yaradılışımızın derinine inip, onu ters yüz edebilmemize olanak tanıyabilir. ■

Francis Nyamnjoh'a ulaşmak için <francis.nyamnjoh@uct.ac.za>

> Filipinler'de Sosyoloji Yapmak

Filomin C. Gutierrez, Filipinler Üniversitesi, Filipinler ve ISA Sapkınlık Sosyolojisi (RC29), Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komiteleri üyesi

PHILIPPINE SOCIOLOGICAL SOCIETY

Küresel Diyalog'un bu sayısı, Filipin Sosyoloji Derneği (PSS) üyelerinin kentleşme ve yönetim, LGBT hareketi, uyuşturucu savaşında şiddet, yoksullar arasında kamusal sosyoloji yapmak ve Mindanao bölgesinin ötekileştirilmesi gibi birbirinden farklı konulardaki düşüncelerine yer vermektedir. Luzon, Visayas ve Mindanao gibi üç farklı bölge ya da ada grubundaki araştırmacılar hem çalışma alanları hem de Filipin sosyolojisinin günümüzde karşılaştığı sorunlar hakkında bizi bilgilendirecektir.

Louie Benedict Ignacio, kentleşme olgusunu Ulusal Başkent Bölgesi'ni oluşturan şehirlerin Metro Manila'nın metropolleşme dinamiklerine etkisini ele almaktadır. Kentte yoksulluğun ve gecekondu mahallelerinin artması nedeniyle kentin ayrıcalıklı sakinlerinin ekonomik güvenliklerinden ziyade fiziksel güvenliklerini garanti altına almak adına etrafı çevrili güvenlikli yaşam alanlarına olan taleplerine dikkat çekmektedir..Ignacio kentleşmenin içinde bulunduğu krizi yalnızca ortak kaynak sorunu ve ulaşım yönetimi başlıklarında değil, toplumsal bölünme ve yönetim meselesi olarak da değerlendirmektedir.

John Andrew Evangelista, Filipinler'deki LGBTQ hareketinde yer alan grupların ideolojik farklılıklarının kuir perspektifiyle nasıl incelenebileceğini ortaya koymaktadır. Birbirinden farklı ideolojik mantıklar, ayrımcılık karşıtı yasaların savunculuğundan, mevcut ekonomik sistemin dönüşümüne ve Onur Yürüyüşü'nün eğlence boyutuna kadar çeşitli konulara ışık tutumakta ve bu konulara dair farklı tutumları da beraberinde getirmektedir. LGBTQ tarihini oluşturan aykırı ve çatışmacı mekanlar, harekete katılanların farklılıklarının, karşıt çıkarlardan ziyade tarihin ürünü olduğunu öne sürmektedir.

Gutierrez, Filipinler'de binlerce "uyuşturu figürünün" öldürüldüğü uyuşturucu savaşının yarattığı şiddeti farklı anlatılar üzerinden sunmaktadır. Filipin halkının uyuşturucu-karşıtı kampanyaya verdiği destek polis şiddetine uğrayan tutukluların anlattıkları ve insan hakları ihlaline yönelik şikayetlerle çelişirken yine bu anlatılarda, bu zamana kadar yürütülen kampanyanın uyuşturucu sorununu çözebileceğinin altı çizilmektedir. Her ne kadar söz konusu anlatılar kişisel olsa da araştırmacılar ceza popülizmi - kamu duyarlılığına dayanarak, suçlara karşı cezai önlemlerin uygulanmasını savunan yaklaşım - ve ceza seçkinciliği - kamu duyarlılığını basite indirgeyerek, suça yönelik bilimsel veya uzman görüşünü önceleyen görüş - tartışmasının ötesine geçmelidirler.

Phoebe Zoe Maria Sanchez'in makalesi, 1986 yılında demokrasiye geçiş için yapılan Halkın Gücü Devrimi'nin başarıya ulaşamaması ve Marcos diktatörlüğünde yeniden devletin faşist unsurlarla yönetilmesinin bir uzantısı olarak görülen Devlet Başkanı Rodrigo Duterte'nin otoriter popülist rejimine eleştiri getirmektedir. Sanchez'e göre kamusal sosyoloji, yoksulların örgütlülüğünü destekleyerek, sivil topluma katılımlarının güçlendirilmesi ve devlet politikalarına etki edebilmeleri yönünde yoksulların sessizlik kültürünü yıkmalarına yardımcı olabilir.

Son olarak, Mario Aguja Güney Filipin'de bulunan Mindanao'nun, de facto ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel bir güç haline gelen Kuzey'deki Metro Manila karşısında ötekileştirilmesi hakkında bir makele kaleme almıştır. Sosyoloji pratiği bağlamında merkez-çevre ilişkisini sorunsallaştırmaktadır. Mindanao'daki Müslüman-Hristiyan çatışması, artan yoksulluk oranları ve şiddetin eksik olmadığı aşırılıkçılık gibi meseleler sosyolojik analizin önemli konuları arasında yer alırken, Filipin sosyolojisi yalnızca merkezin çıkarlarını önceleyen konuları ele almaktadır. PSS bu eğilimi tersine çevirmek adına, yılda bir düzenlediği konferanslarının mekanını Mindanao'ya taşıyarak ve Mindanaolı sosyologları ulusal tartışmaların ön sırasına koyarak önemli bir adım atmıştır. ■

Filomin C. Gutierrez'e ulaşmak için <fcgutierrez@up.edu.ph>

> Filipinler'de Kent Çalışmaları: Bir Çapa Olarak Sosyoloji

Louie Benedict R. Ignacio, Santo Tomas Üniversitesi, Filipinler ve ISA Eğitim Sosyolojisi (RC04) ve Bölgesel ve Kentsel Kalkınma (RC21) Araştırma Komiteleri üyesi

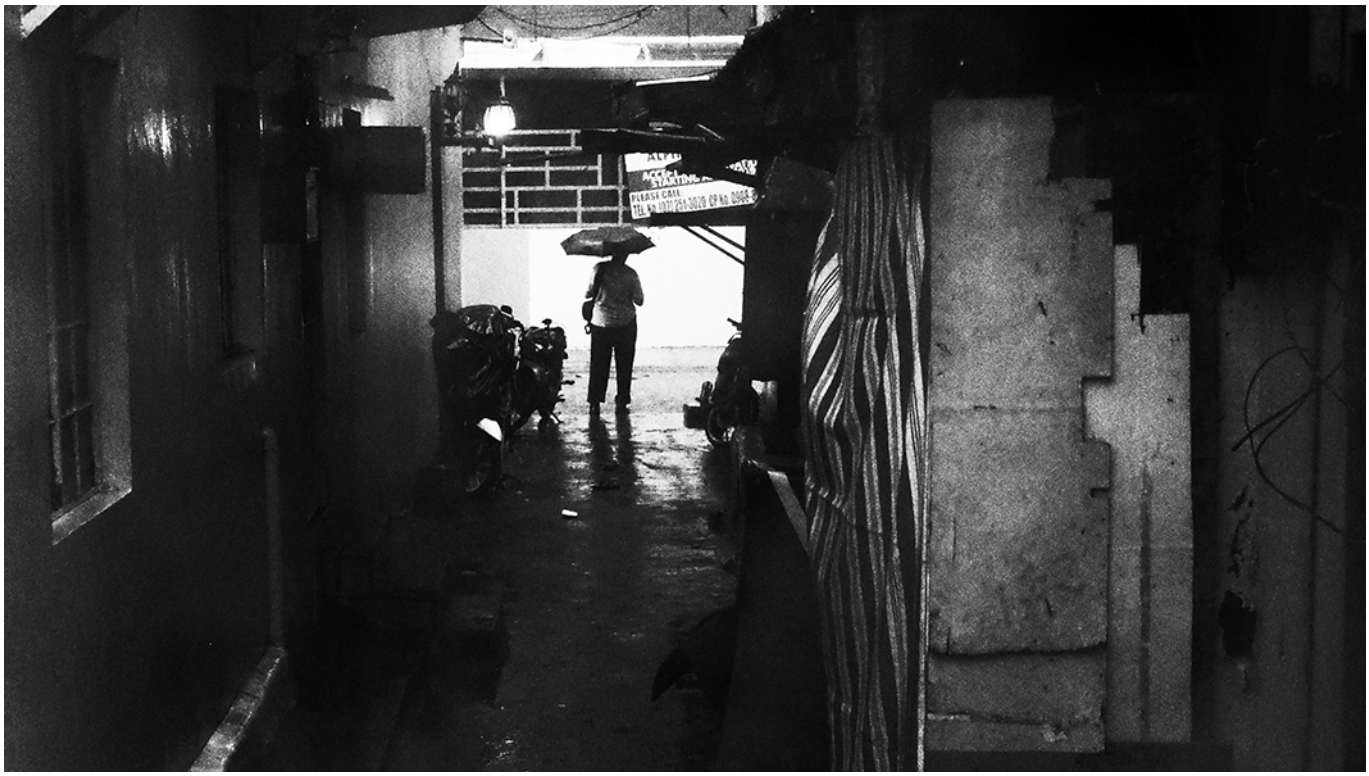

Kaçak yerleşimcilerin bir kent gerçeği olduğu Metro Manila aynı zamanda dünya üzerindeki en yoğun nüfusa sahip metropollerden biridir. Fotoğraf: Rhon Paolo C. Velarde

Filipinler'de kent çalışmaları ve özellikle kent sosyolojisi, başkent Manila ve çevresindeki şehirlerin ekonomik ve siyasi anlamda büyüme göstermeye başladığı 1980'lerden itibaren hızlı bir yükselişe geçti. Kent sakinlerinin yeniden inşası ve teknolojik gelişmelerin çok öncesinde, şimdi yüksek katlı binalar, etrafı çevrili yaşam alanları ve işlek caddelerin olduğu yerlerde tarla, su ve nehri birbirine bağlayan sistemler vardı. Bu yerlerdeki nüfusun artmasıyla kentlerde yaşayan insanların ihtiyaçları de evrim geçirmiş, söz konusu gelişmeler şehrin mevcut kaynaklarıyla sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Bu değişimler, kent sakinlerinin ekonomik, siyasi ve toplumsal yaşamlarının daha incelikli bir yönetimini gerektirmekteydi. Aynı zamanda bu durum kent hayatıyla ilgili birçok tartışma konusunu da gündeme getirdi. İçinde konut ve çevre inşası, sakinlerin ekonomik statülerine göre ayrılması, suç oranları ve yönetimin de yer aldığı kent hayatına ilişkin farklı temalar kenti anlamak için yeni bir perspektifin gerekliliğini ortaya koyuyordu.

Siyasi anlamda bu meselelerin ele alınmasına ilişkin olarak devlet, belediyecilikle ilgili çeşitli görevleri yerel yönetimlere devretmişti. Filipinler'de ademi merkezileşme 1991'deki Yerel Yönetim Yasası'yla garanti altına alınmıştı. Aynı yasanın 24. maddesi, her birimin minimum düzeyde hizmet ve araçları, ulusal politikalar, yönergeler ve standartlara uygun olarak halka tesis etme sorumluluğu olduğunu belirtmektedir. Yine bu yasanın 25.maddesinde yerel

>>

Pasig Nehri, Metro Manila'dan geçmektedir. Nehrin su kalitesinin, yaşanılabilir standartların altında olduğu düşünülmektedir. Fotoğraf: Rhon Paolo C. Velarde

yönetimlerin, iletişim ve ulaşım hizmetleri, destek grupları, eğitim hizmeti, polis ve yangın güvenliği ile görev alanı dahilindeki toplumun gelişmesine yönelik temel hizmetleri sağlama gerekliliği işaret edilmektedir.

Filipinler'de, metropolleşme kavramı-metropol alanları ve metropol yönetimi- ilk olarak metro hizmetlerini, Metro Manila bölgesinde yer alan üç kente ve on üç belediyeye ulaştırmak ve entegre etmek için 1970'lerde ortaya atılmıştır. Filipinler'deki ilk metropol yönetim organı 1975 yılında 824 nolu Başkanlık Kararnamesiyle kabul edilmiş; Metro Manila Komisyonu ise 1975'ten 1986'ya kadar hizmet vermiştir. Bu komisyonun görevi, trafik ve ulaştırma yönetimi, çarpık yapılaşmanın kontrolü ile çevre temizliğinin sağlanması, yeşilin korunması gibi hizmetleri koordine etmekti. 1995'te 7924 nolu Cumhuriyet Yasası gereğince on yedi kentin ve büyükşehrin planlama, denetim, koordinasyon, düzenleme ve entegrasyonuyla beraber temel hizmetlerin verilmesini öngören Manila Büyükşehir Geliştirme Kurumu (MMDA) kurulmuştur. MMDA'nın sunduğu temel hizmetler şunlardır: trafik düzenleme ve ulaşım verimliliği; iş yönetimi; kirlilik denetimi; sel ve kanalizasyon yönetimi; kentsel dönüşüm, imar ve arazi kullanımı yönetimi, sağlık ve hıfzısıhha; kurtarma operasyonlarını da içine alan kamu güvenliği.

Eğer yirminci yüzyılda kentleşmenin hakimiyeti görüldüyse, bu durum yirmi birinci yüzyılda kent yönetimine dair en bütüncül yaklaşım olan metropolleşmeye ön ayak olmaktadır. Kentleşme, kent nüfusunun doğal yollarla ve kırsal bölgelerden aldığı göçle giderek artması nedeniyle kentlerde gelirin ve istihdam olanaklarının azalmasına paralel olarak yoksulluk oranında yaşanan artışla şekillenmektedir. Bu durum aynı zamanda çarpık kentleşmenin de yayılmasına sebep olmaktadır. Hızlı kentleşme, içme suyu kaynağı ve temizlik işleri ve atık tahliyesinin yetersizliğine sebep olmuş, dolayısıyla çevrenin bozulmasına yol açmıştır. Kentlerdeki yetersiz altyapı ve ulaşım hizmetleri, ekonomik büyümeye engel teşkil etmektedir. Böylece, kentte yaşanan tüm bu sorunlar 1970'lerin sonundan itibaren kentlerdeki toplumsal dokunun bozulmasına neden olmuş, Filipinler'de demokrasinin yeniden tesis edilmesiyle de 1990'ların başından itibaren toplumsal dokudaki bozulma en üst seviyeye ulaşarak günümüze kadar uzanmıştır.

Araştırmam, Metro Manila özelinde kent çalışmalarının çok yönlülüğüne ayrıntılı bir bakışı amaçlamıştır. İlk olarak, yerel yönetim ve ulusal kurumlardaki görevlilerin arasındaki siyasi dinamiklerin bu tür karmaşık bir sorunu ele almada önemli bir rol oynadığı savıyla Manila Büyükşehir Geliştirme Kurumu gibi şehirlerarası yapılanan, ulusal bir aktörün trafik yönetimini nasıl ele aldığına odaklandım. Devamında, Metro Manila'da etrafı çevrili yaşam alanlarının nasıl ortaya çıktığını, söz konusu bu alanların nasıl ekonomik güvenlik biçimi olmaktan çıkıp, fiziksel güvenlik unsuru ya da aynı anda her ikisi de olabildiğini ele aldım. Son zamanlarda, kent yerleşiminde mal sahipleri derneklerince yönetilen özel şirketlerin yerel hükümetler tarafından halka sağlanan güvenlik hizmetlerinden kat be kat daha yüksek seviyede güvenlik hizmeti sunmasıyla bu yaşam alanlarındaki güvenlik hizmetlerinin dinamiklerini inceledim. Söz konusu olgu, neoliberalizm ve Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımıyla ele alındığında bir yandan hizmet kaynaklarının tekelleşmesiyle yerel yönetim unsurlarının meşruiyetinin zarar gördüğü gözlemlenirken, diğer yandan kentli üst sınıfın bu yerleşim düzeninde giderek söz sahibi olduğu da bilinmektedir.

Metro Manila'daki nüfus artışı göz önüne alındığında- dünyadaki diğer metropollerle benzer bir şekilde yılda düzenli olarak görülen %1,7'lik artış-kent alanlarını anlama konusunda ele alınacak perspektiflerin çeşitlilik gösterdiğini bilmek önemlidir. Filipinler'de yapılan kent çalışmaları, sağlık, şehir planlaması ve tasarımı, politika ve yönetim, sosyo-ekonomik gruplar arasındaki ayrım hatta risk ve felaketler gibi birbirinden farklı alanlara ayrılmıştır. 12,8 milyon nüfusuyla dünyada en çok nüfus yoğunluğuna sahip kentlerden biri olan Metro Manila için sosyoloji, bireyler ve çevre arasındaki ilişkiyi anlamak adına kapsayıcı bir çerçeve sunabilir. Sosyoloji, kanıta dayalı araştırmaları ve kent hayatına derinlemesine bakışı sayesinde sorunlar ve muhtemel çözümleri için bir çapa görevi görebilir. ■

Louie Benedict R. Ignacio'ya ulaşmak için <lrignacio@ust.edu.ph>

> Kuir Perspektifiyle Çatışmalar Arasında Seyretmek

John Andrew G. Evangelista, Filipinler Diliman Üniversitesi, Filipinler, ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komitesi üyesi

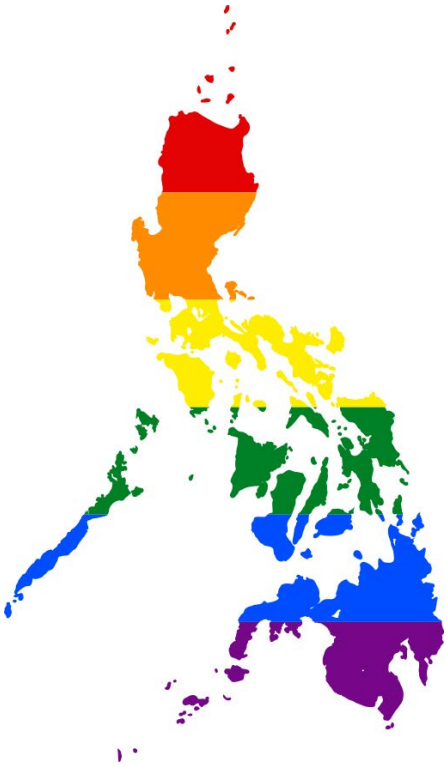

Filipinliler, kuir gözüyle nasıl bakarlar?
Kaynak: Wikimedia Creative Commons

Kuir teori, toplumu incelemeye yönelik bir çerçeve olarak ortaya çıktığında muhalefeti yüceltmese de, onları anlamamızı sağlayacak bir vizyon kazandırdı. Patriyarka ve heteronormatifliğe bağlılığı göz önüne sermek için toplumsal cinsiyet ve cinsiyetin katı ikiliğine karşı koyan olaylara, anlara, kimliklere ve kültürlere odaklandı. Mevcut hiyerarşileri ters yüz eden mantığın peşinden gitti. Bu bağlamda, kuir olmak normale benzeyen her şeyden şüphe duymak demektir.

Bir antropolog olan Martin Manalansan kuir kavramını karmaşayla beraber ele aldı. Bu yalnızca yıkıcı eylemler ve düşüncelerle ilgili değildi. Aksine, sapkınlığın normalle kesiştiği ve ters düştüğü çeşitli durumları tanımlamanın peşindeydi. Böylelikle kuirlik birbiriyle çatışma halindeymiş gibi görünen mantıkların oluşturduğu karmaşık mekanlar aracılığıyla anlaşılabilirdi. Bu durum, aktörlerin birbiriyle çelişen anlamlar, yorumlar ve hatta ideolojilerle karşı karşıya gelmelerine neden olan toplumsal ve tarihsel koşulları anlamlandırmaya yönelik bir çerçeve oluşturmaktadır.

Manalansan'ın *Global Divas* (2003) [Küresel Divalar] adlı kitabı, New York'ta yaşayan Filipinli eşcinsel bir erkeğin oturduğu apartman dairesi içinde oluşturduğu mekansal bölümler hakkındadır. Evin bir bölümünde Katolik dini sembollerinin yer aldığı bir sunak bulunurken, diğer bölümünde nü erkek resimleri vardır. Filipinler'deki İspanyol sömürgeciliğinin dini mirası, LGBTQ bireylerinin görece özgür olduğu bir kente gelmişti. Bu durum, kuirliğin yalnızca eşcinsellik ve din arasındaki karşılaşmasını işaret etmemekteydi. Aynı zamanda, söz konusu bu karmaşaya zemin hazırlayan toplumsal ve tarihi koşullara da ışık tutmaktaydı.

> İki arada kalmak

Yukarıda bahsedilen karmaşa içindeki apartman dairesine benzer bir şekilde, kuirlik araştırmacıları kendilerini çoğu zaman çelişkiler ve çatışmalar arasında bulmaktadırlar. Genellikle kendilerini birbirine karşıt yorumlamaların ortasında bulmaktadırlar. Filipinler'deki LGBTQ hareketi tarihiyle ilgili çalışmamda ben de kendimi, aktivistlerin birbirinden farklı ideolojileri arasında buldum. Toplumsal hareketlerin hiçbir zaman tek renkli olmadığı bir giz değildir. Benimsedikleri farklı ideolojileriyle aktivistler, taleplerini sıklıkla farklı yollarla ifade etmektedirler. İşte tam bu nedenden dolayı yaşanan gerginlikler benim gibi diğer kuirlik araştırmacılarının LGBTQ hareketlerini anlamlandırmaya çalışırken karşılaştığı türden bir durumdur.

Bir araştırmacı ve aktivist olarak Filipinler'deki LGBTQ hareketine katılmam, hareketi oluşturan çeşitli kesimler arasında yaşanan gerginliklerle tanışmamı sağladı. Kimileri yasalara duyulan ihtiyacı ortaya koyarken, diğerleri sosyalizmle toplumsal cinsiyet ve cinsiyet özgürlüğünü bağdaştırmaktaydı. Geri kalanlar, homofobi ve mizojininin bilincin bir ürünü olduğunu savunurken, toplumsal cinsiyet farkındalığına dair bir eğitimin gerekliliğini öne sürmekteydiler. Son olarak, hareketi oluşturan gruplardan biri de birbirinden farklı meselelerin arasındaki ilişkiye değinmekteydi. Dolayısıyla, tek bir neden ve tek bir çözüme odaklanan görüşlerden kaçınmaktaydılar.

>>

Bu gerilimler, kuir perspektifiyle anlaşılabilir. Hareket içinde çeşitli ideolojilerin varlığı, söz konusu farklı ideolojik mantıkların karşılaşmalarıyla hareketi karmaşıklaştırıyordu. Bu durum özellikle Metro Manila'daki Onur Yürüyüşü'nde gözlemlenmekteydi. Yürüyüşe katılanlar belli ideolojiler zemininde yapılanmış farklı taleplerini dile getiriyorlardı. Kimileri ayrımcılık-karşıtı yasaların yürürlükte olmasını savunurken, diğerleri de mevcut ekonomik sistemin dönüşmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bir grup, sözleşmeli çalışma düzeninin (kısa-dönem istihdam olanağı) sona ermesini isterken, şirket grupları partileyip dans ediyorlardı.

Bu tür gerilimler ve karmaşalar, hareketin ortaya çıkmasına neden olan toplumsal ve tarihsel koşulların anlaşılmasına katkıda bulunabilir. LGBTQ'nun organizasyonları 1986'da geniş çaplı ve uzun süreli protestolar sonucu devrilen Marcos rejiminden birkaç yıl sonra başladı. Artık diktatörlük rejimini yıkmak gibi bir amaç taşımayan aktivistler daha farklı yönlere doğru gitmeye başladılar. Vatandaşlık haklarının korunmasını merkeze alan 1987 Anayasası, cinsiyete ve toplumsal cinsiyete yönelik adalet gibi çeşitli meseleler üzerine eğilen yasal kurumların oluşumunu aceleye getirmişti.

Bu tür bir oluşuma gidilmesiyle beraber Filipin Solu'nun ideolojik olarak bölünmesi de söz konusuydu. Bir yandan, baskıyı tetikleyen itici bir güç olarak feodalizmin tarafında olanlar vardı. Öte yandan, bazı gruplar ise siyasi bir açıklığın farkına varıp, daha ilerici bir gündem için mücadele etmekteydiler. Meselelere tamamen sınıf perspektifinden bakmayı reddeden kurumlar da vardı. Filipin Solu'nun çeşitli fraksiyonlarında yer alan LGBTQ aktivistleri farklı siyasi görüşlere sahipti ve bu durum hareket içindeki ideolojik çeşitliliğe olanak tanıyordu.

> Kuirliğin geçerliliği

Tüm bu çarpışan sesler arasında kuir teori, ideolojiler yüzünden kutuplaşmış bir hareket içinde karşılıklı iletişim ortamının oluşmasını sağlayabilir. Bazı LGBTQ derneklerinin eğilimi, özellikle birbirine yakın ideolojik görüşe sahip olmadığı diğer derneklerle karşılıklı konuşmayı reddetmek yönündedir. Böylesi tutumlar ve davranışlar büyük ölçüde ideolojik farklılıkların özsel, doğal ve verili olduğu görüşünden kaynaklanıyordu. Hatta kimileri, ideolojilerin belli başlı gruplar hakkında olumlu düşünmeyi imkansız hale getirdiği için gruplar arasında köprü kurma girişimlerinin de başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmişlerdi.

Bu bağlama kuir perspektifiyle bakışın uygun bir çerçeve sunduğunu düşünüyorum. Siyasi görüşlerin doğasının çatışmacı olduğunu öne sürmekten ziyade söz konusu farklılıkları tarihin bir ürünü olarak yorumluyorum. Kuir düşüncenin geçerliliği, farklı ideolojilere sahip aktivistlerin birbirleriyle empati yapabilme becerisinde yatmaktadır. Kuirliğin sesine kulak vermek, hareket şeklinde taktiksel olmak demektir. İdeolojik karşıtlıklara verili olarak bakmaktan vazgeçip, tarihin ürünleri olarak bakmak gerekmektedir. Eğer bunu başarabilirsek, bir durum için geçerli olan ideolojiden, gerekli olduğu takdirde bir başka ideolojiye geçebilmeyi mümkün hale getirebiliriz. ■

John Andrew G. Evangelista'ya ulaşmak için <jgevangelista@up.edu.ph>

> Filipin Uyuşturucu Savaşının Farklı Anlatıları

Filomin C. Gutierrez, Filipinler Üniversitesi, Filipinler ve ISA Sapkınlık Sosyolojisi (RC29) ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komiteleri üyesi

Rodrigo Duterte, 2016 yılının Temmuz ayında devlet başkanlığını sürdürürken, uyuşturucu savaşı Filipin toplumunda dalga dalga etkisini arttırmaktaydı. Kampanya, Filipin Ulusal Polis üyelerinin uyuşturucu kullananların gönüllü olarak teslim olmaları ve bu alışkanlıklarını bıraktıklarına dair söz vermelerini istiyordu, Duterte'nin iktidarında bir milyondan fazla "uyuşturucu figürü" altı ay içinde teslim olmuştu. Uyuşturucu karşıtı bu kampanya, genel olarak Sabuancada "yere ser" ve "savun" anlamlarına gelen *toktok* ve *hangyo* kelimelerinden türetilen Oplan Tokhang adıyla anılmaktadır. 2016 yılından beri *tokhang,* yetkililer veya uyuşturu-karşıtı infazcıların kanuna-aykırı öldürmelerini(EJK) tanımlamak için kullanılmaktadır.

Uyuşturucu savaşında öldürülenlerin sayısındaki artış insan hakları gruplarının dikkatini çekmişti. Resmi kaynaklara göre, 2019'un Temmuz ayı itibarıyla 5.375 uyuşturucu figürü polis operasyonlarında etkisiz hale getirilmişti. İnsan hakları grupları toplam ölü sayısının, EJK'lar da dahil olmak üzere 25.000'i aştığını öne sürmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) Duterte'ye insanlığa karşı işlenilen suçlar kapsamında 2018 yılının Şubat ayında soruşturma başlattı. Sosyal Hava Durumu İstasyonları'nın (SWS) 2019'un sonlarında yaptığı kamuoyu anketi, Filipinliler'in %75'inin Oplan Tokhang operasyonlarında insan haklarının ihlal edildiğine inandıklarını göstermektedir.

Uyuşturucu savaşı, Filipinli sosyal bilimcilerin ilgisini çekmiş, araştırmacıların çoğu bu savaşın insan hakları perspektifine odaklanılmasını sağlamıştır. Çelişkili ölüm sayıları ve uyuşturucu sorununun boyutuna ve önemine dair tutarsız değerlendirmeler yetkililer, insan hakları grupları, sosyal bilim araştırmacılarının da aralarında olduğu uzmanların söz konusu kampanyanın etiği ve politikası üzerine tartışmalarına alan açmıştır.

Tutuklanan ve öldürülenlerin eşlerinin anlatıları yeni ve şiddet odaklı bir Filipin gerçekliğini ortaya koymaktadır. Bu gerçeklik, tutuklananlar, medya ve halkın çoğunluğu tarafından *talamak* (kronik) adıyla anılan uyuşturucuların "normalleşmiş yaygınlaşmasının" karşısında mevcut siyasi ve cezai adalet rejimi de uyuşturucu kullanımının aşırı damgalanma paradoksuyla şekillenmektedir.

Çalışmalarımda, uyarıcı metamfetamin (*shabu* olarak bilinen) trafiği özelinde şüpheli uyuşturucu faillerinin birbirinden farklı anlatılarını anlamlandırmaya gayret ettim. Birçoğunun erken ya da orta-geç- ergenliklerinde işçi sınıfının birer üyesi olduğu ve Ophan Tokhang operasyonunun ilk yılında uyuşturucu kaynaklı suçlardan yakalanmış, hapis yatan 27 erkekle görüşme yaptım. Her biri haksız yere tutuklandıklarını, polis memurlarının delil yerleştirdiklerini ve suçlarını itiraf etmelerinin sağlanması için kötü muamele gördüklerini ve işkenceye maruz kaldıklarını kaydetmişlerdir. Polis şiddeti karşısında *walang kalaban-laban* (savunmasız) kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu trajik duruma rağmen birçoğu, uzun zamandır göz ardı edilen ve giderek kötü bir hal alan uyuşturu sorununa karşı takındığı kararlı tutum nedeniyle Duterte'nin uyuşturucu karşıtı kampanyasına hala destek verdiklerini belirtmişlerdir.

Açıkça görülmektedir ki, "uyuşturucu failleri" , Duterte'nin 2016'daki başkanlığını destekleyen "ceza popülistlerinin" arasında yer almışlardı. Uyuşturu bağımlılarının sayısındaki artışın ve tehlikeli mahallelerin yarattığı panik havası, John Pratt tarafından ampirik bulgu ya da uzman görüşünden ziyade kamu duyarlılığı temelinde suça karşı cezai önlemlerin uygulanması yaklaşımıyla bilinen ceza popülizminin yeniden güçlenmesine neden olmuştur. Bu durum, SWS'nin 2019 yılının sonunda yayınladığı kamuoyu yoklamasında, Filipinliler'in %72'sinin Duterte'den memnun olduğu ve uyuşturucuya karşı açtığı savaşın halkın %70'i tarafından onaylandığı sonuçlarında da gözlemlenebilir.

Duterte'nin başkanlığından önce, Gideon Lasco'nun çalışması Filipinler'in liman kentlerinde yaşayan gençlerin çoğunluğunun çalıştıkları kayıt dışı işlerde bir *pampagilas* (performans arttırıcı) olarak *shabu*yu kullandıklarını göstermiştir. Benzer bir biçimde, çalışmamda yer alan katılımcılar da *shabu*yu yorgunluk, uyanık kalma, nadiren çalışma fırsatı yakalayabildikleri işlerde ya da belirsiz, uzun saat mesai yaptıkları işlerde (tır ve otobüs şoförü, inşaat işçisi, vb.) çalışırken güç toplamak için kullandıklarını itiraf et-

>>

“Filipinler’deki uyuşturucu sorunu, iyi adamlar ve kötü adamlar, bağımlılar ve bağımlı olmayanlar, iyi polis-kötü polis arasında bir savaşa indirgenmemelidir.”

mişlerdir.İstedikleri zaman kullanmayı bırakabilecekleri ve uyuşturucuyu alışkanlık haline getirmedikleri için “bağımlı” olarak adlandırılmayı kabul etmemektedirler. Kullananların *shabu*yu, hırsızlık, soygun vb. gibi yollarla değil kazandıkları parayla temin etmeleri, açık piyasada bu maddenin meşru bir tüketim maddesi olarak görülmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, kullanıma dair yapılacak herhangi bir analiz, eğlence ya da rahatlama ve bağımlılığa dair alt kültürel teorilerin ötesine uzanmalı ve yoksulluğun ve ekonomik kırılganlığın yarattığı stresi önlemek için başvurulan yaygın bir araç olarak ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, uyuşturucu kullanımını savunmalarına rağmen gerçekleştirdiğim görüşmelerde *shabu*yu “aileyi parçalayan”, “suç kaynağı”, “şeytan işi” ve kökünün kurutulması gereken “ulusal bir sorun” olarak görmeleri de dikkatten kaçmamaktadır. Anlatılarında öne çıkan önemli noktalardan biri, polislerin gerçekten suçlu olanları:kötü oldukları için çirkin suçlar işleyen, uyuşturucu kullananları sömüren paragöz kaçakçılar ve bağımlılar ile torbacılardan haraç kesen polisler, yakalamak yerine yanlış istihbarat sonucunda kendilerini yakalama yanlışına düştüklerini düşünmeleridir.

Oplan Tokhang operasyonunda görev yapan polis memurlarıyla yaptığım ön görüşmeler, insan hakları grupları tarafından yanlış anlaşılan ve medya tarafından yanlış temsil edilen bir deneyimi gözler önüne sermektedir. Söz konusu polis memurları, “hiç bitecek gibi görünmeyen” uyuşturucu tehdidinden ülkeyi ve vatandaşları koruma görevini ve idealini taşıdıklarından bahsetmektedirler. Bu görüşmeciler, uyuşturucuların yoksulluğun yarattığı boşluğu doldurduğunu ve uyuşturucu baronlarının bağımlı ve yoksul halkı ekonomik anlamda sömürdüğünü kabul ederken, söz konusu uyuşturucu figürlerini ise silahlarla donanmış, her an karşılık vermeye hazır savaşçılar olarak görmektedirler. Her şeyden önemlisi, Oplan Tokhang’ın “uyuşturucu sorununun gerçek derinliğini” ortaya çıkaran bir kampanya olduğunu ve “polis makamlarının büyük ölçüde nasıl yozlaştırıldığını” da gösterdiğini düşünmektedirler. Eğer bu derinlikli öykü-Arlie Hochschild’ın Amerikalı Cumhuriyetçiler’in deneyimini ele alırken kullandığı yaklaşım- “uyuşturucu failleri” tarafından anlatılsaydı, polislerin anlatılarından çok daha farklı bir Filipin gerçekliğinden bahsediliyor olurdu.

Filipin uyuşturucu savaşı hakkında yürütülen sosyal bilim araştırmaları, ister bağımlılık derecesini sayısallaştıracak bir metolodojik uzmanlık ister uyuşturucu kullanımına dair tipolojileri yeniden kavrasamsallaştırma ya da suç üzerine kamuoyunun tutumunu yorumlamak olsun, kanıta dayalı politikaların üretilmesine katkıda bulunabilir. Filipinler’deki uyuşturucu sorununu, iyi adamlar ve kötü adamlar arasında ya da bağımlılar ve bağımlı olmayanlar arasında bir savaşa indirgeyen ikilikler çerçevesinden sakınmak sosyolojinin karşılacağı zorluklardan biridir. Asıl önemli olan uyuşturucu savaşını araştıran sosyologların Victor Shammas’ın ortaya koyduğu, bilimsel ya da uzman görüşlerine aşırı değer verildiği ve kamuoyu görüşünün duygusal, irrasyonel ya da basit olduğu gerekçesiyle göz ardı edilmesine dayanan ceza seçkinciliğini öncelemekten kaçınmaları gerektiğidir. Bu türden bir öz-düşünümsellik, sosyologların toplumsal aktörlerin yer aldığı gruplar ya da kamuoyunu oluşturan siyasi ve ahlaki spektrumlar arasındaki farklı anlatılar içinde daha sakin bir tutum sergilemelerine yönelik bir çağrı niteliğindedir. ■

Filomin C. Gutierrez’e ulaşmak için <fcgutierrez@up.edu.ph>

> Filipinler'de Kamusal Sosyolojinin Görevi

Phoebe Zoe Maria U. Sanchez, SMAG/CriDIS, KU Leuven, Belçika, ve Filipinler Cebu Üniversitesi, Filipinler ve ISA Siyaset Sosyolojisi (RC18) Araştırma Komitesi üyesi

Dini, bilimsel dernekler ve sivil toplum örgütlerinin üyeleri, 2018 yılında Sıkıyönetim Kanunu'nun yıldönümünde sokak protestosunda bir araya gelmişlerdir.

Günümüzde, Duterte rejimi altında ceset yığınları bulunmaktadır (*Rappler,* Aralık 2018) Daha somut bakarsak, söz konusu rejim onun sözcülüğünü yapan yönetimdeki feodal siyasi aileler ve kompradorlar ağıyla ve devlet bürokrasisindeki Filipin polisi ve ordusuyla yapılanan etkileyici bir siyasi uzlaşma düzeni üzerine kurulmuştur. Bu durum, Duterte'nin 2018 yılında Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu sağlayıp, o dönemki Başyargıç'ın nasıl görevden aldığını da açıklamaktadır.

Akademisyenlerin "otoriter popülizm" olarak tanımladıkları bu düzen kısmen suç karşıtı politikalar nezdinde "cinayete" açık davette bulunan bir strateji olsa da, popüler ve kalkınmacı ilerlemeci programlarla yayılmaktadır. Ancak rejim, otoriterliğin en açık tezahürü olan siyasi dinamikleri öne çıkarmaktadır. Filipinliler'e karşı artan polis, ordu ve para-militer baskılar, kirli politikaların seçimlerde hile, rüşvet ve yozlaşmayla el ele vererek, sosyal aktivistlerin, dini figürlerin, insan hakları savunucularının, hukukçuların, öğretmenlerin, üniversitelerdeki profesörlerin, köylülerin, gençlerin ve diğerlerinin öldürülmesini haklı göstermek için McCarthy usulüyle muhaliflerin ortadan kaldırmasına kadar uzanmaktadır.

Marcos rejiminden bu yana Filipin sosyolojisinin önemli pratiklerden biri, sosyolojinin Filipin halkı tarafından görünmezliğine verilen bir tepki olarak kamusal sosyolojiye başvurulmasıdır. Kamusal sosyoloji, Filipin toplumunun Marcos'tan Duterte'ye kadar süren uzun dönemli diktatörlüğün getirdiği krizlerle başa çıkmalarına dayanmaktadır. Bu sayede, Marcos rejimini deviren 1986'daki EDSA Halkın Gücü Devrimi'nin doğası ve bu devrimin gerçekten de demokratik sisteme geçişe yön verip vermediğini ortaya atan sorular ön plana çıkarılmıştır. Ne yazık ki, 1.EDSA Halkın Gücü Devrimi'nin, 33 yıldan beri hüküm süren faşist düzen göz önüne alındığında, demokrasiye geçiş için yeterli olmadığı sonucuna ulaşmak kaçınılmazdır. Bu durum, uzun süren otoriterliğin yarattığı krizi ortaya koymakta, Filipin Cebu Sosyolojisi'ni de 1. EDSA'yı izleyen yılların demokrasiye geçiş için gerçekten itici bir güç olup olmadığını ya da günümüzde, diktatörlüğün yeniden canlanmasının önünü açıp açmadığını yeniden düşünmeye teşvik etmiştir. Yoksa, nasıl olur da geçmişteki otoriter pratikler daha tehlikeli bir biçimde günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir? Marcos döneminde 3.000'i aşan ölümlerle karşılaştırıldığında, yakın zamana kadar günde ortalama 33 kişi öldürülmekteydi, bu da Duterte iktidarının ilk üç yılı

>>

boyunca 30.000'den fazla kişinin öldürüldüğü anlamına gelmekteydi (*Rappler,* Aralık 2018).

Filipinler Cebu Üniversitesi'nde kamusal sosyoloji: a) Profesyonel Sosyoloji, b) Eleştirel Sosyoloji, ve c) Kamu Politikaları Sosyolojisi ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlam, Burawoy'un (2004) kamusal sosyolojiyi dört temel üzerine oturttuğu, a) profesyonel sosyoloji, b) eleştirel sosyoloji, c) kamusal sosyoloji, ve d) politikalar sosyolojisi görüşüyle paralellik göstermektedir. Profesyonel sosyoloji, vaka çalışmaları, sosyografi,etnografi, katılımcı-gözlem, temel kitle entegrasyonu vb. gibi uygun araştırma tasarımı ve uygun metod ve teknikleri kullanarak sosyoloji disiplinine dair mekanizmalar sunmaktadır. Bu da sosyologları ve öğrencileri tezlerini test etmeleri ve sosyal ve kamu politikaları, sosyal kurumlar, kültürler, gruplar,örgütler ve birlikte çalışan insanlar arasındaki etkileşime dair tartışmaların içinde yer almalarını teşvik etmektedir. Aynı şekilde sosyal bilimcileri, toplumsal inşacılığın ötesine geçip toplumsal sorunları yeniden tahayyül etmeyi, Filipinliler'e dair kamusal tartışmaları sokağa taşımayı ve kamusal çıkar modellerinin kayıt altına alınması ve yayınlanmasını sağlayacak mekanizmalara katkıda bulunmaya davet etmektedir. Tüm bunlar kısıtlı kaynakların yol açtığı çatışmalarda gruplar arasında ve içindeki güç mücadelelerini anlamamıza yarayan eleştirel sosyolojinin yönetime dair yerli ve yerel siyasi pratiklerinin omuzlarında yükselmektedir. Eleştirel Sosyoloji yapıları-egemen ya da egemen olmayan, kimin kontrol ettiği ve kimin kontrol edildiği- ağırlıklandırmaktadır. Nihai amaç, toplumsal bir harekete yön verecek halk eylemlerini düzenleyen Filipinli eleştirel bir kitlenin yaratılmasıdır. Bu toplumsal hareket, politikalar sosyolojisi çerçevesinde kamu politikalarının içeriği ve bağlamını değerlendirmeye yönelik ana kuvveti oluşturacaktır.

Yukarıda bahsedilen bağlantıların kesişimi, kamusal sosyolojinin bilimsel bir alan olarak işlev görmesini sağlayan somut teknikler bütününü bir araya getirmektedir. Kamusal sosyoloji, demokratikleşme dinamiklerinin ötekileştirilen sektörlerin kaynaklara ulaşmasını gerek sivil toplum gerekse devlet içinde önemli bir role sahip olmalarını mümkün hale getirmeyi amaçlamaktadır. İlk olarak sosyolojik tahayyül dahilinde öğrenciler ve akademisyenler arasında bir tartışma konusu halinde akademik bir yorum olarak yer almıştır. Daha sonra sınıfın dört duvarının ötesine geçerek, geniş kapsamlı tartışmalar, kuramsallaştırma ve yoksul, yoksun, baskı altında ve kötü muamele görmüş birey ve toplulukların örgütlüğünü destekleyen toplum mühendisliği aracılığıyla, baskı altındaki toplulukların sessizlik kültürünü yıkan bir mekanizma olarak toplumsal bir araç haline gelmiştir. Sosyoloğun gücü ya da insanları bir araya getirme becerisi, devletin doğrudan ve acımasızca, yönetici sınıfın çıkarlarını koruma aracı olduğunu ortaya çıkarmasında yatmaktadır.

Özellikle günümüzde Filipinler'de kamusal sosyologlar demokratikleşme sürecinin müjdeleyicileri olarak cesaretlendirilmedilir zira Filipinler demokrasi zaafiyetinin ve hukukun üstünlüğünün olmadığı bir dönemden geçmektedir. Şimdi ise, Marcos dönemindekine benzer bir biçimde Filipinler kendini örgütleyen, gönüllü, kendiliğinden gelişen, devletten bağımsız, kamu çıkarlarını gözeten, yasal bir düzene ve ortak kurallara bağlı bir sivil toplum oluşumuna ihtiyaç duymaktadır. Böylelikle, kamusal sosyolojinin nihai durağı *halk eylemleri sosyolojisi* olarak adlandırılabilir.Söz konusu halk eylemleri sosyolojisi, kanıtlar, ikna araçları, etkileşimsel ve koordinasyon mekanizmaları, meseleleri ele alırken ya da tarafgirlik ve/veya hareketlilik konusunda kolektif bilimsel iletişimci olarak, bilişsel ve rasyonel aygıtlar ve kitleler ya da oy bankaları gibi toplumsal aygıtlardan oluşmaktadır. Bu halk eylemleri sosyolojisi, kamusal sosyolojinin ne denli verimli ve etkili olduğunu dikkate almaktadır. Ve halk eylemleri, hükümetin kamu politikalarının etkisini ya da başarısızlığını değerlendiren ve açıklayan bir alan oluşturması nedeniyle kamusal politikanın araçsallaştırılmasına imkan tanımaktadır.

Kamusal sosyolojinin en büyük gayesi, yönetim ve yönetilenler arasındaki ilişkiyi anlamak ve kuramsallaştırmaktır (Lascoumes ve Le Galès, 2007; *The American Sociologist*, 2005) Küresel Güney perspektifinden bakıldığında, yerel mantık ya da kolektif paylaşım ve dayanışma çerçevesinde yapılanan bir yönetimden söz edilebilir. Bu çerçeve, araçları oluşturan, düzenleyici, vergi-yaratan, kitlesel iletişimci devlet kurumlarının, sivil topluma ve halk eylemlerine tabi olmasını kapsar. ■

Phoebe Zoe Maria U. Sanchez'e ulaşmak için <phoebe.sanchez@uclouvain.be>

> Mindanao'yu Filipin Sosyolojisiyle Kaynaştırmak

Mario Joyo Aguja, Mindanao Devlet Üniversitesi, Filipinler, Filipin Sosyoloji Derneği Başkanı ve ISA Silahli Kuvvetler ve Çatışma Çözümü (RC01), Yaşlılık Sosyolojisi (RC11), Kentsel ve Bölgesel Kalkınma (RC21), Sanat Sosyolojisi (RC37) ve Afetler Sosyolojisi (RC39) Araştırma Komiteleri üyesi

2019 yılında Mindanao'da Filipin Sosyoloji Derneği'nin düzenlediği konferansın katılımcıları. Resim Hakkı: Filipin Sosyoloji Derneği

Güney Filipinler de olarak bilinen Mindanao adaları, ötekileştirme anlatılarıyla dolu ulusal tarihten en çok yara alan yerdir. Eskiden Maguindanao ve Sulu Sultanlığı ile yönetilen Mindanao, İspanyollar'ın 1521'de bölgeye gelmelerinden önce bile dünyanın geri kalan ülkelerinden daha gelişmiş bir merkezi yönetim sistemine ve medeniyete sahipti. Sultanlık, "Moro Savaşları" adıyla 300 yıl boyunca İspanyol sömürgecilerle savaşmış ve sömürgeleşmemiştir. Mindanao, Amerika'nın 1898 yılında İspanya ile Paris Antlaşması'nı imzalamasıyla Filipinler topraklarına katılmış ve o günden bugüne "yasal olarak sömürgeleştirilmiştir"Ancak emperyal bir güç olan Amerika, Mindanao'nun ekonomik, siyasi ve kültürel olarak ötekileştirilmesine neden olan yıkıcı bir sürecin başlamasına ön ayak olmuştur. Mindanao halkına yapılan bu tarihi haksızlıklar bölücü Moro gruplarıyla yapılan çatışmalarla beraber anılmış ve Güney Filipinler'in refah düzeyindeki azalmanın sorumlusu olarak görülmüştür. Mindanao halkına yönelik bu haksızlıklar, bugün bile geçiş hukukunun konusu olmaktadır.

Kuzey'de Manila'nın (daha sonra Metro Manila adını almıştır) sömürgeci ve yerel rejimlerce de facto ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel güç halini alması ülkedeki ada-

>>

letsiz merkez-çevre ilişkisinin de devam etmesine neden oldu. Güney'de barış arayışı ve yönetimin ademi merkeziyetçilikle daha özerk bir ekonomik ve siyasi yapılanmaya geçişi kaygan bir zemine sahiptir. Çeşitli doğal kaynaklara sahip Mindanao, yüksek yoksulluk oranları ve Müslüman-Hristiyan çatışmalarının yarattığı bölünmeyle de savaşmaktadır. 2014 yılında Filipin Hükümeti (GPH) ve Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında imzalanan Bangsamoro hakkında Kapsamlı Anlaşma (CAB) ile sağlanan barış, hala aşırıcılık tehlikesinin var olduğu Filipin ulusunda, Mindanao'nun yerini daha da ötekileştirirken sosyolojik araştırmaların da önemli bir konusu olmaktadır.

> Filipin Sosyoloji Derneği'nin merkezci anlatısı

Merkez-çevreye dair ulusal bir anlatı, akademik, bilimsel ve mesleki anlatıları da içine alan birçok alanı etkilemektedir. Filipin Sosyoloji Derneği (PSS) de bu anlatının bir örneğidir. Filipinler'de sosyolojinin gelişiminin ilk basamağında merkez-metropol inisiyatifi yer almaktaydı. Bu derneğin üyelerini ve yönetimini ağırlıklı olarak merkezdeki sosyologlar oluşturuyordu. Derneğin *The Philippine Sociological Review* adlı yayını, yine merkezdeki sosyologların merkeze dair meseleler hakkındaki makalelerinden oluşuyordu. Derneğin konferansları da merkezde düzenleniyordu. Ancak son zamanlarda bu trend değişime uğradı.

PSS, merkezde sosyoloji bölümleri olan üniversitelerde düzenleniyordu. Derneğin kurucu üyeleri ve ilişkide olduğu kurumlar, bu durumun birer yansımalarıdır. PSS 1952 yılında kurulduğunda, derneğin üyeleri De la Salle Üniversitesi, Filipin Kadın Üniversitesi, Filipin Hristiyan Derneği, Doğu Üniversitesi, Kutsal Ruh Üniversitesi, Teoloji Birliği Papaz Okulu ve Filipinler Üniversitesi başta olmak üzere her biri Metro Manila'da yer alan kurumlarda çalışıyorlardı.

En nihayetinde, PSS metropolden yönetiliyordu. 69 yıllık tarihine bakıldığında, bu derneğin başkanlığını 54 defa Metro Manila, yedi defa Luzon ve sekiz defa da Mindanao yapmıştır. Visayas adaları halen derneğin başkanlığını üstlenememiştir. Filipinler Üniversitesi ve Ateneo de Manila 43 yıldan beri yönetim için bir yarış içinde olup, Mindanao yalnızca sekiz yıl boyunca ya da diğer bir deyişle %10,29 oranında yönetimde yer alabilmiştir. En son, 1980'lerde bu görevi yapmıştı. Tekrar 2019 ve 2020'de yönetime geçmek için bir şans yakalamış ve ülke sosyolojisine güçlü bir Mindanao bakış açısını getirmeyi başarmıştır.

> Değişen Yönetim

PSS, 2000'lerden itibaren Mindanao'da çeşitli inisiyatiflerde bulunmuştur. Aslında tüm bunlar zamanın ruhuna uygundu aynı zamanda Mindanaolılar nihayet yönetimde yer bulabilmişlerdi. PSS için bu durum yalnızca Mindanaolı üyeler demek değildi, ulusal anlatının bir parçası olarak Mindanao söylemiyle de yakınlık kurma şansı yakalanmıştı. Güvenlik gerekçelerine rağmen, 2014'te PSS konferansı Mindanao'nun en güneyinde yer alan General Santos Şehri'nde, "Kriz, Dayanıklılık ve Toplum: Afetler Çağında Sosyoloji" temasıyla düzenlendi. Her ne kadar tam anlamıyla içeriği ifade etmese de organizasyonun bölümlerinden biri olan "geçiş hukuku" da dahil olmak üzere, 2015 yılındaki konferansın ana teması "Barış ve Çatışma Sosyolojisi: Bağlam ve Zorluklar" olmuş ve konferans Mindanao'nun kuzeyinde yer alan Iligan şehrinde yine Mindanao'da düzenlenmiştir. Konferansın teması, 2014 yılında Filipin Hükümeti ve MILF arasında imzalanan Bangsamoro hakkında Kapsamlı Anlaşma ve Özel Harekat Kuvvetleri'nin 44 üyesinin öldürüldüğü Mamasapano trajedisiyle de yakından ilişkiliydi. 2016 yılında Mindanaolu ilk devlet başkanı Rodrigo Duterte'nin iktidar olmasıyla, PSS " Hayali Demokrasiler: Filipin Toplumunda Güç ve Bilginin Dönüşümü" başlığıyla, başkanın şehri Davao'da bir konferans düzenledi. 2017 ve 2018 yıllarındaki konferanslar Visayas Adaları'nda yapılırken, 2019 yılında tekrar Mindanao'nun Bukidnon bölgesine geri dönüldü ve "Katılımlı Vatandaşlık ve Kimlikler" ana başlığı altında düzenlendi.

Mindanao'daki konferanslar, Mindanao'daki yükseköğretim kurumlarında sosyoloji bölümlerinin açılmasına imkan sağlarken, yeni sosyologların yetişmesine ön ayak oldukları bir ulusal anlatının parçası da olmuşlardır. Konferanslara 2014 yılında Mindanao Devlet Üniversitesi (MSU)- General Santos Şehri, 2015'de MSU-Iligan Teknoloji Enstitüsü ve 2016'da Ateneo de Davao Üniversitesi ev sahipliği yapmıştır. 2019 yılında ise, Merkez Mindanao Üniversitesi (CMU) ve Bukidnon Devlet Üniversitesi işbirliğinde PSS Konferansı düzenlenmişti. Bu konferanslar, bir yandan Mindanaolılar'ın araştırma sonuçlarını paylaşmalarına ve ağ kurmalarına yardımcı olurken, diğer yandan PSS'nin ulusal sosyolojinin bir parçası olmasına da olanak tanıyordu.

Bugün, Filipinli sosyologlar Mindanao'yu-halkını, yerleri, kültürel zenginliğini ve söylemlerini- tanımaktadırlar. Mindanao metropol hegemonyasını kırmış ve "diğer Filipinler" olarak kendini kabul ettirerek eleştirel sosyolojik söylemin ve yönetimin bir ayağı olmuştur. Mindanao'nun son zamanlarda üstlendiği bu ağır görevle Filipin Sosyoloji Derneği nihayet Filipin sosyolojisinin gerçek bir ulusal sosyoloji olmasına katkıda bulunmaktadır. ■

Mario J. Aguja'ya ulaşmak için <mario.aguja@msugensan.edu.ph>

> Pandemi Sürecinde Küresel Sosyoloji

Geoffrey Pleyers, Katolik Leuven Üniversitesi, Belçika, ISA Araştırmaları Başkan Yardımcısı, ISA Sosyal Sınıflar ve Toplumsal Hareketler (RC47) Araştırma Komitesi eski Başkanı, ve ISA Din Sosyolojisi (RC22), Gençlik Sosyolojisi (RC34) ve Toplumsal Hareket, Kolektif Eylem ve Toplumsal Değişim (RC48) Araştırma Komiteleri üyesi

COVID-19 pandemisi tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal, ekolojik ve siyasi bir kriz olup, küresel sosyolojiye çağrıda bulunmaktadır. Kaynak: Creative Commons

Koronavirüs, popülist liderlerin bilimin meşruiyetini bozmaya çalıştığı ülkelerde bile bilimin kamusal alanın merkezine yeniden taşınmasını neden oldu. Epidemiyolog, tıp doktorları ve biyologlar bizi yüzleşilmesi zor gerçeklerle baş başa bıraktı: pandemi her gün ilerliyordu ve "kötü bir gripten" daha güçlüydü. Sosyal bilimciler zor olduğu kadar kesin gerçeklerle çıkagelmekteydiler: virüs herhangi bir kişiye bulaşabilir ve virüsle karşı karşıya geldiğimizde hiçbirimiz eşit koşullarda değiliz. Halk sağlığı politikaları ve toplumsal eşitsizlikler, virüsün vücudumuz üzerindeki ölümcül etkileri kadar önem taşımaktadır. Sosyal bilimciler, COVID-19 pandemisinin yalnızca bir sağlık krizi olmadığını göstermektedirler. Bu aynı zamanda toplumsal, ekolojik ve siyasi bir krizdir.

Pandemi, "küreselliğin geri-çevrilmesi" trendine yol açtı. Devletler sınırlarını kapattı. Seyahatler bıçak gibi kesildi. Büyük uluslararası organizasyonlar- ISA Forumu gibi- ya iptal edildi ya da ileri bir tarihe ertelendi. Ulusal hükümetler önceliği sağlık ekipmanlarına erişim güvenliğine ve "kendi halkına" temel ihtiyaçların sağlanmasına verdi. Sosyal bilimler de genellikle bu yolu izledi ve ulusal düzeye odaklandı. Akademisyenler ve uzmanlar ulus çapında istatistik çalışmaları yürüttü,- virüsün kendi ülkelerinde sınıflar ve ırklar arasındaki farklı etkilerini inceledi, hükümetin krizi nasıl yönettiğini gözlemledi ve ulusal kamusal tartışmalara katkı sundu.

COVID-19 pandemisinin küresel bir olgu olmasının yanında metodolojik milliyetçiliğin geri dönüşü bir paradoks yaratmaktadır. Bu durum, sınırların kapatılması ve aslında birbirimize ne denli bağlı olduğumuzla kalmamaktadır. Uluslararası işbirliği pandemiyle mücadelede büyük önem taşımaktadır. Virüsün daha iyi anlaşılması, tedavilerin geliştirilmesi ve aşının bulunması için tıp ve doğa bilimlerine ihtiyaç duyduğumuz bir gerçektir. Sosyal bilimler açısından da uluslararası işbirlikleri eşit derecede önem taşımaktadır. Diğer ülkelerden haberdar olmalı ve onların pandemi deneyimlerini öğrenmek durumundayız. Bu yönde bir küresel perspektif, "metodolojik küreselciliğe" yol açmamalı ve makro-analizlerle sınırlı kalmamalıdır. Pandemi sürecine katkıda bulunmak için farklı bölgelerde yaşayan sosyal bilimcilerle küresel bir diyalog kurmalı, bu sürecin aynı zamanda yerel, ulusal, bölgesel ve küresel olduğu gerçekliğini kabul etmeliyiz.

>>

Her ne kadar politika yapıcılar tarafından bir kenara atılsa da, sosyal bilimcilerin koronavirüs pandemisine katkısı önemli olduğu kadar, birçok yönden pozitif bilimlerin tamamlayıcısı da olmaktadır. Söz konusu katkılar, en çok şu dört konuya odaklanmaktadır:

1. Bir toplumsal kriz olarak pandemi

Sosyal bilimciler, virüsün herkesi enfekte edebileceğini, pandeminin hepimizi farklı etkileyebileceğini ve virüse yaklaşımın toplumsal unsurlarla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. COVID-19 pandemisi, toplumsal eşitsizlikleri körüklemekte ve özellikle sınıf,ırk ve toplumsal cinsiyet olmak üzere toplumsal yapıları açığa çıkarmaktadır. Krizin nasıl deneyimlendiğini ve krizle başa çıkarken ne ölçüde eşitsizlik ve adaletsizliklerle karşılaştığımızı anlamak için kesişimsel bir yaklaşımın benimsenmesi hayli önem taşımaktadır. Güçlü bir refah sistemi olmayan ülkeler ve yoksul halkın yaşadığı yerlerde sağlık krizi insanlık krizi halini almakta, ulusal ve uluslararası örgütlerin bu süreçte düzgün faaliyet gösterememelerinden ötürü ölümcül sonuçlarla karşılaşılmaktadır.

2. COVID-19 yönetimi

Bir diğer katkı, politika yapıcıların ve siyasi rejimlerin bu salgını nasıl yönettiklerinin incelenmesinde yatmaktadır. Ulus-devletler pandemide başrolü üstlenmişlerdir. BM ve Avrupa Birliği de dahil olmak üzere, uluslararası kurumlar bu küresel krizde ortadan kaybolmuşlardır. Pandemi, ulusal politik sistemlerin güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarmıştır. Ulusal düzeyde hükümetlerin verimsizliği ya da devlet başkanlarının pandemiyi hafife alan söylemleri ve karantina önlemlerini geç almaları ölü sayılarının artmasına neden olmuştur. Pandemiyle başa çıkmada her hükümet kendi nekropolitikasını uygulamıştır. Birçok ülke, virüsün kendi sağlık çalışanlarına bulaşmasını önlemek adına temel tedbirlerin uygulanmasında başarısız olmuştur. Hükümetler, politikaları yoluyla bazı insanlara virüsle başa çıkmaları için daha az fırsat sunarken, bakımevlerinde ölen yaşlılar birçok ülkenin ölüm istatistiklerinde yer bile almamıştır.

Pandemi ve karantina, vatandaşlar ve hükümet arasındaki ilişkiyi de dönüştürmüştür. Vatandaşlar koruma, bakım ve pandemiye yönelik tedbirlerin sağlanması konusunda hükümetlerden medet ummuşlardır. Halkın çoğunluğu, devlet ve yeni gözetim teknolojileri tarafından uygulanan yüz tarama gibi ağır sosyal kontrolleri, pandeminin kontrol altına alınabilmesi için ödenmesi gereken bir bedel olarak kabul etmiştir.

3. Toplumun tepkisi

Üçüncü olarak, bireylerin ve sivil toplumun pandemiyle başa çıkma yolları analiz edilmektedir. Sosyologlar, karantinanın insanların yaşamları, öznellikleri ve toplumsal ilişkileri üzerindeki derin etkilerini araştırmaktadırlar. Nesiller arası ilişkiler de bu dönemde yeni bir boyut ve anlam kazanmıştır. Dijital teknolojiler, toplumsal ilişkilerin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Sosyal mesafe, dayanışmayı tehlikeye atmakta ve genellikle dayanışmanın olduğu toplumların sınırlarını daraltmaktadır. Her ne kadar mahallelerde ve şehirlerde yeni dayanışma ağlarıyla karşılaşsak da, kapalı ulusal toplumlar ya da ailelerde dayanışmanın sınırlandırıldığına da tanık olduk.

4. Bu krizin içinden yeni bir dünya çıkacak mı?

Dördüncü olarak, pandeminin uzun dönemdeki etkileri de masaya yatırılmaktadır. Bir küresel kriz olarak COVID-19 pandemisi birçok fırsat yaratarak, dünyayı farklı bir şekilde görme şansını da beraberinde getirdi. Çoğu sosyal bilimci, insanlığa, bakım ihtiyacına, toplumsal eşitsizliklere karşı duyarlı ve daha güçlü bir halk sağlığı sisteminin olduğu bir dünyaya gerek duyulduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan bu kriz, diğer toplumsal modellerin oluşmasına da ön ayak olmaktadır. Bugüne kadar, artan rekabet kriz yönetiminde yeni dayanışma yollarına galip geldi. Geniş kapsamlı ekonomik paketler, halk sağlığı hizmetlerinin güçlendirilmesinden ziyade ulusal şirketlerin kurtuluşuna odaklanmaktadır. Ayrıca pandemi, yeni teknolojilerle yapılanmış bir biyopolitikayla yeni bir otorite çağının başlamasına neden olabilir.

İnsanlığın COVID-19 pandemisinin üstesinden gelmesi, özellikle aşının bulunmasına tıbba ve bilime bağlıdır. Aynı zamanda, toplumun, politika yapıcılarının ve vatandaşların bu krizle nasıl başa çıktıklarına ve bu kriz sonrasında bizi nasıl bir dünyanın karşılayacağına dair şimdi ektiğimiz tohumlara da bağlıdır. ■

Geoffrey Pleyers'a ulaşmak için
<Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>

> COVID-19: Pandemiden Çıkarılacak İlk Dersler

Klaus Dörre, Jena Üniversitesi, Almanya

Pandemi, aralarında lokantalar ve perakendecilerin de olduğu küçük işletmeleri hayli kötü etkilemiştir. Resim Hakkı: Russ Loar/flickr.com. Bazı hakları saklıdır.

2020 yılının Nisan ayında bu satırları yazarken ekonomi, durgunluğa doğru yol alıyordu. Pandeminin ne kadar süreceği bilinmediğinden, önümüzdeki aylarda ne tür gelişmelerin bizi beklediğini kimse tahmin edemez. Ancak yine de ekonominin büyük bir çöküş yaşayacağını öngörmek o kadar da imkansız değildir. Buradaki asıl soru ekonominin ne ölçüde bir çöküş yaşayacağıdır.

> Ekonomik gelişmeler ve çalışma hayatına etkileri

En iyi senaryoda, birçok ülkede uygulanan karantina bir ay sonra kaldırılacaktır. O zaman bile, örneğin Almanya'da 2007-9 krizinde olduğu gibi büyüme oranında yaşanacak düşüş hesaba katılmalıdır.ifo Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü'ne göre, üç aylık karantina süreci büyümede %20 'lik düşüş yaşanmış ve 5,5 milyon kişi de kısa-dönem çalışma ödeneğinden yararlanmıştır (Almancada Kurzarbeit olarak adlandırılmakta olup, Almanya'daki çalışanlar durgunluk sürecinde işten çıkarılmamış ancak çalışma saatleri 0'a kadar düşürülmüştür, hükümet de söz konusu çalışanların gelir kayıplarının bir kısmını karşılamıştır) Ancak çoğu küçük ve mikro-şirket doğrudan finansal destek almadan hayatta kalamayacaktır. Bu durum, küçük-ölçekli işletmelerin yaşadığı genel bir soruna işaret etmektedir. Almanya gibi ihracatta dünya lideri olan bir ülke için dahi pandemiden sonra hızlı bir büyüme görüleceği şüphelidir.Bu, Çin ve Almanya'nın komşusu olan Avrupa ülkelerinin ne kadar sürede toparlanacağına bağlıdır. Almanya federal hükümetinin eylemleri çelişkiler barındırmaktadır: AB içinde yardımın ivedilikle ulaştırılması için harekete geçeceğine, bir kriz yönetimi aracı olarak kullanılan Eurobond işlemlerini engellemektedir.

Endişe duyacak çok şey vardır. Krizle ilgili hiçbir şey olumlu değildir. Binlerce insan ölüm tehdidi altında olup, milyonlar işlerini kaybetmekte ve milyarlarca insan geçici bir süre önemli temel haklarından mahrum kalmaktadır. Bu pandemi ne kadar uzun sürerse kültür, toplum ve ekonomi üzerindeki yıkıcı etkisi o kadar büyük olacaktır. Dolayısıyla, büyük ya da küçük tüm şirketler için şu kural uygulanmalıdır: gereksiz yere olmamak kaydıyla, işçilerin geçici bir süre için ücretli olarak işten çıkarılması. İstihdamın korunması büyük önem taşıyacaktır. Almanya'da uzun dönem-

>>

de, kısa-süreli işlere yönelik önlemler alınmaktadır.

İnsanların birbiriyle teması ve iş hayatında toplumsal iletişim koşullarının varolduğu bir işbirliği sayesinde üretim süreci işleyebilir. İşçiler arasındaki kimya tuttuğu takdirde fiziksel olarak yorucu ve monoton bir işe bile tahammül edilmesi daha kolaydır. İçinde bulunduğumuz süreçte bunu da yitirdik. "Mesafeni koru!" uyarısı temelde radikal bir sosyal ilişkiden yoksun bırakma hatta komüniter bir yapıdan yoksunluk anlamını taşımaktadır.

Öte yandan, hastaneler, süpermarketler, bakımevleri, tarım vb. gibi iş kollarında fiziksel temas tamamıyla önlenememektedir. Bir kişi kurallara uyabilir ve bir mağaza, görevlilerinin pleksiden yapılmış siperlikle korunmasını sağlayabilir ancak evden çalışma imkanı olmayanların karşı karşıya kaldıkları sağlık riski her biri için eşit derecede değildir. İşte bu durum otobüs şoförleri, danışma görevlileri, bakım hizmetinde çalışanlar ve hemşirelerin, müşterileri ve halkın geneli tarafından ne denli takdir edildiklerini ortaya koymaktadır. Söz konusu durumun gelecekte de devam ederek, iyi bir maaş ve daha iyi çalışma koşulları olarak kendilerine dönmesini ummaktan başka bir çaremiz yoktur. Ne olursa olsun, bu krizden en iyi şekilde çıkacak ülkeler iyi çalışan bir sağlık sistemine ve krize-dayanıklı bir refah devletine sahip olanlar olacaktır. Bu tanımlama aynı zamanda Avrupa kıtasında yer alan hangi ülkelerin krizden en kötü etkileneceğini de göstermektedir- güney ve güneydoğuda yer alan ülkeler. İspanya ve İtalya'da koronavirüsten ölenlerin sayısının çok olması, Avrupa güdümlü kemer sıkma politikaları tarafından bu ülkelere empoze edilen sağlık kesintileriyle de ilişkilidir.

> Demokrasi zayıflıyor mu?

Amerika Birleşik Devletleri şu anda pandeminin merkezidir. Radikal sağ, bu durumdan kendine fayda sağlamaya çalışmaktadır. Her türlü komplo teorisi çevrimiçi olarak yayılmaktadır. Bu teorilere inananlar sadece kendi sağlıklarını değil diğer insanların sağlıklarını da tehlikeye atmaktadır. Ancak bilinmelidir ki, Trump gibi sağ popülizmi yapan ya da Bolsonaro gibi sağcı radikaller ülkelerin başında olmaya devam ettikçe, kriz yönetimi tamamıyla başarısızlığa uğrayacaktır. Bu yüzden ben de içinde bulunduğumuz krizin popülist ve radikal sağı yenilgiye uğratacağını düşünüyorum.

Bunun yerine, demokratik süreçlere geldiğimizde karşımıza daha farklı bir konu çıkmaktadır: İklim değişikliği de çok sayıda dışsal şoka neden olduğundan, geniş çaplı bir kriz yönetimine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla biz de bu olağanüstü durumun bir norm haline gelmemesine dikkat etmeliyiz. Demokrasi kamusal tartışma alanına, müzakereye, gösterilere ve grevlere ihtiyaç duyar. Bu temel haklar- kriz zamanında bile olsa- devamlı surette korunmalıdır.

> Zorunlu değişimler

Koronadan sonra, dünya-ve çalışma hayatı- daha farklı olacaktır. Yakın zamanda kadar değiştirilmesi mümkün olmayan ekonomik politikalara dair dogmalar yerle bir olmuştur: borç tavanı-*artık eskidi!* Dengeli bir hükümet bütçesi için uygulanan "Kara sıfır" politikası-dünde kaldı: işte son moda, kamu borcu. Bu paradigma kayması pandemiden sonra da devam edecektir. Zaten çoktan günü geçmişti, korona krizi sadece bu süreci hızlandırdı. İnsanlar, on yıl içinde ikinci kez kapitalist piyasa ekonomisinin, piyasa-dışı ekonomiler tarafından kullanılan yöntemlerle nasıl kurtarıldığını merak edeceklerdir. Gelecekte de "siyah kuğu" olan bu durumları yaşayacağımız muhtemeldir. Aynı zamanda, gerçekten neye ihtiyacımız olduğuna karar vermek bizim için daha kolay olacaktır. Ben bile, Bundesliga olmadan gayet iyi idare ediyorum. Ancak, fırıncılar, çiftçiler, sağlık çalışanları, kamyon şoförleri ve yardımsever komşular olmadan yaşayamayız. Bu durum hepimizin iyi çalışan bir sosyal altyapıya ihtiyaç duyduğumuzu göstermektedir. Bu, iyi finsane edilmiş bir kamu varlığı haline gelmelidir. Profesyonel bir futbolcu olan Jadon Sancho'nun aylık gelirini, yaşlılara bakan bir hemşireninkiyle karşılaştırırsak, toplumumuzda bir şeylerin doğru olmadığını hemen anlayabiliriz. Sosyal hizmetlerin toplumsal anlamda- finansal- iyi hale getirilmesi gerektiği gibi, daha da çok takdir edilmelidir.

İklim değişikliği açısından baktığımızda ise, bu alandaki krizin azalmaya başladığını görüyoruz. 2009'da olduğu gibi, iklimi olumsuz etkileyen emisyonlar ve muhtemelen kaynakların tüketiminde de azalma meydana gelecektir. Bu kriz sayesinde, Almanya iklim hedeflerini belki de tutturabilecektir. Ancak, bu durum hiçbir şekilde sürdürülebilirlik konusunda ihtiyacını duyduğumuz devrimle alakalı değildir. Şimdi daha iyi görüyoruz ki, devletler kriz zamanında fazla iddialı olabiliyorlar. Diğerlerinin pahasına, zorunlu kurallar çerçevesinde herkesin yararına olacak biçimde özgürlüklerimizi kısıtlayabiliyorlar! Yukarıda da bahsedildiği gibi, devletin atacağı adımlar demokratik bir karar alma sürecine tabidir. Özgürlüğün bağlayıcı bir toplumsal boyutu vardır ve girişimci özgürlükler için de bu durum geçerlidir. Gelecekte, bu özgürlükler sürdürülebilirlik hedeflerine sıkı sıkıya bağlı olacaktır. Bir SUV kullanmamaktan daha iyi olan şey onu hiç üretmemektir! Ve de, askeri malzeme ihracatı yapmamaktan daha iyisi onu hiç imal etmemektir. Bu örnekler açıkça şunu ortaya koyuyor: krizden sonra, ekonomik düzenimizle ilgili temel bir müzakereye ihtiyacımız var- ve bu müzakerede yalnızca ekonomistler ve siyasiler yer almamalıdır.■

Klaus Dörre'ye ulaşmak için
<Klaus.doerre@uni-jena.de>

> Korona-Sonrası Dünyada Sosyoloji

Sari Hanafi, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan ve Uluslararası Sosyoloji Derneği Başkanı (2018-22)

Koronavirüs nedeniyle dünya ve dünyaya dair sosyolojik kuramlar ve analizler de değişime uğramaktadır. Kaynak: Creative Commons

COVID-19'un yarattığı gerçeküstü atmosfer, insanlar, ülkeler ile vatandaşlar ve hükümetler arasındaki güven ilişkisini zedelerken, kendimiz, toplumsal ilişkilerimiz ve genel olarak yaşam hakkında bizi büyük sorularla da baş başa bıraktı. Bu kriz yalnızca kamu, çevre sağlığı ya da ekonomiyle ilgili değildir; geç modernitenin ve kapitalist sisteminin içinde bulunduğu krizde bir karar anına tanıklık ediyoruz. Krizi atlattıktan sonra, her şey "eskisi gibi" olmayacaktır ve sosyal bilimler de bu yeni gerçekliklerin içinde hem yer almalı hem de söz konusu bu gerçeklikleri mercek altına almalıdır.

Korona-sonrası dünyada sosyolojiye ne olacaktır? Sosyolojinin üç görevinden bahsetmek istiyorum: toplumdan insana uzanan çok-düzeyli bir odak inşa etmek; Antroposen ve Kapitalosen felaketleriyle mücadele etmede etkin bir yaklaşım sergilemek; ve son olarak, tanınma ve ahlaki yükümlülükler için daha iyi bir gündem oluşturmak.

> Toplumdan insana, çok-düzeyli odaklar

İlkin, koronavirüs ışığında küresel köy imgesinin metaforluktan çıkıp gerçeklik kazanarak, dünyanın aslında ne kadar birbirine bağlı olduğunu anlamış olduk. Ancak hala *daha küresel bir dayanışma ve insani bir küresel-leşme* ihtiyacı içindeyiz. Bunu başarıyla gerçekleştirebilmek için *çok-düzeyli kavramsallaştırma*ya başvurmalıyız. Gilles Deleuze, Solun (çoğu sosyal bilimciyle birlikte) dünyayı, uzaktan yakına doğru ilişkiler bütünü olarak algıladığını savunmaktadır. Örneğin, toplumsal eşitsizlikler geniş çaplı, küresel bir sömürü olgusundan ileri gelmekte olup, daha yakından bakıldığında emperyalizm ve sömürgecilik izlerini de taşımaktadır. Bundan dolayıdır ki sosyal bilimcilerin birçoğu, etkilenen (soyut anlamda) sosyal sınıfların yaşadıklarına odaklanmak için emperyalizm ve sömürgeciliğin yapılarıyla ilgilenilmesi gerektiğini düşünür.

Bu durumun aksine, kimlik politikalarına dair hareketlerin bir kısmı (İslamcı hareketler, aşırı sağ ve muhafazakar hareketler) ilişkileri en yakından en uzağa doğru değerlendirirler. İmece usulüne, aileye ve komşuluk ilişkilerine inanırlar. Örneğin, Trump destekçileri onun unutulmuş kasabalı beyaz Amerikalılar'ın karşı karşıya kaldıkları toplumsal eşitsizlikleri ortaya çıkaracağına inanmaktadırlar. Ve Lübnan'da, karantinada işlerini kaybeden ailelere en çok yardım eden kuruluş, inanç temelli bir STK'dır. Diğer kimlik politikaları hareketleri (etnik kimlik, toplumsal cinsiyet, cinsiyet vb. odaklı) göz önüne alındığında, mücadeleleri büyük ölçüde bağlama ilişkin olsa da, çoğu zaman evrensel insan hakları doktrinini temel alan toplulukların mücadelesi söz konusudur. Ancak, Richard Rorty'e göre, çoğulculuğa dair kültürel bir gündem oluşturulurken "kültürel Solun" sosyal sınıf adaleti için mücadelesi hayli minimal (Amerika örneğinde de görüldüğü gibi) kalmaktadır.

Korona-sonrası sosyoloji, çok ölçekli odaklar kullanarak: ailenin, toplumun, sevgi etiği, konukseverlik ve bakımın önemini yeniden düşünüp, bunları ulus-devlet ve insanlık sevi-

>>

yesine çıkarıp, metotların geliştirerek sosyolojinin geleneksel odağına (dışarıdan içeriye ya da içeriden dışarıya) yeniden şekil vermeyi başaracaktır.

> Antroposen/Kapitalosene Karşı Mücadele

COVID-19 sadece küreselleşme değil bir Antroposen krizidir de. Tüketim alışkanlığı dünya üzerindeki kaynakların yenilenemeyecek şekilde eksilmesine yol açmaktadır ve bu virüs de böylesi bir tüketimciliğin bir (ve de önemli) parçasıdır. Bildiğimiz üzere, bu virüs vahşi hayvanlardan (misk kedisi,karıncayiyen ve yarasalar) insanlara, bu hayvanların tüketilmesi yoluyla bulaşmıştır. Gerçekten de bu hayvanlar o kadar lezzetli midir? Bourdieu bunu ayrımın bir işareti olarak, orta ve alt-orta sınıf olan bizlerin tükettiği gereksiz ve lüks maddeler olarak görür. Aynı ölçüde, birçok Lübnanlı için tatile çıkmak yurtdışına gitmek anlamına gelmektedir.

Bu tüketim çılgınlığını, en nihayetinde sağlık sorunlarına, epidemiye, ölümlere ve afetlere neden olan Fransız sosyolog Rigas Arvanitis'in deyimiyle *mutluluğa mitolojik erişim* kışkırtmaktadır. Bu çok-ölçekli ilişkileri incelerken, bireyleri, toplumu ve doğayı da göz önüne almalıyız. Örneğin, iklim değişikliğini ve politik ekonomi sistemini, insanların dünyayla ve insanlıkla olan ilişkilerinde farkındalık yaratmadan ele alamayız. Jason Moore ortaya koyduğu "Kapitalosen" kavramıyla, Antroposenin duyarlılığına karşı eleştirel bir bakış sergilemektedir. Kapitalizmin, doğayı düzenlediğini öne sürmektedir: sermayenin birikimi, güç arayışı ve birbiri ardına gelen tarihsel gelişmeleri dünya-ekolojisi bir araya getirmektedir.

Bu çok ölçekli yaklaşım, ekonomiyi toplumsala ve bunları da siyasi ve kültürele bağlamayı gerektirir. Bu noktada, Karl Polanyi'nin toplumsal gömülmüşlük kavramını anımsamalıyız. Polanyi, toplumun ekonomiye üç biçimde eklemlendiğini öne sürmüştür: mübadele, yeniden dağıtım ve karşılıklılık. Dolayısıyla sosyal bilimlerimiz bu üç kavram üzerine ciddi olarak kafa yormalıdır zira piyasanın (mübadelenin yapıldığı yer) ahlaki bakımdan değerlendirilmesi gerekirken, tüm spekülasyon biçimlerine karşı toplumsal kontrol sağlanmalıdır. Yeniden dağıtım, yüksek sermaye ve varlıkların yüksek oranda vergilendirilmesi olmaksızın ve daha yavaş büyüme gösteren ekonomiyle bu ekonominin doğal sonuçlarına (ucuz ve düşük-karbonlu toplu ulaşım ihtiyacı, *kamu hizmetlerini pasif yükümlülük yerine yatırım olarak görmek, ve işgücü piyasalarının güvenliğini arttırmak)* doğru yönelmeden ve nihayetinde varlıkların tek bir elde toplanmasına karşı önlemler almadan gerçekleştirilemez. Karşılıklılık sorununu ise makalenin bir sonraki bölümüne bırakacağım.

Çevre mücadelesini, politik ekonomi tercihimiz ve arzu ettiğimiz ekonomik sistemin doğasından- insan ve doğa arasındaki ilişki hiçbir zaman şimdikinden daha yakın olmamıştı- ayırmak mümkün değildir.. Birleşik Devletler eski Başkanı Ronald Reagan'ın: "büyümenin sınırı yoktur, çünkü insan aklının, hayal gücünün ve merakının da sınırı yoktur" sözlerinde belirttiği gibi, hızlı büyüme bir kriz içindedir. *Küresel Diyalog'un bir önceki sayısında*, James Galbraith ve Klaus Dörre, büyümenin bir sınırı olduğunu ve ekonominin biyofiziksel temelle eklemlendiği yavaş-büyüme gösteren yeni ekonomilerden bahsetmişlerdir.

> Tanınma ve Ahlaki Yükümlülük Politikası

Şimdi, Karl Polanyi'nin toplumsal gömülmüşlük kavramındaki karşılıklılık sorununa geliyorum. Polanyi bu durumu, karşılıklılık, ahlaki yükümlülük ve kaygının sözleşmeye dayalı anlaşmaya eklendiği mal ve hizmetlerin mübadelesinin uzun-dönemli ilişkilerin bir parçası olarak tanımlamaktadır. Karşılıklılık bir diğerinin kimliğinin kabul edildiği , çoğulculuk ve çokkültürlülük paradigmalarıyla uyumlu, gruplar ve/veya ağlar arasındaki tanınma politikasını gerektirir. Karşılıklılığın işlerliği toplumsal ilişkilerdeki ahlaki yükümlülüklerin gücüne ve zayıflıklarına bağlıdır. Güçlü toplumsal ilişkiler, Mark Granovetter'in kimi zaman güçlü ağ ilişkilerinin hediye-temelli ilişkiler olduğunu belirttiği yaklaşımında olduğu gibi, dayanışma ağlarında görülmektedir. Buna ilişkin olarak, Alain Caillé insanların birer verici olarak değer görme arzusunun ilişkilerimizin yalnızca çıkara değil, aynı zamanda zevk, ahlaki görev ve istemliliğe de bağlı olduğunu vurguladığı faydacılık-karşıtı bir hipotez öne sürmektedir.

Korona-sonrası sosyoloji, tam anlamıyla gerçekleşmese bile eylemlerimizi yönlendiren bir ütopyayla donanırsa anlam kazanabilir. Ütopya olmadan etik bir yaşam düşünülemez ve bir papazın vaazıyla sosyoloğun ütopyası arasındaki fark, sosyoloğun diğerlerinin ütopya-karşıtı görüşlerini reddetmemesi ve hatta onlarla da beraber çalışma yolları aramasıdır. Bu türden bir sosyoloji, Mauss'un ortaya koyduğu hediye ilişkisini ileriye götürmeli ve ahlaki yükümlülükler sosyal bilimleri ahlak felsefesiyle birleştirmelidir.

Bu küresel kriz, sömürüyü, mülksüzleştirmeyi ve neoliberal kapitalizmi kışkırtmakla beraber açgözlülük ve bencilliğimizin sınırlarını da genişletmiştir, ancak, aynı zamanda toplumsal adaleti ve insanlığımızı anlamamız ve ona sahip çıkmamız için yeni yollar keşfetme fırsatını da vermiştir. ■

Sari Hanafi'ye ulaşmak için <sh41@aub.edu.lb>

> Bangladeş'te Cinsiyetçi Kent Mekanı

Lutfun Nahar Lata, Queensland Üniversitesi, Avustralya ve ISA Kentsel ve Bölgesel Kalkınma (RC21) Araştırma Komitesi üyesi

Sattola'nın kenar mahallelerinde yaşayan kadınlar, mahallelerinde sebze satarken. Resim Hakkı: Lutfun Nahar Lata

Dünyada hızla büyüme göstereren megakentler, kentteki yoksullara yardım etmede yetersiz kalıyor. Sonuç olarak, "resmi" rejimler tarafından büyük ölçüde tanınmayan eylemlilikler anlamına gelen "kayıt dışılık", konut ve geçinmeye yönelik pratiklerle de eklemlenerek,güneydeki şehirlerin ekonomilerinde geniş bir yere sahiptir. Yoksullar gelir kapılarını genellikle kaygan bir resmi statüye sahip, bu kayıt dışı sektörlere bağlamışlardır. Kayıt dışı ekonomi kentteki mevcut işlerin %60-80'ini kapsarken, bu oran birçok kentte neredeyse %90'ı bulmaktadır. Güneydeki megakent Dhaka da bu orandan nasibini almaktadır. Giyim sektörü ve diğer düşük-ücretli işler dışında, Dhaka'nın kenar mahallelerinde yaşayanların çoğu resmi ekonominin olanaklarından faydalanamamaktadır. Mevcut araştırmaya göre, hükümetin Dhaka'ya dair planlama ve kalkınma stratejilerinin çoğu resmi ekonomi ve seçkinlerin konut ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik altyapı ve emlak gelişimi ile ilgili olup, kentin yoksullarının konut ve istihdam ihtiyaçlarına daha az yer verilmektedir. Dolayısıyla, kayıt dışı sektörler yoksullar için en önemli geçim kaynaklarından biri olmaktadır. Ancak, kayıt dışı sektörlerde çalışanlar Dhaka'nın kamusal alanının kullanılması konusunda birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar.

Kayıt dışılığın, gelir elde etme yollarının önüne çıkardığı engeller arasında yoksulların oturdukları mahallelere yakın yerlerdeki kamusal alanlarda çalışamamaları bulunmaktadır. Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan çalışmalar, işportacılık gibi satışa dayalı faaliyetlerin yapılması için kamusal alanın ne denli önemli olduğunun altını çizmekte ve gelir sağlamak için söz konusu kamusal alanlara erişimin Küresel Güney'deki yoksullar için çok daha önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak, Küresel Güney'de yer alan birçok kentte, kent planlaması ve kent yönetimine dair pratikler artan sayıdaki kent yoksullarına yer bırakmamaktadır. Bununla birlikte, köyden şehre göçle artan nüfus ve inşaat sektörünün büyümesi için boş alanlara olan taleple, söz konusu yerlere yönelik baskı daha da yoğundur. Bunun sonucunda, kamusal alana erişim meselesi, megakentlerde gelecekteki geçim kaynağı arayışlarını zora sokacaktır.

>>

Kent mekanı toplumsal olarak inşa edilmiştir: farklı aktörlerin birbirlerinden farklı çıkarları, ihtiyaçları ve arzuları vardır, bir mekanın egemenliği söz konusu olduğunda da farklılaşmış güç yapılarına sahiptirler. Dhaka'da kamusal alanlarda herhangi bir satışının yasak olmasından dolayı, kent yoksulları kamusal alandan gelir elde etme güvencesinden mahrum kalmakta, şehir hakları ihlal edilmekte ve kamusal alanın dışına itilmektedirler. Diğer bir konu ise, mekanın cinsiyetçi kullanımıyla ilgilidir. Mekan ve toplumsal cinsiyete dair söylem 1970'lerden beri değişim içinde olup, kadınların kentin kamusal mekanlarına erişimi ve bu mekanları kullanmaları sonucunda kamusal alanda erkek ve özel alanda kadın ikiliği yıkılmıştır. Öte yandan, kamusal alanda ekonomik faaliyetle var olma konusu kadınlar için hala önemli bir meseledir. Kadınların kamusal alana erişimi toplumsal normlar, değerler, dini pratikler ve toplumsal olduğu kadar kültürel olarak da belirlenmiş mesleklere yönelik cinsiyetçi yaklaşıma da bağlıdır. Dhaka'daki kayıt dışı ekonomiye yoksul kadınların katılımı, bir ailenin geçiminin tek maaşla sağlanamaması nedeniyle kenar mahallelerdeki yoksul hanelerin hayatta kalmaları açısından önem taşımaktadır. Ancak, yoksul kadınların kamusal alana erişimi çoğu zaman kısıtlanmaktadır çünkü toplumsal cinsiyete yönelik egemen ideolojiler hala kadının yerini ev olarak görmektedir.

Her ne kadar Güney Asya'daki kentler üzerine yapılan çoğu çalışma yoksul kadınların ev-temelli işlere katılımını ortaya koysa da, birkaç çalışma kadınların gelir elde etmek için kamusal alanlarda da faaliyet gösterdiğinin altını çizmektedir. Dhaka'nın Sattola mahallesinde yürüttüğüm etnografik çalışmada, kentte gelir elde etmek için kullanılan kamusal alanların cinsiyetçi boyutuna dikkat çektim. 2015 yılının Kasım ayından 2016 yılının Şubat ayına kadar dört ay boyunca saha çalışması yaptım ve kayıt dışı sektörlerde çalışan 94 kişiyle (18 kadın ve 76 erkek) mülakat gerçekleştirdim. Elde ettiğim sonuçlar, kadınların kamusal alanda çalışırken sosyal damgalanma, dini bariyerler ve patriyarka gibi üç yükle nasıl başa çıktıklarını göstermektedir.

Araştırmam, Sattola'daki kadınların çoğunun çalışmadığını ortaya koymakla beraber çalışmama nedenlerinin örtünmeye dair dini normlar-kadının hareketliliğini, giyim tercihlerini ve çalışmasını kısıtlayan İslami kuralların- olduğu öne çıkmaktadır. Dışarda çalışmak aynı zamanda aşırı yoksulluk belirtisi olarak da görülmektedir. Bunun sonucunda, köydeki erkeklerin %24'ü ücretli bir işte çalışırken kadınlarda bu oran yalnızca %3 olmakta; ve kadınların tarım dışındaki bir sektörde maaşlı olarak çalışma oranı %18'de kalmaktadır. Bunun nedeni kadınların ücretli bir işte çalışmalarının, bakım ve diğer ev içi görevlerinde üstlendikleri rol kadar değer görmemesidir. Bu cinsiyetçi sınırları yıkan ve evlerinden çıkıp çalışma hayatına katılan kadınlar ve hatta çalışan yaşlı kadınlar cinsel ve sözlü tacizle beraber her türlü tacize maruz kalmaktadırlar. Erkekler, çalışan kadınlara toplumsal normları yıktıkları için iyi gözle bakmamaktadır. Kayıt dışı sektörlerde yer alan katılımcıların çoğu, her ne kadar evlerinin yakınında her gün mal ve sebze satarak geçimlerini sağlamaya çalışsalar da aynı deneyimi yaşadıklarını ifade etmektedir. Örneğin, araştırmada yer alan katılımcılardan biri, "İş sahibi bir kadın olarak, birçok kişi benim hakkımda kötü *konuşuyor. Bu dükkanı çocuklarımın eğitim masraflarını karşılayabilmek* için işlettiğimden *beri bu durum değişmedi"* derken diğer bir katılımcı, "Çay sataken bazı erkekler beni rahatsız ediyor. Bazen beni elle taciz ediyorlar." sözleriyle yaşadığı deneyimi aktarmıştır. Bazı kadınlar diğer insanların fikirlerine, onlara karşılık vermek için çok yoksul ve kırılgan bir durumda olduklarından dolayı kulak asmamaktadırlar. Haşlanmış yumurta satmakta olan bir kadın bu durumu, *"Farklı insanların farklı mantaliteleri var ve bu benim umrumda değil"* diye belirtmiştir. Sıklıkla, yoksul kadınlar başka seçenekleri olmadığı için sokaklarda çalışmaktadır. Örneğin, Moyna'nın eşi hasta ve çalışamayacak durumdaydı, oğlu da uyuşturucu bağımlısıydı ve onlarla beraber yaşamıyordu, böylece işin başına kendisinin geçmesi gerekiyordu. Her ne kadar Bangladeş Tıbbi Araştırmalar Konseyi (BMRC) yetkilileri BMRC'nin yan sokağında çalışan herkesi buradan uzaklaştırsa da, o bu sefer de Dhaka'nın Sattola mahallesindeki ana caddede satış yapmaya başladı.

Araştırmam aynı zamanda birçok kadının erkekler tarafından cinsel tacize uğradığını da ortaya koymaktadır. Kadınlar sürekli olarak belli bir alanda mal veya gıda maddeleri satmak için dolaştıklarında, erkekler kimi zaman onlara sanki birer "seks işçisiymiş" gibi davranmaktadır. Bunun sonucunda, mahallenin dışında işletmeleri olan kadınların çoğuna ağabeyleri, komşuları, eşleri ya da çocukları eşlik etmektedir. Örneğin, Tahera çiçekçilik işine başladığı zaman Noakhali'deki komşusu, hiçbir erkek tarafından sözlü ya da cinsel tacize uğramaması için ona eşlik ediyordu. Sıklıkla, kadınların çalışma hayatında olmaları ve para kazanmalarının onları güçlendirdiği söylenir. Ancak bu, (fiziksel) güvenlikleri yanlarındaki erkeğe bağlı olan Dhaka'nın yoksul kadınları için bir mitten ibarettir.

Bangladeş hükümeti, 2017 yılındaki Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda 144 ülke arasında 47. olmanın gururunu yaşamaktadır. Ancak hükümet, köyde yaşayan yoksul kadınların yaşam koşulları ve geçim kaynaklarının iyileştirilmesine daha fazla odaklanmış, köy ve kasabada yaşayan kadınların gelir elde etmelerine yönelik eğitim programları uygulanmasına yönelik adımlar atmıştır. Şimdiye dek hükümet ve STK'lar, kadının erkeğe göre daha aşağı bir konumda olarak tanımlanmasından yola çıkarak kadınlara dair " stratejik cinsiyet çıkarlarını" vurgulamaktaydı. Hükümet ve STK'lar kadının çalışma hayatına katılımına destek sağlamakta ve onlara "pratik cinsiyet çıkarlarını" göz etmeleri için cüzi miktarda hibe vermektir. "Pratik cinsiyet çıkarları" kavramı, kadınların özgürleşmesi gibi uzun-dönemli stratejik bir hedeften ziyade kadınların toplum tarafından kabul edilmiş rollerine sadık kalmaları bağlamında, acil ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan, gündüz bakım merkezleri gibi kadınların işgücüne katılımını destekleyecek kurumların ve kentli kadınların çalışma şartlarının iyileştirilmesi de elzemdir. Daha da önemlisi hükümetler, kadınların fiziksel güvenliklerini garanti altına almaya yönelik adımlar atmalı ve ilk aşamada güvenli şehirler yaratmak için inisiyatif almalılardır. Hükümet ve STK'lar kadınların kamusal alandaki fiziksel güvenliklerini sağlama konusunda başarısız olurlarsa, tüm diğer çabaları da-kadınların güçlenmesine yönelik hükümetin bu zamana kadar uyguladığı tüm kurallar ve yaptığı düzenlemeler- anlamlı bir sonuca ulaşamayacaktır. ■

Lutfun Nahar Lata'ya ulaşmak için <l.lata@uq.edu.au>

> Emeğin Enternasyonalizmi ve Sermayenin Serbest Dolaşımı

Raquel Varela, Lizbon Yeni Üniversite, Portekiz

Fotoğraf: Nick Bastian/flickr.com. Bazı hakları saklıdır.

2016 yılının yazında, Amerikan menşeli çokuluslu bir şirket olan Dura Otomotiv- birkaç ülkede faaliyet göstermekte olan küresel bir yedek parça tedarikçişi- Chrysler, Audi ve BMW'ye yedek parça tedariğinde bulunacağını taahhüt etmişti. Siparişler yoğundu ve Dura da eğer işçiler siparişleri yetiştirmek için hafta sonları çalışmayı kabul etmezlerse, şirket yüksek miktarda ceza ödeme riskiyle karşı karşıyaydı. Dura Plettenberg'deki Alman işçiler eğer Dura, Alman metal işçileri sendikası IG Metall ile toplu anlaşma imzalamayı kabul ederse, hafta sonları da çalışabileceklerini belirttiler; fabrikanın Almanya'dan Portekiz'e ve diğer ülkelere taşınama ihtimali vardı ve bu 1000 iş kolunun 700'e düşmesi demekti. Dura'nın yöneticileri bu duruma radikal bir biçimde el attı- 2016 yılının Temmuz ayında, Dura Carregado'daki 260 Portekizli işçiden Almanya'ya gidip çalışmaları istendi. Söz konusu yolculuk, ilk aşamada yerel baskı sonucu durduruldu: Alman işçiler, fabrikaya kilit vurmakla tehdit etti. Ancak 2016 yılının Ekim ayında, birtakım müzakerelerin ardından yaklaşık 300 Portekizli işçi neredeyse 2 ay boyunca siparişleri yetiştirmek için cumartesi ve pazar günleri çalışmak üzere Almanya'ya geldi.

Gelen işçiler protestoyla karşılandı. IG Metall bu durumu mahkemeye taşıdı. Mahkeme, benzeri görülmemiş bir cezaya hükmetti: söz konusu operasyon yasaldı çünkü hafta içi Almanya'daki Dura fabrikası Alman ve hafta sonu boyunca Portekizliydi! Portekizli bir işçi verdiği ropörtajda, fabrikaya geldiklerinde ortamın hayli "gergin" ve bazı işçilerin makineleri önceden bilerek bozduklarını belirtmişti.

> Avrupa'daki yeniden işçi yapılanması merkezinde işçi göçü

Metalaştırılmış bir toplumda-işgücünün kendisinin bir meta olduğu- işçiler emeklerini satmak için sadece kendi sektörleri dahilinde değil aynı zamanda ulusal ve uluslararası işgücü piyasasında da rekabet halinde olurlar. İş göçü nesnel bir unsura bağlı olarak gelişir; ücretin değeri ve çalışma hakkı. Uluslararası işçi sınıfının çıkarlarını temsil edecek güçlü siyasi partilerin olmaması, bu meseleyi milliyetçi politikaların iki değişkenine tutsak etmiştir: biri ırkçı/yasakçı trend (aşırı sağ) olurken bir diğeri de işgücünün serbest dolaşımının teşvik edilmesidir (liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat partiler), bazen de kimi sosyal haklar (sosyal demokrat partiler nezdinde) da buna dahil edilmektedir. Günümüzde, Avrupa'nın hiçbir ülkesinde gerçek bir etki yaratan enternasyonalist bir radikal politikanın varlığından söz edilemez. Avrupa devletlerinin göç politikaları, işgücünün yönetimine dair kuralları önceler ve temelde bulunan insani ya da çokkültürlü boyutlarıyla ilgilenmez. Daha az kazananların pahasına daha çok kazananlar arasında etkili bir dayanışma olmadığı sürece, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yayılmak için gerekli toplumsal zemine sahip olacaktır.

Küreselleşme, dünya çapında ücretlerin azalmasıyla işçiler arasında rekabet yarattı, ancak tam zıttı için de ge-

>>

rekli koşulun oluşmasını sağladı: enternasyonalizm. Dura Carregado'daki işçiler Almanya'da bir grev başlatırlarsa Avrupa'daki liman işçileri de, mücadelelerinden galip çıkmak için Portekiz'deki liman işçileri için grev yaparlar.

> Sınırlar ötesindeki grevi desteklemek

Bugün 140.000 üyeye sahip Uluslararası Liman İşçileri Sendikası (IDF), Liverpool, İngiltere'de 20 yıl önce kurulmuştur. 29 Eylül 1995'te Liverpool'da süresiz istihdam akti bulunan 500 liman işçisi, güvencesiz çalışan 50 işçi grev yaptığı sırada çalışmayı sürdürmeyi reddetti. Mersey Dock ve Liman Şirketi (MDHC) de onların hepsini işten çıkararak, 1995 ve 1998 yılları arasında küresel ölçeğe ulaşan bir tartışmanın fitilini ateşledi.

Liverpool tartışması, Avrupa'da neoliberalizm karşıtı ilk uluslararası işçi hareketi- ve bu tür mücadeleler nadirdir, olarak kabul edilmektedir. Bu aynı zamanda, güvencesiz ve esnek çalışma düzenine sahip işçilerle kadrolu işçilerin etkin bir dayanışma göstererek, ortak eylem kararıyla bir araya geldiği bir mücadeledir. Aynı strateji ve ilke, Liverpool'daki hareketin en ateşli destekleyicisi olan Portekizli liman işçisi António Mariano'nun, Lizbon'daki sendika başkanlığı seçimini kazanmasını sağlamıştır. En başından beri, Uluslararası Liman İşçileri Sendikası diplomasinin-diğer konfederasyonlarda da görülen- ötesine taşınan uluslararası ya da bölgesel etkin dayanışma grevleri, ortak strateji belirleme toplantıları, yerel ve küresel meclisler gibi uluslararası dayanışma örnekleri göstermiştir.

2013 ve 2016 yılları arasında, Portekiz finansal krizi sürecinde Troyka'nın (Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu) kararı üzerine limanlarda sözleşmesiz çalışmanın serbestleştirilmesiyle sendika, Lizbon Limanı'nda önceden güvencesiz çalışan işçilerin istihdamının korunmasına yönelik birçok grev düzenlendi ve mücadelede bulundu.

1 Ağustos 2012'de Portekiz hükümeti Toplu İşçi Sözleşmesi'ni geçersiz kılmak üzere yeni bir iş yasasını yürürlüğe soktu: yeni endüstriyel ilişkileri düzenleyici bir taslak; yevmiyeli işçilerin alımını durdurma; kalifiye işçi poziyonlarının iptali; çalışma saatlerinin arttırılması ve 1700 avro olan maaşın 550 avroya düşürülmesi; ve işten çıkarmalar. Sendika yönetimi bu yasaya net bir stratejiyle cevap verdi: kardolu işçilerin oluşturduğu grev fonuyla işten atılan güvencesiz işçilere maddi yardım sağlandı ve Uluslararası Liman İşçileri Konseyi (IDC) 2014 yılının Şubat ayında Avrupa çapında bir grev başlatmaları için ikna edildi.

4 Şubat 2014'te, IDC'nin inisiyatifiyle işçi meclisleri Avrupa'nın birçok limanında çalışan işçileri Lizbon'da olup bitenler konusunda bilgilendirdi. Bu meclisler boyunca tüm limanlarda, dayanışmanın bir ifadesi olarak çalışma durdu. İki saat süren grev Lizbon limanındaki işçilerin zaferiyle son buldu- 47 güvencesiz işçinin, işlerine döndürülmesi ve bazılarının da çalışma koşullarının iyileştirilmesine dair güvence verildi. Söz konusu uluslararası çaptaki dayanışma grevi ve 2018 yılının Haziran ayında Avrupa'daki Ryanair grevi bildiğimiz kadarıyla, 2008 krizinden sonra Avrupa genelinde dayanışma örneği gösteren ilk uluslararası grevlerdir. Diğer vakalarda da sendikaların milliyetçi yaklaşımları kendi ülkelerinde etkin olmaya devam etmiştir.

Kanımca, Dura mağlubiyeti ve Lizbon liman işçilerinin zaferinde sendikaların evrimiyle beraber izledikleri politikalar ve yönetimleri de etkili olmuştur. Ancak bu sonuç o kadar da açık ve net değildir. Asıl soru şu olmaktadır: Hangi tarihsel koşullar bir yanda enternasyonalist bir programa yön verirken diğer yanda milliyetçi ideolojinin hüküm sürmesine neden olur? Bu soruyu cevaplamak için her bir unsuru içinde bulunduğu duruma göre ele almak gerekir.

> Dayanışma: Sözde kalmamalı

Küreselleşme dünya çapında bir üretim modeli yarattı- birbirimize hiç bu kadar bağımlı olmamıştık. Ondokuzuncu yüzyılda bir fabrika grev yaptığında ve patron bunun durdurulmasını istediğinde kendi polisine- yerel paralı askerine, para yedirir. Ancak, ondokuzuncu yüzyılda sadece baskı yerel değildi; günlük üretim de yereldi: hammadde, işçiler, parçalar, bakım, her biri ya aynı fabrikada ya da etraftaki fabrikalardan sağlanıyordu. Artık böyle bir durumdan söz edemeyiz. Konteynır Güney Kore'de, çelik İspanya'da üretilirken, motorlar Fin malı olmaktadır, bununla birlikte mürekkep Almanya'da üretilip, tasarım ise Amerika'daki üniversitelerde yapılmaktadır.

Liman işçileri, genç yevmiyeli işçilerin güvencesiz olarak çalışmalarının kendileri için kısa dönemde bir bomba etkisi yaratacağını zamanla anlamış ve güçlerinin farkına varmaya başlamışlardır. Karmaşık toplumlar zincir modeliyle çalışırken, bu zincirin bir süreliğine durması tüm üretimi engelleyerek, büyük bir maliyete yol açacaktır. Böylece, tüm ülke duracak ve üretim de derinden yara alacaktır. Bu potansiyel güce sadece nakliye işçileri sahip değildir. Aynı güç, doktorlar, öğretmenler, memurlar ve hakimlerde de vardır.

Dünya çapında işçilerin kararlılıklarını gösterdiği alanların artması "toplumsal hareketlerin" aralarındaki farklı ihtiyaçların ve bu hareketlerin sunduğu birbirinden farklı olanakların tanınmasıyla ilgilidir. Dünya piyasasındaki kapitalist birikim ve sınırların stratejik kullanımı bizi tamamıyla enternasyonalist bir metodolojiye götürmektedir. Böylesi bir enternasyonalist perspektif, sermayeden bağımsız olarak işçilerin örgütlülüğü ile inşa edilmelidir. *Verba non sufficiunt ubi opus est factum*. Kelimeler yeterli değildir; somut eylemlerde bulunulmalıdır. ■

Raquel Varela'ya ulaşmak için <raquel_cardeira_varela@yahoo.co.uk>

> Portekiz Aşırı Sağ ile Yüzleşiyor

Elísio Estanque, Coimbra Üniversitesi, Portekiz, ve ISA Sosyal Sınıflar ve Toplumsal Hareketler (RC47) Araştırma Komitesi üyesi

2012 yılında Troyka döneminde Lizbon'daki protestolar. Fotoğraf: Elísio Estanque.

Cas Mudde, 2017'de yayınlanan *On Extremism and Democracy in Europe* [Avrupa'da Aşırıcılık ve Demokrasi] kitabında, popülist radikal sağ partilerin asıl mücadelelerinin yozlaşma, göç ve güvenlik gibi "kendi" meselelerine dikkat çekilmesini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Aşırı-sağ popülizmi, halkın mevcut çıkarlarını reddederek ve yozlaşmış "seçkinler" karşısında yekpare ve özcü bir "halk" tanımını empoze etmekte, bu da Manişeist olduğu kadar kutuplaştırılmış bir siyasi görüşün önünü açmaktadır. Yine, seçmenleri siyasi seçkinlere karşı doldurarak onları "ötekinin", "yabancının", "siyahinin", "çingenenin" ya da "göçmenin" yarattığı dış "tehditleri" durduramamakla suçlamaktadır. Endüstriyel işgücünün azalması bağlamında, işçi sınıfındaki kayıpların işçilerin artık ekonomik çıkarları için talepte bulunamamalarından dolayı kırgın öznelliklerin ortaya çıkması söz konusudur. Klaus Dörre'nin (2019) belirttiği gibi, sınıf-özelindeki bu deneyim "sağda popülist bir bloğun yapılanmasına aracı" olacaktır.

Avrupa'daki nadir durumlarından biri olarak bugüne kadar bünyesinde hiçbir faşist parti ya da hareketin olmadığı Portekiz'de, artık bu durum değişebilir. Bu değişimin doğasını açıklayabilecek üç sosyolojik boyuta işaret etmek isterim: uzun bir diktatörlük tarihi; 1974 yılının Nisan ayındaki radikal demokratik devrim; ve de toplumsal eşitsizliklerle beraber sınıf çerçevesinin sürekli olarak yeniden yapılanması.

> Tarihsel arka plan

Resmi olarak 1933'te kurulan ancak kökleri 1926 yılındaki askeri darbeye dayanan "Estado Novo" rejiminin integralist muhafazakarlığı altında, 1910 yılında monarşinin yıkılmasının tetiklediği işçi sınıfı hareketinin önlenmesi amaçlanıyordu. Cumhuriyetçiler, sosyalistler ve anarşistlerin 1920'ler boyunca ayrıcalıklı konumuna saldırdığı Katolik Kilisesi'nin intikam arayışıyla birlikte, Salazar'ın ahlakçı tutumu ülkeyi eğitim, kültür, ekonomi ve endüstrileşme açısından geriye düşürmüş, çoğunlukla halk sınıfının oluşturduğu muhaliflere kırk yıldan fazla süredir ceza yağdırılmış, zulmedilmiş, tutuklanmış ve işkence edilmiştir. Baskı aygıtları ve sansüre rağmen, yetmişli yılların başında Portekiz Komünist Partisi'nin etkisiyle birtakım grevler baş göstermiş, sendikalar gizlice yapılanmış ve Kilise'ye bağlı bazı ilerici oluşumlar ortaya çıkmıştır. Dış ülkelerdeki rüzgar-

>>

dan etkilenen, Portekiz Sömürge Savaşları ve 1960'larda Lizbon, Coimbra ve Porto'daki öğrenci eylemleri, huzursuzluğun (özellikle gençler ve savaşın ilk kurbanları arasındaki) sesini arttırarak ülkede demokrasi umudunun filizlenmesine katkıda bulunmuştur.

Savaşın sona erdirilmesini isteyen bir grup kaptan tarafından yapılan 25 Nisan 1974'teki askeri darbede daha demokratik ve gelişmiş bir ülke için mücadele ön plandaydı ancak halk hareketinin bir sonraki aşaması (grevler ve işgaller, ideolojik tartışmalar ve derin siyasi bölünmeler) demokrasinin asıl büyük "ekolüydü". Bu demokratik ve sivil oluşum ekolü öte yandan, zıtlıklarla, ilüzyonla ve "sosyalizmin" tartışmanın merkezi ve "faşizmin" reddinin birleştirici unsur olduğu çatışmalarla doluydu. Faşizm karşısında birlik olma fikri komünist ve sosyalistler arasındaki yapısal nefreti önlemeye yetmedi, bu nefret 2015'e kadar sürdü ve *geringonca* (mekanizma) ittifağı kurulduğunda da sona erdi.

> Demokrasinin erozyona uğraması

Ülke 46 yıllık demokrasisi ve AB'ye girişinden 35 yıl sonra (1986) hem toplumsal hem de kurumsal olarak ilerleme gösterdi. Siyasi alana bakıldığında, hükümetler daima merkez-sağ (PSD ve CDS) ve merkez-sol partileri (PS) arasında salınan parlamenter çoğunlukla desteklenirken, parlamentoda sağ genellikle CDS (Hristiyan demokrasisinden ilham alan, Sosyal ve Demokratik Merkez) tarafından temsil edildi. Bu parti, 1976 yılında seçmenlerin %16'sı tarafından desteklenirken (partinin kurucusu ılımlı Freitas do Amaral liderdi, son zamanlarında Sosyalist Parti'ye yakınlaşmıştı) zamanla kan kaybetti ve bugün bu oran %4.25'e kadar geriledi.

Salazarizm ve yabancı düşmanlığı referanslarıyla en radikal söylem yakın zamana kadar küçük bir grup tarafından dile getiriliyordu: PNR (Milli Yenilenme Partisi), 2000 yılında kurulmuş (az sayıdaki radikal grupların birleşmesiyle), oyları hiçbir zaman %0.2'yi geçmemiş ve hatta şiddet, yabancı düşmanlığı ve yasa dışı silah taşıma gibi gerekçelerle hakim karşısına çıkmıştır; Yeni Sosyal Düzen ise 2014 yılında yabancı düşmanlığından hüküm giymiş, PNR'ye muhalif Mário Machado tarafından kurulmuştur. 2019 yılının Ağustos ayında daha önceden "Portekiz'in en büyük milliyetçi organizasyonu" olarak ilan edilen toplantı, Avrupa'daki neo-faşist partilerin de dahil olduğu az sayıda katılımcıyla düzenlendi.Bu toplantıya, yapıldığı otelin önünde toplanan yüzlerce eylemcinin karşı-gösterisiyle tepki gösterildi.

Bildiğimiz gibi, AB'nin siyasi programları her ne kadar Portekiz'de olumlu etkiye sahip olsa da bu programlar uzun süredir neoliberal kapitalizme ve parasal birliğe teslim olmuştu. Bu durum ülke ekonomisinde derin kaygı yaratmaktadır. Yakın zamandaki krizle beraber, toplumsal eşitsizlikler artmış ve bununla birlikte güvencesizlik, yoksulluk ve ücretlerdeki genel durgunluk (2018 yılında ortalama maaş 2008 yılındakiyle aynıydı) devam etmiştir. Orta sınıf ve işgücünü oluşturan kesimlerinin genel olarak beklentileri azaldığından, Portekiz toplumuna teslimiyet ve sessizce sürdürülen kırgınlık hakim olmuş, bu durum giderek siyasi eylem ve partilerden kopuş sürecini başlatmıştır. Seçimlerde oy kullanmama oranı 1976'da %8.3 iken 2019'da bu oran %51.4'e fırlamıştır. Güvensizlik, kırılganlık ve korku toplumsal güç ve oportünist liderlerin ortaya çıkışına zemin hazırlarken, sağ popülizmin de yeşermesine olanak tanımıştır.

> Popülizm tehdidi

Portekiz'de demokratik yaşam, popülist anlatılara karşı bağışıklık kazanamamıştır. Medyanın siyaseti ele alma biçimi, sansasyonel bulvar gazeteciliği ve televizyon karakterlerinin artan popülerliği (kimilerinin sürekli olarak eğlence ve/veya futbol programlarında yer almalarından ileri gelmektedir) bazı yandaşların siyasi kâr elde etmelerinin önünü açmıştır. Cumhurbaşkanı Marcelo Rebelo de Sousa bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir- on yıldan fazla süredir haftada bir yayınlanan bir televizyon program vardı ve bu sayede ülke çapında tanınıyordu. Günümüzde aşırı sağ popülizminin yılmaz savunucularından André Ventura da hegemonik siyasi tayfın (Sosyal Demokrat Parti, PSD'nin eski üyesi, Avrupa Parlamentosu'nda liberallere yakınlığı ile bilinen) kalbinden çıkıp gelmişti. Lizbon'un banliyölerinden birinin belediye başkanı adayı olduğunda yıldızı parlamış, Roma vatandaşlarına polis şiddetiyle karşılık verilmesi önerisinde bulunmuş hatta Roma topluluğunun özünde şiddet yanlısı olduğunu, yasa dışı faaliyetlerde bulunduklarını ve ortak kaynaklar pahasına sosyal politikalardan yarar sağladıklarını savunarak, bölgeyi Roma vatandaşı olan kadınlardan temizleyeceği vaadinde bulunmuştur. Ardından, PSD'den ayrılmış ve son seçimlerde yeni bir parti olan "Chega"ya ("Yeter" partisi, 2019 yılında yasallaşmıştır) katılmış, parlamentoda yer almak için seçimlere girmiş; oyların %1.3'ünü alarak milletvekili olmuştur. Ventura'nın partisi eski kadroların ve şiddet yanlısı neo-faşist güçler ve Salazar nostaljisiyle yaşayan grupların ideologlarının verecekleri desteğe güvenmektedir.

Milliyetçi, yabancı düşmanı ve göçmen-karşıtı söylemler radikalleşmekle beraber devlete karşı radikal ve ahlakçı dil devamlı surette parlamentonun demokratik yasalarını ve itibarını zedelemektedir. "Chega" siyasi seçkinlere karşı sözlü gerilla savaşlarını ve mağduriyeti teşvik etmektedir. Parlamentodaki yeri, medyadaki görünürlüğünü arttırdığı için son kamuoyu yoklamasında partinin oy yoğunluğunun %6'ya ulaştığı görülmektedir (Expresso/SIC havuzu, 14 Şubat 2020) Portekiz'in bu veriler ışığında artık kendisini neo-faşist partilerin varlığı konusunda bir istisna olarak görmekten vazgeçmesi gerekmektedir. ■

Elísio Estanque'ye ulaşmak için <elisio.estanque@gmail.com>